

W. SCHIPPERS

Klaver
Vier

KLAVERVIER

KLAVERVIER

DOOR

W. SCHIPPERS

UITGAVE J. N. VOORHOEVE - DEN HAAG

HOOFDSTUK I

Op den Klittenhof

HET WAS NOG BETREKKELIJK VROEG IN het jaar; de Meimaand was nauwelijks voor de helft verstreken, doch de zon scheen al zóó krachtig en fel, alsof de hondsdagen hun intrede hadden gedaan.

Met vluggen stap volgde een ongeveer negentienjarig meisje den bochtigen rijweg, die dwars door het vruchtbare Zuid-Hollandsche polderland liep, en verschillende dorpen en gehuchten met elkander verbond.

Een gezonde, frissche boerendochter was het, getooid met de kostbare kanten muts en de daarbij behoorende gouden krullen.

Ieder, die haar kende, kon niet anders getuigen, dan dat de eenige dochter van den rijken boer van Klavervier niet alleen mooi was, maar, wat meer zegt, een goed en edel karakter had. Op haars vaders hoeve was er dan ook niet één, die niet hield van Marie Groskamp. Hetzelfde kon men van Rokus Groskamp niet zeggen. Die kon maar nooit vergeten, dat hij de rijke boer van Klavervier was.

Met een licht en vroolijk gemoed wandelde Marie over het zonnige pad, en de blik uit haar heldere, bruine kijkers dwaalde wijd en ver over het eigenaardig schoone landschap, dat onder den invloed van de warme zonnestrallen overal opbloeide tot jong en krachtig leven.

Rechts en links van den weg, waar Marie liep, lagen vruchtbare landerijen en bloemige weiden, — door

haar vader gepacht voor een lange reeks van jaren, — waarin het prachtige rundvee liep te grazen, of in de schaduw der knotwilgen langs de sloot lag te herkauwen.

Marie keek even om ; achter het hoog opgaand geboomte kon ze nog een smal streepje van het roode pannendak van Klavervier zien schemeren tusschen het lichtgroene gebladerte, en 't gaf haar toch wel een gevoel van welbehagen, te weten, dat ze de eenige dochter van rijke ouders was.

Deze gedachte werd echter even zoo vlug als ze opgekomen was verdrongen door een andere, en ze moest denken aan de preek, die ze jongstleden Zondag in de kerk had gehoord en die zulk een indruk op haar had gemaakt.

't Was echter maar een korte tijd geweest, dat ze zoo onder den indruk van het bezielende woord van den grijzen dorpspredikant was gebleven ; de dagen der week met hun gewone beslommingen en kleine zorgen waren er overheengegaan en hadden dien indruk weer doen verdwijnen, doch thans, op dezen zonnigen Vrijdagmiddag, nu alles zoo vredig en stil was om haar heen, en nu dat gevoel van trots bij den aanblik van de ouderlijke woning zich van haar meester maakte, kwam plotseling de preek van Zondagmorgen haar weer helder en klaar voor de aandacht.

De dominee had tot tekst gekozen het woord, dat Jezus sprak tot Zijn discipelen, nadat de rijke jongeling bedroefd van Hem was weggegaan : „Voorwaar Ik zeg u, dat een rijke bezwaarlijk in het Koninkrijk der hemelen zal ingaan.”

Met welsprekende woorden had de predikant de verleiding en de verzoeking geschetst, waarin rijkdom den mensch kan voeren, om ten slotte met nadruk te doen uitkomen, dat het aardsche geluk zeker niet altijd dáár bloeit, waar weelde en overvloed hoogtij vieren, doch dat slechts waar geluk en eeuwig heil te vinden is aan den voet van het kruis.

Vader en moeder waren óók in de kerk geweest en

toen ze thuis aan de koffietafel zaten, had Marie schuchter opgemerkt: „Vader, wij zijn toch óók rijk in onzen stand. Zou het dáárom zijn, dat 't mij onder de predikatie zoo bang te moe werd?”

Vragend en eenigszins onrustig had moeder vader aangekeken; zou die opmerking hem niet ontstemd hebben; hij zag er toch al zoo ernstig en zoo stroef uit.

Geruimen tijd was hij zwijgend met de vingers op de tafel blijven trommelen, maar tenslotte had hij gezegd:

„Je kent toch de vraag, die de discipelen elkander deden, en je weet toch het antwoord, dat de Meester hun gaf?”

„O ja, vader. Hij zei: „Bij de menschen is het onmogelijk maar niet bij God.”

„En als dat antwoord je niet bevredigen kan, welnu, dan zijn er in de Heilige Schrift voorbeelden genoeg, die er op wijzen, dat er ook onder de rijken velen geweest zijn, die God liefhadden, en die ook ongetwijfeld tot de zaligen behooren. . . .

„Was David soms niet rijk, en was hij geen man naar Gods hart? Waren de aartsvaders niet schatrijk, en Jozef en zoovele anderen, die bekend staan als mannen naar Gods hart?”

Zeker, vader was een wijs man, en 't kwam niet in het hoofd van Marie op, om aan de juistheid van zijn woorden te twijfelen, en toch was er diep in haar hart iets, dat haar den ernst deed gevoelen van het woord van den Heiland.

Doch — de Meidag was zoo mooi, de zon straalde zoo buitengewoon heerlijk, en zij was immers midden in den lentetijd van 't leven, was het wonder, dat de ernst niet lang kon standhouden in haar gedachten-gang?

Hier bij den helderen vliet eindigde het bouw- en weiland van Klavervier en aan de overzijde begon het eigendom van Tijs Brakkers, den boer van Klittenhof, waarvan de behuizing, door de bloeiende boomen van den boomgaard heen, zichtbaar was.

Tijs Brakkers was een goed vriend van haar vader

en ook hij behoorde tot de rijkste boeren uit de streek.

Marie Groskamp placht vroeger veel op de hoeve van Tijs Brakkers te komen, reeds van haar prille jeugd af.

Ze was er graag, want de beide dochters van den Klittenhof waren ongeveer van denzelfden leeftijd als zij, en reeds van de lage houten banken in de dorps-school af, dateerde hun vriendschap.

Het was met eenigen weemoed, dat Marie in het voorbijgaan naar de hoeve keek, die half verscholen achter de bloesemende vruchtboomen scheen te dommelen in de warme middagzon.

De geur van sering en meidoorn, meegevoerd door het zoete windje, drong tot haar door. Daar klonk een heldere meisjesstem uit de woonkamer van de hoeve, en door de opgeschoven ramen drong het geluid zóó duidelijk tot Marie door, dat ze de woorden van het oude liedje duidelijk kon verstaan.

Zeg, pelgrim, ziet ge dezen steen,
Met donker mos begroeid,
Waarop het dalend avondrood
Met purpen weerschijn gloeit.

Zoo zong Mina Brakkers, de jongste dochter des huizes en Marie kon niet nalaten om als antwoord het tweede couplet van het sentimenteele lied te zingen.

Hier rust de schoonste maagd van 't vlek
In 's aardrijks kouden schoot. . . .

Plotseling keek Marie verschrikt op en het bloed steeg haar naar de wangen. Een volle, krachtige mannenstem vervolgde het couplet, dat zij had ingezet.

En aan haar zijde een jongeling,
Haar trouw tot in den dood.

De voordeur van de hoeve werd nu plotseling geopend en Mina Brakkers liep op een draf naar de poort, waar Marie met een verbaasd gezicht stond te kijken.

„Zoo, zoo, Marietje Groskamp! Ben je er eindelijk eens weer?“ riep Mina vroolijk uit.

„Ik dacht werkelijk, dat er iemand bij je was, 't klonk net alsof er een mannenstem zong; of kun jij je stem zoo veranderen?“

„Me dunkt,“ vervolgde ze lachend, „dat móet haast wel; ik zie op den weg achter je niemand dan den knecht van den korenmolenaar, die half zit te slapen op zijn wagen met zakken; en voor je uit, in de richting van het dorp, komt de oude Izaäk aangesukkeld met een groot pak op zijn rug. Naar mijn meening kunnen zij zich niet hebben schuldig gemaakt aan het feit van met ons te hebben meegezongen.“

Marie moest lachen om de vroolijke snapster, die opeens weer voortging: „Kijk Marie, zou hij het niet kunnen geweest zijn?“

Er liep een voetpad dwars door velden en akkers van den straatweg af tot aan dezen weg, die verschillende dorpen met elkander verbond, doch dit voetpad, dat vlak achter den boomgaard van Klittenhof heenliep, werd alleen gebruikt door dorpsgenooten.

Langs dit pad was de jonge man gekomen, die door Mina Brakkers verdacht werd van te hebben gezongen, en juist nu hij van het pad op den rijweg kwam, kreeg hij de beide meisjes in 't oog die nog in de poort van de hoeve stonden.

't Was een forsch gebouwde jongeman, wien de levenslust en levenskracht uit de oogen straalde.

Hij lichte even den slappen, vilten hoed van het hoofd, zoodra hij de beide boerendochters in 't oog kreeg, om daarna in versneld tempo den weg naar het dorp in te slaan.

„Wel heb ik ooit!“ riep Mina, terwijl ze den vreemdeeling nastarde, „hoe ter wereld heeft die vreemde snoeshaan den weg door het land uitgevonden! In elk geval is hij het natuurlijk geweest, die heeft gezongen.“

„Dat kan ik haast niet gelooven,“ meende Marie Groskamp. „Waarom zou een vreemde wandelaar op den weg zingen?“

„Waarom zongen wij? Maar laten we de kwestie verder laten rusten; als hij het niet gedaan heeft, dan moet òf Piet van den molenaar òf Izaäk de Jood het ons hebben geleverd. Wat maakt het verder uit, kom jij nu maar even binnen, dan drinken we gezellig een kopje thee; ik heb een massa nieuws en jij moet me ook vertellen, wat je weet...”

„Wees nu eens even stil, Mien, en trek me niet zoo aan mijn arm.” Met deze woorden weerde Marie lachend de stevige, knappe boerendeern af, die haar met geweld wilde meenemen.

„O, ik weet al, wat je zeggen wilt,” begon Mina Brakkers nu, die in weerwil van het tegenstribbelen van Marie haar meetroonde op het wegje tusschen de geurende Meidoornheggen.

„Je bent wel dwaas, Marie,” ging ze voort, „om het dreigement van mijn broer Bart zoo zwaar op te nemen; je kent hem immers van jongsaf, en weet, welk een roekelooze driftkop hij is. Hij heeft een grooten mond, dat staat vast, maar zulke knapen doen lang niet alles wat ze zeggen, dat weet je toch ook wel.”

„Is er kans, dat ik Bart ontmoet, als ik met je mee binnen ga, Mien?” vroeg Marie op beslist toon, terwijl ze stijf bleef staan en geen voet meer wilde verzetten.

„Nee, die kans is er niet,” antwoordde Mien Brakkers beslist. „Hij is nog geen tien minuten geleden met een vracht aardappels uitgereden, die hij naar de stad moet brengen; vóór vanavond komt hij stellig niet terug.”

„Dan kan ik wel een oogenblik blijven babbelen,” besloot Marie en even later zaten de meisjes in de groote huiskamer van den Klittenhof, waar ook Koosje, de oudste dochter van Tijs Brakkers, zich bij haar voegde.

Tijs Brakkers beschouwde het als een bijzondere zegen van God, dat hij twee flinke dochters had, die zijn huishouding zoo uitstekend verzorgden, nadat haar moeder eenige jaren geleden gestorven was.

Ze was voor haar man een goede vrouw en voor

haar kinderen een zorgvolle moeder geweest. Op den Klittenhof zou tijdens haar leven, en nadat zij was heengegaan, het leven zijn voortgevloeid zoo kalm en effen als de heldere vliet achter de hoeve op dezen mooien Meidag, ware het niet, dat Bart, de eenige zoon, zijn ouders, en allen, die met hem moesten omgaan, onrust en verdriet bezorgde.

Onhandelbaar en twistziek als hij was, stond hij altijd klaar om zijn vermeend goed recht met de vuist te bewijzen, en hoe dikwijls hij ook moest ondervinden, dat iedere kloppartij niet eindigde met een overwinning voor hem, veranderde dit feit niets aan zijn lastig karakter, noch aan zijn vechtlust.

Tijs Brakkers, die veel van zijn eenigen jongen hield, trachtte meer dan eens door streng en hardhandig op te treden, den bengel zijn gebreken af te leeren, maar Bart was, zoodra zijn drift was opgewekt, voor niets vatbaar. Op den bodem van zijn hart sluimerden wel zachtere gevoelens, want als zijn vader hem soms ernstig onder 't oog bracht, hoeveel verdriet hij zijn moeder deed, die er het meeste onder leed, dan kon Bart soms met een paar dikke tranen in de oogen zeggen, dat het hem zoo speet en dat hij het niet weer zou doen ook; maar den volgenden dag vocht hij weer even hard, dikwijls om de kleinste nietigheid.

't Werd er met de jaren niet beter op bij Bart, die als kind reeds groot en sterk was voor zijn leeftijd en als jongeling zich een geduchte kerel toonde, voor wien de meeste jongelui uit den weg gingen, vooral als hij een glas te veel had gedronken.

Een bepaalde dronkaard was Bart Brakkers niet, maar als hij Zaterdagavond in het dorp was, kon hij zelden de verzoeking weerstaan, om even in De IJzeren Ruiters een glas bier te gaan drinken.

't Had moeder tranen genoeg gekost, en vader Brakkers had gedaan, wat in zijn vermogen was om Bart aan het verstand te brengen, dat er nergens meer gelegenheid is om in twist te raken dan juist in de herberg, en dat Barts temperament steeds aanleiding zou vinden om ruzie te zoeken.

Na den dood van zijn moeder was Bart maandenlang niet van den Klittenhof af geweest. Iedereen, behalve zijn vader, dacht, dat Bart nu rustiger en kalmer was geworden, maar 't werd hem op den duur te stil op de hoeve. Op zekeren herfstavond was hij naar het dorp gegaan om bij den smid een boodschap te doen.

Toen vader thuis kwam van Klavervier, waar hij met Rokus Groskamp had gepraat over het gemeenschappelijk pachten van een stuk braakliggend land, was Bart nòg niet terug, en eerst een uur later kwam hij, met gescheurde kleeren en bebloed gelaat, opdagen. Hij had gevochten in het dorp, omdat een paar jongelui hem spottend hadden gevraagd, of hij nog wel uit den polder durfde komen. 't Was genoeg geweest om het bloed van Bart op het kookpunt te brengen en het resultaat van een en ander was, dat Bart tot groot verdriet van zijn huisgenooten thuiskwam in den zoeven genoemden toestand.

Kort daarna kwam Marie Groskamp op zijn pad, of liever Bart werd zich bewust, dat als hij ooit een vrouw zou nemen, het niemand anders kòn en mócht zijn dan Marie Groskamp. Reeds als kinderen hadden ze met elkander gespeeld, hun ouders waren altijd goede bureu en met elkaar bevriend geweest, beide families waren rijk — wat zou er tegen zulk een verbintenis kunnen zijn ?

Zoo had Bart al wel honderdmaal tot zichzelf gezegd, en iedereen op het dorp had zoo ongeveer dezelfde gedachten, te meer, daar in den afgelopen winter Bart Brakkers bijna uitsluitend met Marie Groskamp had schaatsen gereden. Toen ze op zekeren dag met een gezelschap vroolijke jongelui een gemeenschappelijk tochtje deden en een boerenzoon haar schertsend iets in het oor fluisterde, was Bart woedend geworden en slechts met de grootste moeite gelukte het zijn zusters en Marie den driftkop tot bedaren te brengen.

Marie, die tot op dat oogenblik Bart wel lijdend mocht, werd door dit voorval zóó onaangenaam getroffen, dat ze voortaan zooveel mogelijk zijn gezelschap ontweek.

Dat moest Bart wel opvallen en aanvankelijk trok hij er zich niet veel van aan, doch toen weken voorbijgingen, zonder dat Marie zich op den Klittenhof liet zien, werd hij onrustig. Zijn trots belette hem echter, openlijk zijn omgeving te laten merken, hoe hij haar miste; ze zou trouwens uit zichzelf wel weer terugkomen. Marie kwam echter niet, en toen Bart tenslotte zoo langs zijn neus weg tot zijn zuster Mien had gezegd: „Je ziet Marie Groskamp niet veel meer hier, hebben jullie ongenoegen met elkander gehad?” kreeg hij ten antwoord: „Marie komt liever niet meer op den Klittenhof, omdat ze jou niet graag ontmoet; ze moet van zoo'n ruziezoeker niets hebben.”

Eenige dagen later zag Bart uit het venster van den korenzolder, dat Marie den weg naar het dorp opging, en hij liet het koren, dat hij bezig was om te zetten, in den steek en volgde haar ongezien naar het dorp, waar hij haar binnen zag gaan bij de weduwe Rijnberg, die als naaister haar brood verdiende; ze werkte voor de rijkste boerinnen uit het dorp en den omtrek.

Bart moest tamelijk lang wachten, voor Marie naar buiten kwam en den weg insloeg naar den polder.

Onmiddellijk volgde hij het meisje en toen ze buiten het dorp was, versnelde hij zijn pas, zoodat hij haar spoedig had ingehaald.

„Zoo, Marie, ben je ook naar 't dorp geweest? Ik moest even bij den smid zijn,” huichelde hij, met de bedoeling het te doen voorkomen, alsof hij haar toevallig achterop geloopt was.

„Zooals je ziet,” antwoordde Marie koeltjes, en daarna begon ze wat vlugger te loopen, als om hem te doen gevoelen, dat ze niet van zijn gezelschap gediend was.

Die bedoeling ontging hem niet en zijn opkomenden toorn bedwingend, nam hij het besluit om van deze gelegenheid gebruik te maken, en ten opzichte van het meisje, dat hij tot vrouw begeerde, ronduit met zijn gevoelens voor den dag te komen.

Hij deed dit op de hem eigen manier, ruw en op een toon, alsof hij al van te voren zeker was van zijn zaak.

Marie kende dien toon en het overdreven zelfvertrouwen van den jongen boer reeds van haar kinderjaren af, maar nu ergerde en kwetste die haar. Ze viel hem echter met geen enkel woord in de rede ; en toen hij gezegd had wat hij zeggen wilde, en er een oogenblik van stilte was, meende hij, dat hij de zaak reeds als beklonken kon beschouwen. Des te vreemder keek hij echter op, toen Marie Groskamp hem zoo bedaard mogelijk ten antwoord gaf, dat hij alle plannen in betrekking tot haar voorgoed uit het hoofd moest zetten, omdat er nooit iets van kon komen.

Eerst werd de driftige, jonge boer bleek, daarna bloedrood van ergernis ; maar misschien meende ze het niet ernstig met haar afwijzend antwoord, en hoewel het hem nog moeite genoeg kostte om kalm te blijven, vroeg hij tamelijk rustig :

„En waarom zou daar niets van kunnen komen, Marie? We zijn toch van gelijke afkomst, onze families zijn altijd met elkander bevriend geweest, en al ben ik soms wat driftig uitgevallen, jij weet wel 't beste, dat ik het zoo kwaad niet meen. Of is er soms iemand anders in het spel ?” voegde hij er op dreigenden toon bij.

„Indien dat ook al het geval was, stond jij daar toch zeker buiten, Bart, maar ik wil je wel zeggen, dat het niet waar is, terwijl ik je voorstel toch voor eens en voor altijd van de hand wijs.

„Het is waar, Bart,” sprak ze verder, „dat we als kinderen met elkander speelden en ik beschouwde je altijd als een ruwen, maar toch goeden kameraad. Men blijft echter niet altijd kind, en toen ik van den winter op het ijs zag, hoe onbekookt je je zonder eenige reden aanstelde, verdween ook het gevoel van vriendschap, dat ik je nog onbewust uit mijn kinderjaren toedroeg. En nu meen ik duidelijk genoeg te hebben gesproken,” voegde Marie er bij en ze versnelde haar pas nog meer.

Brakkers stikte bijna van woede, toen het meisje hem kalm en wel overwogen deze woorden toevoegde, en de eerste oogenblikken stapte hij zwijgend naast

haar voort, maar toen riep hij met schorre stem : „Ja Marie Groskamp, dát is waar, je hebt mij duidelijk genoeg geantwoord op mijn vraag, doch nu moet je nog even luisteren naar mij, ik zal óók duidelijk zijn.

„Jij bent misschien een beetje meer ontwikkeld, en je praat wat minder plat dan wij hier in den omtrek, en daarom trek je den neus op voor een boerenzoon als ik, doch als je denkt daarmede van hem af te zijn, heb je het glad mis. Probeer het niet, verkeerung te hebben, met welken jongen kerel ook ; ik verzeker je, dat ik hem lam sla, waar jij bij bent, zoodra ik er maar de kans toe zie. Je hebt Bart Brakkers versmaad als vriend, vandaag of morgen zul je hem als vijand leeren kennen.”

Ziedend van woede wendde de ruwe jongeman zich van haar af, en na over de sloot te zijn gesprongen, die langs den weg liep, ging Bart in tegenovergestelde richting den polder in.

Marie Groskamp sloeg op zijn dreigement niet veel acht ; dergelijke uitingen gebruikten afgewezen minnaars wel meer, doch als hun eerste drift wat bekoeld was, kwam doorgaans het gezond verstand wel weer boven. De jonge boer van den Klittenhof was echter wel de man om te meenen, wat hij zei, en ook om zijn bedreiging ten uitvoer te brengen.

Maar Marie voelde zich zoo vrij als een vogel in de lucht, en ze begeerde volstrekt niet, haar ouders, en het mooie Klavervier, dat ze zoo liefhad, te verlaten voor wien dan ook. De woedende bedreiging van den jongen Brakkers had dan ook weinig indruk op haar gemaakt, doch ze zorgde er wel voor, hem zooveel mogelijk uit den weg te blijven.

Thans echter, op dezen mooien middag in Mei, had ze zich door Mina Brakkers laten meetronen naar den Klittenhof.

De beide dochters lieten voor een oogenblik hun bezigheden rusten, en het water in den roodkoperen theeketel zong zijn eentonig liedje ; de zwaluwen vlogen rakelings langs het venster, terwijl een gansche troep jonge kiekens op hun vlugge pootjes om de

klokkende moeder heen trippelden, vlak vóór de groote schuur.

Ze hadden elkander veel te vragen en te vertellen, de drie boerendochters daar in die ouderwetsche woonkamer van de hofstede.

Op de vraag, waar Marie toch heen moest op dezen Vrijdagmiddag, antwoordde ze : „Ik ga naar juffrouw Rijnberg. Ze zal een nieuwen zomermantel voor me maken en nu ga ik stof uitzoeken. Kan niet een van jullie beiden met me meegaan om me te helpen uitzoeken ?”

„Dat kon ik wel doen,” antwoordde Mina, „vindt je 't goed, Koos ?”

Doch Koosje was er niet erg best over te spreken en na nog een half uurtje gebabbeld te hebben, verliet Marie alleen de woning en sloeg den weg in naar het dorp.

HOOFDSTUK II

Lief en leed

HET WAS MAAR EEN KLEIN HUISJE, waarin de weduwe Rijnberg woonde, maar een ieder, die het zag, moest getuigen, dat het een lief plekje was.

Toch behoorde het tot een van de oudste huisjes uit het dorp, wat duidelijk bleek uit het trapgeveltje en uit den eigenaardigen krulvorm van de ijzeren ankers, die boven de ramen in het grijs-verweerde muurwerk waren bevestigd.

't Lag een tiental meters van den rijweg af, en vlak bij het kerkpad met zijn dubbele rij zware, oude populieren.

Een dicht in elkander gegroeide doornheg sloot de ruimte vóór het huisje van den weg af, en een ijzeren hek in de heg gaf toegang tot een grintpad, dat recht

op de voordeur toeliep, die in twee helften verdeeld was, een boven- en onderdeur.

Rechts en links van het grintpad knopten en bloeiden rozenstruiken en heesters, en vlak vóór het goudgele straatje, dat langs de geheele breedte van den voorgevel liep, prijkten aan weerskanten van de deur prachtige violen, glanzend alsof ze van hemelsblauw en karmozijn fluweel waren, en groote witte en roode madelieven.

Een klimroos met fijne, frischgroene blaadjes en reeds vol knoppen slingerde haar buigzame twijgen om de vensters, terwijl de ranken zich uitstrekten tot het kleine zolderraam boven in het puntgeveltje.

Aan de linkerkzijde steunde het huisje tegen den tuinmuur van de pastorie, en aan de achterzijde bevond zich een erf, dat ongeveer de helft grooter was dan de ruimte aan de voorzijde. Een breede, diepe sloot scheidde het erf van de weduwe Rijnberg van het kerkhof met zijn zware olmen en overoude treurwilgen.

Aan de zijde van den tuinmuur stond een tamelijk groote schuur, daarnaast lagen stapels hout en was een verstelbare, ruw getimmerde houten ezel opgesteld, zooals men gebruikt voor het zagen van zwaar hout. En als ge een blik in de schuur hadt kunnen werpen, zoudt ge bemerkt hebben, dat daar de werkplaats van een klompenmaker was.

In het zoo vlak bij het kerkhof gelegen huisje woonde al wel sinds drie of vier geslachten terug de doodgraver van het dorp, en in de familie Rijnberg was dat sombere beroep van vader op zoon overgegaan.

In de laatste zestien jaren was echter geen Rijnberg meer doodgraver op het dorp; het huisje was echter in het bezit der Rijnbergs gebleven.

Thans werd het bewoond door de weduwe Rijnberg en haar zoon, in het dorp „onnoozele Wulfert,” of ook wel, kortaf, „gekke Wulfert” genoemd.

Reeds zestien jaar was het geleden, dat het graf van Wulferts vader gedolven werd door den ouden dood-

graver Rijnberg, en dat was de laatste kuil, die door den bijna zeventigjarigen grijsaard werd gegraven.

De oude Wulfert en diens vrouw hadden nogal wat te stellen gehad met dien zoon, den eenig overgeblevene van een talrijk gezin. Een slechte jongen was Nardus Rijnberg nooit geweest, doch onrustig en avontuurlijk van aard als hij was, kon hij het in het stille dorp al spoedig niet meer uithouden, en ook het handwerk van zijn vader, die behalve doodgraver ook klompenmaker was, trok hem in 't geheel niet aan.

Het einde van het lied was, dat Nardus voor Indië teekende en spoedig als soldaat vertrok met een hart vol idealen en vroolijke verwachting van het leven, dat hem in de Oost wachtte.

De jaren gingen voorbij en 't was een vreugde, als er in 't huisje bij 't kerkhof tijding kwam uit de Oost, en nog altijd kenmerkten zich de brieven van sergeant Rijnberg door een opgewekten, luchthartigen toon, doch — het leven daarginds was hem toch niet meegevallen en moeder Rijnberg voelde als het ware, dat hij langzamerhand zijn hooggespannen verwachting in rook had zien vervliegen.

Op een vroegen winteravond stond hij onverwacht weer vóór zijn ouders.

Onverwacht alleen in zóó ver, dat men hem eerst over een paar dagen had thuis gewacht, want dát hij komen zou, wisten ze wel.

Een paar maanden vóór den datum van aankomst, was er in het doodgravershuisje een brief uit de Oost gekomen en daarin had hun zoon gemeld, dat, als zij dit schrijven onder de oogen kregen, hij misschien reeds op weg was naar huis. En de reden daarvan was, dat hij in een hevige schermutseling een lansstoot door den arm had opgelopen, die hem verder voor den militairen dienst ongeschikt maakte....

Toen moeder Rijnberg zijn voetstappen hoorde op het hardbevoren grintpaadje, liep ze naar voren en wierp boven- en onderdeur tegelijk open.

Een oogenblik kon moeder Rijnberg geen woord

uiten, ze hilde alleen tranen van dankbare vreugde.

De soldaat sloeg toen zijn rechterarm om moeders schouders en over haar heen keek hij zijn vader in de oogen en lichtte toen den linkerarm op, of liever wat er van den linkerarm was overgebleven. Met een huivering zag de doodgraver, dat het onderste gedeelte tot aan den elleboog ontbrak. In de eerste vreugde van het weerzien had moeder Rijnberg nergens erg in maar toen ze hem wat nauwkeuriger opnam, verdreef een trek van zorg een oogenblik den glans der blijdschap van haar gezicht.

„Jongen, je bent ziek !” riep ze uit met moederlijke bezorgdheid.

De soldaat lachte en trachtte haar gerust te stellen.

Welneen, hij was niet ziek enkel maar wat zwak, een natuurlijk gevolg van de doorgestane vermoeienissen, en dan nog wat koortsig door de verwonding, die hem buiten dienst had gesteld.

De doodgraver vond de argumenten van zijn zoon natuurlijk en aannemelijk en hij nam het zijn vrouw bijna kwalijk, dat ze niet even blij was als hij. Doch het moederoog ziet scherp. En ze hoorde wel, dat zijn lach zoo mat klonk, en ze zag wel, dat zijn oog zoo dof en zijn gezicht zoo geelbleek geworden was, neen, hij was haar frissche, ijzersterke jongen van vroeger niet meer ; of hij het ooit weer worden zou ?

Aanvankelijk scheen het van wel, want de rust in het ouderlijk huus deed haar weldadigen invloed gelden en er kwam weer gloed in zijn oog en veerkracht in zijn tred.

„Graven delven kan ik met één hand niet, vader,” had hij kort na zijn thuiskomst gezegd, „doch wat ik van 't klompenmaken terecht kan brengen, zal ik beproeven.”

't Was verwonderlijk met hoeveel behendigheid Nardus Rijnberg zich met zijn rechterhand en den linkerarmstomp wist te behelpen in het klompenmakershandwerk, en de schuur op het erf kreeg hoe langer hoe meer bezoek van klanten, want Nard was op het dorp spoedig gezien.

Toen het voorjaar in 't land kwam, begon er echter verandering in de leefwijze van den voormaligen sergeant te komen.

Geruimen tijd had Nard in Indië gediend onder een reeds bejaarden luitenant, en deze man, die zwijgend en somber zijn weg ging en slechts voor den dienst scheen te leven, was in zijn omgeving niet erg bemind.

Doch om een reden, die Nard eerst later duidelijk werd, scheen de officier tegen hem spraakzamer dan tegen iemand anders. Eens had hij aan sergeant Rijnberg gevraagd :

„Kom jij niet uit den omtrek van D. ?”

„Jawel luitenant, mijn dorp ligt er maar een paar uur gaans vandaan.”

Na dien tijd placht luitenant Renkers wel meer een praatje met Rijnberg te maken, dat altijd betrekking had op de stad D., waar hij geruimen tijd had gewoond.

Kort daarop werd de luitenant in een schermutseling doodelijk gewond en op zijn sterfbed liet hij Rijnberg bij zich roepen.

„Sergeant,” zei hij, „ik zal je in 't kort zeggen, waarom ik je heb ontboden. Het is je natuurlijk overgefallen, dat ik, die hier geen vrienden had en ze ook niet begeerde, zoo nu en dan met je praatte.

„Ik gevoelde mij tot je aangetrokken, vooral, omdat je uit den omtrek van D. geboortig bent.”

Even had de gewonde officier gezwegen, hij sloot de oogen en een dof kreunen verried de pijn, die zijn wonden hem veroorzaakten. Dan vervolgde hij :

„Mijn jeugd is voorbijgegaan, zooals die van zoovele jongelieden van mijn stand, namelijk met het najagen van allerlei genoegens. Na mijn huwelijk werd het er al niet beter op.

„Ik heb mij beestachtig gedragen, het vermogen van mijn vrouw verspeeld en verbrast, nam ten slotte dienst bij het Indische leger, en heb hier nog jaren lang het slechte leven, dat ik in het vaderland leidde, voortgezet. Eerst in de laatste jaren is er verandering gekomen. Jij gaat straks terug naar het vaderland, sergeant, wil je een stervende een dienst bewijzen ?”

Zonder antwoord af te wachten, ging hij voort :
„Als je in Holland komt, zoek dan in D. het adres op, dat je zult vinden op den brief met het gele cou-vert, die zich in deze portefeuille bevindt.

„Als je mijn vrouw en dochter gevonden hebt, overhandig haar dan alles en vertel haar, dat je mij hebt zien sterven.

„In de portefeuille bevindt zich een som gelds, gebruik daarvan, wat je voor mogelijke nasporing noodig hebt. Als je haar, of misschien één van beiden moogt vinden, kan mijn nalatenschap haar misschien nog te pas komen, en zijn ze gestorven of onvindbaar, dan behoort alles aan jou.”

Zijn stem stierf weg en een oogenblik dacht zelfs de dokter, dat de doodsstrijd was begonnen. Maar nog eens opende hij de oogen en zag de bij zijn bed staande mannen aan, terwijl hij stamelde :

„Als een beest geleefd, jaren lang gespot met God. Maar als je — mijn vrouw — of mijn kind ontmoet — zeg haar dan — dat ik diep berouw heb en God om genade gesmeekt heb. Jezus Christus heeft ook voor mij”

Het klamme zweet parelde op het gezicht van den stervende. Een dof gerochel steeg op uit zijn borst, nog een zucht, een snik — toen was het afgelopen !

Na eenige moeite was het sergeant Rijnberg gelukt, om het adres te vinden van de dochter van den luitenant. Diens vrouw was reeds enkele jaren geleden overleden. Hij overhandigde haar de portefeuille en vertelde haar, in tegenwoordigheid van de juffrouw bij wie ze inwoonde een en ander uit het leven van haar vader en vooral ook van zijn laatste uren.

De kennismaking van den vroegeren sergeant met de officiersdochter, die thans hard moest werken om haar brood te verdienen, was van dien aard, dat het niet bij een eerste bezoek bleef. Herhaaldelijk ontmoetten de beide jonge menschen elkander en toen de zomer in 't land kwam, kreeg Nellie Renkers een brief van den doodgraverszoon, waarin hij haar vroeg

of zij hem, een man met één arm hoop kon geven om zijn vrouw te worden.

De doodgraver en zijn vrouw hadden nogal tegen de ontmoeting met dat stadsjuffertje opgezien.

„'k Had liever gezien, dat het een meisje van 't platte land was,” had moeder tot Nard gezegd, maar deze lachte. „Als Nel een week hier is, wilt u ze voor geen goud ter wereld meer missen, moedertje,” had hij gezegd.

En Nellie Renkers was gekomen en 't ging precies zooals Nard had voorspeld.

Nog geen uur was ze in 't aardige, oude huisje bij het kerkhof, of zoowel Wulfert Rijnberg als zijn vrouw waren volkomen op hun gemak met de aanstaande vrouw van hun zoon.

Het deed de oude lieden goed op te merken, dat, blijkbaar hun huis en zijn omgeving bijzonder in de smaak vielen.

„Zult je het hier niet stil vinden, je bent aan de drukke stad gewoon?” had moeder Rijnberg na eenigen tijd gevraagd.

„Zeker zal ik dat, maar u kunt u niet indenken, hoe heerlijk ik die stilte vind.”

„Ik heb anders meermalen iemand hooren zeggen, die hier uit ons raam keek, dat het zoo'n akelig gezicht is, altijd op de graven te kijken, hoewel wij, doordat we het gewoon zijn, het zoo niet merken,” merkte de doodgraver op.

Nellie Renkers had het hoofd geschud.

„Nee, het uitzicht op dit kerkhof stemt mij niet somber, daarvoor heb ik reeds, al ben ik nog jong, te veel met den ernst van het leven kennis gemaakt. Ik was immers nog maar een kind, toen vader ons verliet en moeder en mij hulpbehoevend achterliet!

„Met fijn naaiwerk wist moeder in ons levensonderhoud te voorzien en later ging ik werken op een atelier.

Zoo waren we eenige jaren fatsoenlijk en zonder vreemde hulp door de wereld gekomen, doch toen werd moeder van mij weggenomen en na dien tijd heb

ik wel weer een vriendin gevonden in wier huis ik een paar kamertjes bewoon, doch feitelijk sta ik alleen op de wereld, en nu kunt u wel begrijpen, dat 's levens strijd en 's levens ernst mij niet vreemd zijn, en dat het gezicht op die stille graven mij niet somber stemt!"

„Er zijn menschen, die beweren, dat dáár,” en Wulfert Rijnberg wees naar het kerkhof, „voor den mensch alles eindigt; dat dáár de rust te vinden is, die men op de wereld zoo vaak tevergeefs zoekt; rust voor de goeden, zoowel als voor de kwaden. . . . hoe denkt gij over die dingen?”

Met eenige spanning wachtten man en vrouw op het antwoord. Ook Nellie Renkers voelde het gewicht van haar antwoord.

Ze aarzelde echter niet en op zachten toon sprak ze:

„De Bijbel spreekt van een rust, die overblijft voor het volk van God en dát is niet de rust van het graf, de rust der vergankelijkheid en der vertering, de doodsrust van 't sterfelijk lichaam, maar dat is de rust van de eeuwigheid in het huis des Vaders met zijn vele woningen.”

Wulfert Rijnberg was geen man van veel woorden en ook nu zei hij niet veel, slechts dit:

„Juist, zóó staat het in Gods Woord, houd dááran vast, wát er ook gebeurt in je leven; hier op aarde is niets, waar je je op den duur aan kunt vastklemmen.”

Met Nellie Renkers kwam zonneshijn en nieuw leven in 't oude doodgravershuisje, en toen een kleine Wulfert er zijn intrede deed, zou het moeilijk zijn geweest te zeggen, wie van de vier menschen het meest over die gebeurtenis verheugd was.

Doch een bittere druppel kwam zich mengen in het stille geluk van de familie Rijnberg.

Nard was namelijk na zijn terugkeer uit de Oost nooit meer dezelfde krachtige man geworden, die hij was, vóór hij wegging.

In de eerste jaren van zijn verblijf in Holland, na zijn terugkeer uit de Oost, had het er allen schijn van, dat zijn vroeger zoo sterk gestel al het doorgestane wel te boven zou komen, doch langzamerhand bleek,

dat zijn krachten minder werden en zijn gezondheid zienderoogen achteruitging.

Ach, hoe kromp het hart van Nellie ineen, als ze zag, hoe hij doodvermoeid in zijn stoel neerzank, als hij een oogenblik had gestoeid met zijn sterken, levenslustigen Wulfert, die voortdurend bij hem was, als hij met zijn eene hand voor hem aan 't knutselen was .

Wulfert was nog maar eenige weken geleden tien jaar oud geworden, toen zijn vader scheiden moest van hén, die hem op deze wereld zoo lief waren geweest.

Zooals reeds gezegd, had de oude Wulfert voor zijn eenigen zoon een graf gedolven en wat dit werk hem gekost had, wist geen mensch. Doch toen de grijsaard terug kwam van het kerkhof, was zijn kracht gebroken ; een ander zou, als straks de kist, die het lichaam van zijn zoon bevatte, neerzank in de groeve, dien kuil weer vullen met aarde en Wulfert Rijnberg zou nooit de blinkende spade meer steken in de aarde van den doodenakker.

Nellie Renkers, de nog jonge weduwe, leed den eersten tijd zóó onder het verlies, dat de zelf zoo bedroefde ouders alle moeite moesten doen om haar te troosten. Langzamerhand was ze echter kalm geworden, en eerst toen leerde men haar vroom en edel gemoed ten volle kennen.

In het dorp was men de Rijnbergs steeds goed gezind geweest en Nard had veel vrienden gehad. Maar ook zijn jonge vrouw, tegenover wie men in den aanvang nog al terughoudend was, deelde spoedig in het goede vertrouwen. Door den handel in klompen, kwam ook zij met veel menschen in aanraking.

Zeer veel deelneming was er in het dorp met het zware verlies, dat de Rijnbergs door den dood van Nardus getroffen had, en zooals gebruikelijk, werd het geval druk besproken, en de gevolgen daarvan voor de bewoners van het doodgravershuisje maakten een gewichtig punt daarvan uit.

„De jonge vrouw Rijnberg zal wel weer naar de stad trekken,” meenden sommigen, „daar heeft de arme

ziel tenminste meer kans, voor zich en haar jongen het brood te verdienen dan hier op het dorp ; de oude luidjes kunnen haar op den duur toch ook niet helpen om door de wereld te komen, hun spaarduitjes zullen wel opgebraakt zijn door de langdurige ziekte van Nard, en nu de oude man zijn werk als doodgraver heeft neergelegd, bestaat hun eenige verdienste in den klompenhandel."

"De oude menschen zullen haar niet laten gaan, al moesten ze er droog brood om eten ; ze houden te veel van Nards vrouw en haar jongen," meende een ander, "je zult zien, dat ze niet bij de pakken gaat neerzitten en dat zij de oude lui nog tot steun zal zijn in de toekomst."

Het bleek, dat de laatste veronderstelling de juiste was. Reeds een paar weken na de begrafenis van haar man wist iedere huisvrouw in het dorp, dat de weduwe Rijnberg naaide voor de menschen, en dat ze voor de boerin van Klavervier een stel Zondagsche kleeren gemaakt had.

Van dien tijd af ontbrak het haar niet aan werk en de oude vrouw van den doodgraver, die aanvankelijk de toekomst zoo troosteloos donker had ingezien, moest een jaar later tot haar man zeggen : „Wulfert, een bloedeigen dochter kon niet beter voor ons zijn dan Nel."

De tijd heelt alle wonden en langzamerhand bloeide ook het geluk weer op in het huisje van de Rijnbergs, totdat een nieuwe slag hen trof.

Hun kleine Wulfert was 's morgens vroolijk en welgemoed als altijd naar school gegaan en zijn moeder had hem nog op het hart gedrukt, geen ruzie te zoeken met de andere jongens en liever wat te dulden dan dadelijk in drift op te stuiven.

't Was niet zonder reden geweest, dat moeder den jongen die boodschap medegaf, voor hij naar school ging ; maar al te vaak kwam hij thuis met een gescheurden kiel, een blauw oog of builen op het lichaam. Dit had een veelvuldig voorkomende oorzaak. Op school waren een paar jongens, die er aanspraak

op maakten, de door alle erkende en gevreesde leiders te zijn. Bij alle spelen, bij alle kattenkwaad, bij alle vechtpartijtjes waren zij nummer één, en de meest brutale, en zich steeds op den voorgrond stellende, was Bart Brakkers van den Klittenhof. Bart kon niet de minste inbreuk op zijn gezag dulden en wie hem niet uit den weg wist te blijven, of weigerde naar zijn pijpen te dansen, kon er van overtuigd zijn, dat de driftkop hem tot vechten dwong.

Wulfert was niet vechtlustig van aard, hij was er te goedig voor, doch in sommige gevallen kon hij koppig zijn en dan week hij voor geen enkelen jongen, ook niet voor Bart Brakkers.

't Had nogal eens aanleiding tot botsingen gegeven met laatstgenoemde, en dan was het raak ook. Al was Bart groot en sterk voor zijn leeftijd, tegen Wulfert Rijnberg moest hij het doorgaans afleggen, want deze was nog sterker dan hij en niet minder moedig.

Op dezen bewusten morgen dan was Wulfert opgewekt naar school gegaan; hij behoefde niet ver te loopen, hoogstens een klein kwartier, doch daar het nog te vroeg was, ging hij het schoolplein, waar reeds eenige jongere kinderen speelden, voorbij en voegde zich bij een troep jongens, die aan 't knikkeren waren.

Daar juist met een nieuw spel begonnen werd, zette ook Wulfert zijn knikkers bij die der andere jongens. Daar vloog een groote steen door de lucht op den grond en deed de knikkers overal heen springen.

Verschrikt en woedend keken de jongens of ze den dader konden ontdekken, en dat was niet moeilijk; een twintigtal passen van hen vandaan lag bij een schuur een hoop grint en achter de schuur klonk luid gelach, waarin men duidelijk de stem van Bart Brakkers kon herkennen.

Het eerste, wat een der makkers van Wulfert deed, was de steen, waarmede geworpen was, met alle kracht terug gooien naar den grinthoop.

Doch de tegenpartij had geen gebrek aan projectielen en onmiddellijk suisden de steenen opnieuw door de lucht.

Opeens klonk een schelle schreeuw en met beide handen naar het hoofd grijpend, zonk Wulfert Rijnberg ineen.

Verschrikt drongen de jongens om hem heen, ook Bart Brakkers.

„Jij hebt met dien grooten steen gegooid, Bart,” riepen er een paar, „jij bent begonnen, het is jouw schuld.”

Doch Bart schreeuwde woedend: „Dat is gelogen, we hebben allen tegelijk gegooid.”

Inmiddels wilden een paar jongens Wulfert ophelpen, doch ontsteld lieten ze hem weer los; de linkerzijde van zijn gezicht was geheel bedekt met bloed, dat nog uit een wond vlak bij den slaap bleef vloeien.

Een oogenblik later kwam de meester en deze zag dadelijk den ernst van den toestand in. Hij zond om den dokter, terwijl hij inmiddels pogingen aanwendde om het bloed te stelpen.

Gelukkig was de dokter nog thuis en met de meest mogelijke voorzichtigheid liet hij den jongen huiswaarts brengen, waar men inmiddels zijn moeder gewaarschuwd had. Men deelde haar mede, dat haar Wulfert bij het spelen met een steen tegen het hoofd getroffen was.

Lijkbleek was ze geworden, toen haar jongen met zijn verbonden hoofd werd binnengedragen, doch bedaard en handig had ze den dokter geholpen bij alles wat deze noodig had.

Tegen den avond kwam Tijs Brakkers, de boer van den Klittenhof, naar het doodgravershuisje, en toen de weduwe Rijnberg op zijn bescheiden tikje de bovendeur opendeed en hem met haar donkere oogen vragend aankeek, zie, toen kostte het den rijken boer blijkbaar moeite tot de arme weduwe te zeggen, wat hij op het hart had.

„Ik kwam eens vragen,” zoo begon hij eenigszins haperend, „hoe het met je jongen is.”

„Niet best, Brakkers,” luidde het antwoord, „de puntige steen is in zijn slaap gedrongen en heeft het hersenvlies beschadigd, en nu vreest de dokter voor

ontsteking ; in ieder geval is zijn toestand gevaarlijk ; hij is nog niet bij kennis geweest en de koorts neemt in hevigheid toe."

Haastig had de arme moeder die woorden gesproken, en blijkbaar verwachtte ze nu, dat de boer dadelijk vertrekken zou. Waarom aarzelde de man nog ?

"Men zegt," vervolgde de boer, "dat mijn Bart het gedaan heeft en ik kan het niet tegenspreken ; u begrijpt wel, dat alle kosten, die uit deze ongelukkige zaak voor u voortvloeien, voor mijn rekening zijn."

"Niet noodig, boer Brakkers ; jouw rakker van een jongen heeft ons arme kind bijna vermoord en nu denk je zeker met een paar rijksdaalders alles weer in orde te brengen. . . ." Het was de oude doodgraver Wulfert Rijnberg, die deze harde woorden sprak, terwijl onder de zware, witte wenkbrauwen zijn oude oogen fonkelden van toorn.

"Vader, zóó onrechtvaardig mag u niet spreken," kwam de weduwe tusschenbeide, terwijl er iets in haar stem was, dat onmiddellijk de woede van den grijsaard deed bedaren. „Zoo móógt u niet spreken, de jongens gooiden met z'n allen ; bewezen worden kan er dus niets ; wat zou het trouwens ons arme kind ook baten ! En wat u betreft, boer Brakkers, ik begrijp en waardeer tenvolle uw bedoeling, doch — we zullen van niemand iets aannemen zoolang we nog met Gods hulp ons zelf kunnen redden."

"'t Spijt me, 't spijt me geducht, juffrouw Rijnberg," sprak de boer, „ik had zoo graag geholpen."

Tijs Brakkers had toen nog gemompeld : „Nu als je ooit hulp noodig mocht hebben en ik kan helpen, reken dan op mij." Daarna was hij haastig het grintpaadje afgestapt en door het ijzeren poortje den rijweg opgegaan.

Een voorbijgaande boer riep hem nog goeden avond toe, doch hij liep zonder antwoord verder en sloeg den weg in, die dwars door het veld naar zijn eenzame hoeve in den polder voerde. Het was, alsof hem een brok in de keel was geschoten en onwillekeurig mom-

pelde de boer van den Klittenhof : „O God, spaar toch het kind van die weduwe.”

Spoedig, veel spoediger dan de dokter gedacht had, was bij Wulfert het levensgevaar geweken en de wond, die op zichzelf zoo groot niet was, genas eveneens in korten tijd. Doch — de jongen bleef in zijn verstandelijke vermogens gekrenkt, hij sprak gebrekkig en in zijn doffe oogen lag een wezenlooze uitdrukking, die maar al te duidelijk aantoonde, dat de meeste dingen niet tot hem doordrongen.

Men had gehoopt, dat het met de jaren wat beteren zou, en na verloop van tijd wel de helderheid van geest zou terugkeeren, maar dit was maar in enkele opzichten het geval geweest.

Bijna altijd was hij bij zijn grootvader, die in weerwil van zijn hoogen leeftijd den ganschen dag bezig was in zijn tuin, of de wilgenstammen aan blokken zaagde, om er in zijn schuur klompen van te maken.

Langzamerhand was Wulfert uit eigen beweging begonnen den ouden man te helpen, en deze, die hem stil zijn gang liet gaan, zag tot zijn verwondering, dat de onnoozele wel degelijk bij het wieden het onkruid uittrok, en zelfs de fijnste plantjes niet aanraakte. Ook van andere dingen kreeg hij eenig begrip.

Hij was voor zijn leeftijd fors gebouwd en sterk. Eens, toen de oude man weg was, en hij zijn zaag halverwege in de snede had laten steken, had hij de zaag gepakt, en toen de oude doodgraver terugkwam lag de moot hout, waaraan hij begonnen was, naast den zoogenaamden ezel en Wulfert was met hoogrood gezicht bezig aan een tweede moot, die de oude met krijt had afgeteekend op de schors van den stam.

Met een van blijdschap lachend gezicht wees de onnoozele op het door hem afgezaagde blok en in zijn anders doffe oogen was nu eenige glans.

„Goed zoo, Wulfert !” prees hem de oude man, maar toen nam hij de zaag uit de hand van den jongen en toonde hem, dat zijn zaagsnee scheef liep en deed

hem voor, hoe hij de zaag moest houden om een rechten snijkant te krijgen.

De knaap keek aandachtig, en toen de oude hem de blanke zaag weer in de hand gaf, met de woorden: „Nu jij, Wulfert,” scheen hij de aanwijzing zeer goed begrepen te hebben; hij deed zijn uiterste best de zaag récht door het hout te laten gaan.

Het duurde niet lang, of Wulfert kon goed met de handzaag overweg.

Toen haalde de oude man op een keer de trekzaag voor den dag en trachtte zijn kleinkind duidelijk te maken, hoe hij hem helpen kon.

't Kostte wel moeite, den jongen aan het verstand te brengen, wanneer hij trekken moest en wanneer niet, doch de grootvader bezat voor den armen knaap een onuitputtelijk geduld, en tenslotte ging het uitstekend.

Zoo leerde Wulfert ook het omgaan met het vlijmscherpe klompenmakersgereedschap, dat de oude man in zijn werkplaats gebruikte.

De tijd snelde voort en de oude man werd zwakker, zijn krachten verminderden. Wulfert daarentegen werd met den dag grooter en sterker.

Toen hij zestien jaar oud was, kon hij een wilgenstam op den ezel werken, die een andere jongen van zijn leeftijd aan het eene einde niet kon oplichten, en het klompenmakersvak verstond hij bijna evengoed als zijn grootvader.

Niets deed de knaap liever dan werken, hetzij in den tuin, hetzij in de werkplaats.

Altijd waren de oude grootvader en de breedgeschouderde knaap bij elkaar en eens, toen de oude man op een guren winterdag binnen moest blijven, kwam Wulfert wel tienmaal in een uur kijken en vragen, in een voor ieder ander onverstaanbare taal, of grootvader nog niet kwam.

Ten slotte scheen hij te denken, dat het Zondag was en na het ontbijt trok hij zijn Engelschleeren werkvest uit, en vroeg om zijn beste kleeren.

Alléén kwam Wulfert slechts zelden van het erf, doch als zijn moeder naar een der verspreid liggende hoeven moest, gebeurde het nog al eens, dat ze Wulfert meenam, hoofdzakelijk met de bedoeling, dat hij niet zou toegeven aan zijn neiging tot menschen-schuwheid.

Rustig kuierde hij dan naast zijn moeder, en keek om zich heen zonder echter eenig blijk te geven, dat er iets was, dat zijn opmerkzaamheid trok.

Tóch was er iets, dat indruk maakte op zijn doffen, als het ware sluimerenden geest, iets dat hem kon doen opschokken uit zijn blijmoedige, kalme stemming. Dat geschiedde, als Wulfert Bart Brakkers in 't oog kreeg.

Reeds een paar maal was het gebeurd, dat hij met zijn moeder door het dorp ging en dat Bart alléén, of in gezelschap van andere jongens, hen tegenkwam in de dorpsstraat.

Zoodra Wulfert hem in 't oog kreeg, bleef hij staan en 't leek, alsof hij een voet grooter werd, zóó hoog richtte zich zijn sterke gestalte op. Zijn adem ging sneller, en de zware vuisten balden zich.

„Kom mee, Wulfert! Kom mee!“ had zijn moeder op gebiedenden toon tot hem gezegd, doch terwijl ze hem anders zoo gemakkelijk kon leiden als een kind, scheen hij zich nu aan haar gezag te willen onttrekken en zelfs toen ze hem bij den arm greep, scheen hij het niet te merken, maar keerde zich met een snelle beweging naar den kant van de straat, waar Bart Brakkers hem moest passeeren.

't Was vreemd, doch de boerenzoon van den Klittenhof, die anders niemand vreesde, voelde, zoodra hij den strakken blik van den onnoozele op zich zag gericht, en hij het doffe, toornige gebrom hoorde, dat uit diens keel opsteeg, al zijn moed verdwijnen, en een niet te overwinnen angst dwong hem, zich onmiddellijk uit de voeten te maken.

Als de oude Rijnberg hout ging koopen, nam hij den jongen Wulfert mee en hij had een paar keer dezelfde ervaring opgedaan als zijn schoondochter en ook in deze gevallen kon Bart zich slechts door een

snelle vlucht onttrekken aan een botsing met den ongelukkigigen, voormaligen schoolmakker.

„Nel, wees altijd maar voorzichtig, dat Wulfert niet in aanraking komt met Bart van den Klittenhof; ik vrees, dat hij nog eens met hem zal afrekenen, en dan zal het raak zijn; jullie weten niet half, hoe sterk hij is.” Zoo sprak de oude man op een laten Zondagavond tot zijn schoondochter, en de toon van zijn stem klonk zóó waarschuwend, dat zij hem met eenige bevreemding aankeek.

Toen viel het haar op, dat de oude man zoo ineengezakt op zijn stoel zat en dat zijn oogen zoo diep in de kassen waren gezonken.

„Bent u niet goed, vader?” vroeg ze eenigszins bezorgd.

„Och, ik voel me heelemaal niet ziek, doch ik ben vermoeid Nel, en dat is den laatsten tijd bijna voortdurend het geval. Ik geloof niet, dat het weer beter zal worden.”

„Maar vader, waarom scharrelt u dan ook den ganschen dag nog in den tuin of in de werkplaats; blijf liever op je gemak zitten of houd mij gezelschap.”

„Nel, ik blijf graag zoolang het mij mogelijk is bij Wulfert; als hij mij maar ziet, werkt hij rustig voort, maar als ik een uur langer binnen blijf dan mijn gewoonte is, wordt hij ongedurig, en staat naar de achterdeur te kijken, of ik nog niet kom.”

Terwijl de oude man zoo sprak, rustte het oog der moeder vol medelijden op haar jongen, die op zijn stoel was ingeslapen, en ze kon niet nalaten, de gedachten, die haar bezig hielden in woorden uit te drukken.

„Zie hem daar nu eens zitten, vader, in den vollen bloei van zijn leven, flink en sterk als geen andere jongen op het dorp, maar achterlijk. Ik ben niet opstandig, dat weet u wel, maar wat is het toch verschrikkelijk, dat die steen hem zóó ongelukkig treffen moest.”

De grijsaard richtte zich op in zijn stoel.

„Neen mijn kind, opstandig ben je niet, je hebt leeren berusten in den wil van Hem, die niet slaat uit

lust tot plagen, en daarom kon je leven na elken slag weer opbloeien en je kon weer gelukkig zijn, en ook het pad van hèn, die om je heen zijn, zonnig maken, maar daarom begrijp ik heel goed, dat het je wel eens heel zwaar valt, je eenigen zoon te zien, zooals hij is ; doch als hij nu eens was als andere jongens en hij handelde zooals zijn vader deed, mijn Nard, toen hij zoo oud was als Wulfert ?

„God weet, hoe graag wij hem bij ons gehouden hadden, maar 't mocht niet zoo zijn, weg moest hij naar 't vreemde land.

„Sterk als een jong paard was hij, toen wij hier afscheid van hem namen en je weet hoe hij terugkwam, Nel. Met één arm en een geknakte gezondheid.”

Na dit gesprek bleef het lang stil in de vriendelijke huiskamer ; in 't hart der moeder werd het weer rustig, ze had immers haar jongen nog bij zich !

„Willen we gaan slapen, vader ?” zei tenslotte de weduwe.

„Ja Nel, 't wordt tijd,” antwoordde hij, en zijn hand op Wulferts breeden schouder leggend, zei hij : „Word eens wakker, mijn jongen, grootvader gaat lezen.”

Dadelijk richtte Wulfert zich op, keek glimlachend zijn grootvader en dan zijn moeder aan, en kreeg zonder dat iemand het hem opdroeg den ouden Bijbel van de hoekkast, dien hij voor zijn grootvader neerlegde.

Zoo waren ze het al jaren gewoon en toen de van ouderdom klanklooze stem de woorden van troost, van bemoediging, van vermaning las, luisterde ook de onnoozele met alle aandacht ; voor hem waren het echter slechts klanken, zij het dan ook van een geliefde stem.

Langzaam ging het met den ouden Rijnberg achteruit en vóór dat het einde kwam, was Wulfert er al zoo'n beetje aan gewoon, alleen te werken, omdat de oude man niet meer uit zijn stoel en tenslotte ook niet meer van het bed kon komen. Totdat deze voorgoed de oogen sloot en Wulfert voor alles alleen kwam te staan.

Met nog meer ijver dan te voren werkte hij voort,

precies zooals grootvader het hem geleerd had. En dikwijls bracht het de tranen in zijns moeders oogen, als ze zag, hoe hij kon staan turen naar het kerkhof, waar onder de hooge olmen, grootvader den langen doodsslaap sliep.

Kort na den dood van den ouden Wulfert Rijnberg, kreeg de weduwe bezoek van een oude vriendin, die haar ook tijdens het leven van haar man meermalen bezocht had. Het was juffrouw Dalmer, bij wie Wulferts moeder, vóór haar huwelijk, zoo lang had gewoond.

Juffrouw Dalmer was eenige maanden geleden ook weduwe geworden, en daar zij geen kinderen had en niet onbemiddeld was, kwam ze bij Nellie Rijnberg met het voorstel, om samen te gaan wonen.

De weduwe Rijnberg was daartoe onmiddellijk bereid en er werd besloten, in haar huisje te blijven wonen.

Wulfert stond spoedig op goeden voet met de nieuwe huisgenoot, haar pikzwarten kater en den altijd zingenden kanarievogel.

Later kwam er nog een huisgenoot bij, namelijk een notarisklerk, die op herhaald en dringend verzoek van den notaris als kostganger het kleine hoekkamertje in bezit nam.

Op die wijze kreeg de weduwe Rijnberg een druk leven, doch ze gevoelde zich gezond en krachtig, en was graag van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in de weer. Voortdurend stond haar immers voor oogen het geestelijk en stoffelijk belang van haar ongelukkigen jongen en daarvoor had ze alles over.

HOOFDSTUK III

De eenige dochter van Klavervier

HET WAS OP EEN MOOIEN MEIMIDDAG, dat we de weduwe Rijnberg aantreffen in de woonkamer van het voormalige doodgravershuisje, dat bij de menschen op het dorp nog steeds zóó werd genoemd, al lag de laatste doodgraver uit het geslacht der Rijnbergs reeds eenige jaren onder de groene zoden.

Vlak vóór het raam stond een tamelijk groote eikenhouten tafel, en aan den eenen kant daarvan zat de weduwe Rijnberg; tegenover haar juffrouw Dalmer, terwijl de tafel bedekt was met naaiwerk.

Rustig hadden de beide vrouwen eenigen tijd door-
gewerkt, toen de opmerkzaamheid van de huisvrouw opeens werd afgeleid.

Vóór het ijzeren poortje stond een als heer gekleede jonge man, die aandachtig het aardige huisje stond te bekijken.

„Ik denk niet, dat hij hier moet zijn,” meende de weduwe Rijnberg, „er blijven wel eens meer vreemdelingen voor ons huisje staan.”

Maar reeds ging het poortje open en de jonge man liep over het grintpad regelrecht op de deur toe.

Nu bemerkte hij de beide vrouwen voor het open raam. Hij lichtte den bruinen vilthoed even op en vroeg: „Ben ik hier bij de weduwe Rijnberg terecht?”

„Jawel mijnheer,” antwoordde deze, „komt u binnen.”

Een oogenblik later zat de vreemdeling in de zogenaaemde paskamer tegenover juffrouw Rijnberg.

„Mijn naam is Albert van Limmen en van beroep ben ik bouwkundig opzichter,” zoo begon hij.

„En nu het doel van mijn komst. Voor het aanleggen van een nieuwe spoorlijn in de omgeving van dit dorp, moet ik hier eenigen tijd wonen en nu kwam ik

vragen, of u mij onderdak zoudt willen verschaffen."

„Mag ik u vragen, mijnheer," sprak ze, „of u mogelijk familie of bekenden hier op het dorp hebt, die u naar mij hebben verwezen?"

„Nee juffrouw, ik ken hier niemand en ben volkomen vreemd, maar ik volgde den meest gemakkelijken weg om op een dorp inlichtingen in te winnen, namelijk door in de herberg op informatie uit te gaan. De waardin bleek goed op de hoogte en heeft me alle gegevens verstrekt."

Juffrouw Rijnberg knikte glimlachend en zei: „Dan zult u over de bewoners van het doodgravershuisje geen verdere opheldering noodig hebben, veronderstel ik. Maar ter zake, ik heb een hoekkamertje beschikbaar, indien u daarmee tevreden bent. . . . Wil u het even zien?"

Eenvoudig maar gezellig was het kamertje gemeubileerd, en nauwelijks had de heer Van Limmen er even ingekeken, of zijn besluit was genomen.

„Precies wat ik hebben moet," zei hij, „een ruime kast voor mijn teekeningen, een flinke tafel om aan te werken en een plekje om in mijn vrije uurtjes een boek te lezen. Laat mij maar gelijk een maand vooruit betalen, juffrouw," voegde hij er in één adem bij. „Wat zijn uw condities?"

De weduwe Rijnberg moest lachen om de haast, waarmee de jonge man de zaak wilde afhandelen, maar hoe het zij, spoedig was de zaak beklonken.

Hij bleef mee thee drinken in de huiskamer.

„Laat ik u even zeggen, mijnheer Van Limmen, dat mijn zoon spraakgebrekkig is. Het best zal hij op zijn gemak zijn, als u net doet, of hij er niet is; later misschien, als hij aan u gewend is, zal hij wel trachten, zich verstaanbaar te maken."

Thans duurde het niet lang meer, of de opzichter zat gezellig te praten met juffrouw Dalmer en de weduwe.

Juist vertelde de opzichter van de verandering, die de streek zou ondergaan, als straks de nieuwe spoorlijn dwars door de velden zou worden aangelegd, en

het station de boeren in den omtrek in de gelegenheid zou stellen, hun producten veel gemakkelijker te verzenden dan thans, toen weer het ijzeren poortje opening en lichte voetstappen klonken op het harde grintpad.

„Daar is Marie Groskamp van Klavervier,” zei juffrouw Dalmer en Van Limmen herkende het meisje, dat hij een paar uur geleden zag staan bij de poort van de boerenhoeve in den polder, en dat hij deed schrikken door het vervolg op haar liedje te zingen.

„Juffrouw Dalmer, u zorgt wel, dat mijnheer nog een kopje thee krijgt, ik moet Marie even helpen.”

Een oogenblik later hoorde Van Limmen de stem van het meisje in druk gesprek met zijn aanstaande kostjuffrouw.

„Zeker een boerendochter uit het dorp,” merkte de opzichter terloops op, en juffrouw Dalmer vertelde hem een en ander van Klavervier en zijn bewoners.

Onderwijl schonk ze nog eens thee in en zorgde, dat er ook een kopje klaar stond voor Wulfert, dien ze meteen ging roepen.

„Wulfert, thee!” hoorde hij roepen, en een zware, toonlooze stem antwoordde iets, dat hij niet kon verstaan. Een oogenblik daarna kwam de onnoozele binnen.

Het verwonderde Van Limmen, dat de jongen hem in het geheel niet scheen op te merken.

Hij ging op den stoel zitten, dien juffrouw Dalmer hem toeschoof, doch Van Limmen, die een scherp opmerker was, had gezien, dat de blik van den ongelukkige even naar het hoekje ging, waar hijzelf zat. Opstaande sprak de opzichter op een toon, alsof hij den jongen al jaren kende:

„Kom Wulfert, ga op je eigen plaatsje zitten,” en toen deze hem niet scheen te verstaan of zijn bedoeling niet begreep, legde hij hem de hand op den breeden schouder en zei nog eens: „Ga maar in je eigen hoekje zitten, Wulfert, 't is jouw plaatsje.” Tegelijkertijd duwde hij met zachten drang den stumperd in zijn eigen stoel.

Onmiddellijk daarop praatte Van Limmen weer met juffrouw Dalmer en deed, alsof hij den jongen man in zijn hoekje niet zag, doch in den spiegel, die tegenover hem hing, kon hij hem goed opnemen.

Wulfert was als werkman gekleed: een Engelschleeren broek en mouvest omsloot zijn forsche, zwaar gebouwde leden. Dik, donkerbruin haar viel hem op het blanke voorhoofd, en om den mond speelde voortdurend een goedige glimlach, doch niets in gezicht of houding van dezen geweldig sterk gebouwden jonkman, zou zijn zwakke verstandelijke vermogens hebben verraden, indien niet zijn oogen met zulk een doffen, onbestemden blik vóór zich uit hadden gestaard.

Rustig dronk Wulfert zijn thee en toen de groote kater van juffrouw Dalmer op zijn knie een plaatsje zocht, streek hij het dier met zijn breede, gespierde hand zacht over kop en rug, wat den kater deed spinnen van welgevallen.

Toen Wulfert zijn kop thee had leeggedronken, stond hij op en wendde zich naar de deur om terug te keeren naar zijn arbeid, doch voor hij de deur opende, zei hij iets tegen juffrouw Dalmer en wees tegelijkertijd met den vinger naar de voeten van Van Limmen.

De juffrouw schudde het hoofd en zei slechts: „Neen Wulf, niet noodig.” Dadelijk daarop verdween de onnoozele in de gang.

Verwonderd keek de opzichter juffrouw Dalmer aan en vroeg: „Wat bedoelde hij toch met naar mijn voeten te wijzen?”

„Als u een poosje aan hem gewend bent, begrijpt u gauw genoeg zijn bedoeling. Met zijn blik en gebaar wilde hij vragen: „Heeft die mijnheer soms klompen noodig?”

Juffrouw Dalmer moest lachen om het verwonderde gezicht van den opzichter, doch deze bedacht zich even en sprak toen: „Waarom zou ik Wulfert niet een paar klompen voor me laten maken? Als ik straks hier ben, zal ik dikwijls genoeg in den tuin rondscharrelen, en dan is er niets gemakkelijker dan klompen aan de

voeten, wat ook nog dit voordeel oplevert, dat men den boel niet vuil maakt. Doch," zoo voegde hij er op zijn horloge kijkend bij, „het wordt nu tijd voor mij om te vertrekken, ik mag niet langer uw tijd in beslag nemen."

„Wacht nog een oogenblik, mijnheer Van Limmen, tot juffrouw Rijnberg terugkomt en neem mij niet kwalijk dat ik even naar de keuken ga."

Nauwelijks was de opzichter alleen, of hij floot zacht voor zich heen het wijsje, dat hij kort tevoren Marie Groskamp had hooren zingen.

Verwonderd keek het meisje juffrouw Rijnberg aan, die lachend vertelde, dat er een vreemde heer in huis was, die binnen enkele dagen huisgenoot zou worden. Een kwartier later vertrok Marie en sloeg den weg in naar Klavervier.

De Meizon neeg reeds naar 't Westen, toen ze de laatste huisjes van het dorp achter en den polderweg vóór zich had.

In de verte zag ze den Klittenhof weer oprijzen uit zijn bloeienden boomgaard, en ze kon niet nalaten het liedje te neuriën, dat vanmiddag Mien Brakkers zong, en dat dien vreemdeling aanleiding gaf, haar te doen schrikken.

't Was dezelfde als de nieuwe huisgenoot van juffrouw Rijnberg, dat leed geen twijfel, maar wat bekommerde zij zich om zoo'n vreemden pennelikker!

Op dat oogenblik hoorde ze het geluid van voetstappen. Ze scheen dan toch niet alleen op den stillen polderweg te zijn!

Marie wilde niet omkijken en de voetstappen naderden snel, zoodat de wandelaar haar spoedig ingehaald had.

„Goeden avond, juffrouw," klonk een stem naast haar, kunt u mij wellicht zeggen, of er van dezen weg nog een ander pad in de richting van den straatweg loopt dan het lastige voetpaadje ginds achter die hoeve?"

Even keek Marie Groskamp den vreemden jonkman aan.

Zou ze hem laten voelen, dat een rijke boerendochter maar niet aanstonds praatjes maakt met iemand, die het blijkbaar om een praatje te doen is? Doch zijn toon klonk zoo vriendelijk en in zijn rustige houding was niets brutaals, maar toch... wie weet, wat voor een avonturier hij was, in weerwil van zijn innemend voorkomen.

Kortaf sprak ze daarom: „Ik zou zoo denken, dat iemand, die met de zijpaadjes goed bekend is, ook den rijweg wel zal weten te vinden, die van hier naar den straatweg voert.”

Even steeg hem het bloed naar de wangen; hij gevoelde oogenblikkelijk haar bedoeling.

„Naar den bekenden weg vragen is mijn gewoonte niet, juffrouw, maar laat ik u zeggen, dat een voerman te R. mij dat voetpaadje heeft gewezen. En nu wilde ik weer terugkeeren naar R., om vandaar per rijtuig naar mijn bestemming te rijden. Daar ik dat paadje liever niet ging, vroeg ik u, of er ook nog een andere weg is, en als ik u goed begrepen heb, moet er nog een rijweg naar den straatweg leiden.”

Thans was het de beurt aan Marie Groskamp om te blozen. Wat voelde die vreemdeling spoedig, waarvan ze hem verdacht; ze had nu wel eenigszins spijt van haar bitsheid.

„Ja zeker,” zei ze snel, ongeveer een goed half uur verderop kruist een andere rijweg dezen weg, en als u dan rechts afslaat, komt u op den straatweg.”

Op dit oogenblik klonken hoefslagen en ratelden wagenwielen op den weg.

't Was Bart Brakkers, die naar huis terug keerde, en zijn rood, opgezet gezicht toonde duidelijk genoeg, dat hij meer gedronken had dan goed voor hem was.

„Denk er om, wat ik je gezegd heb, Marie Groskamp,” brulde hij van den wagen het meisje toe. „En jij, vreemde snoeshaan, laat ik jou niet meer met haar zien praten, of ik sla je de beenen stuk; wees gewaarschuwd en denk er om, dat Bart Brakkers niet gemakkelijk is!”

In vollen draf trok het paard, een nog jong dier,

dat niet gewend was om zoo geslagen te worden, den slingerenden wagen achter zich aan, en de jonge boer van den Klittenhof had al zijn voermanskunst noodig, om niet in de slooten langs den weg te geraken. Met sterke vuist wist hij echter het schichtig geworden dier te bedwingen, zoodat het hem gelukte veilig de poort van zijns vaders hoeve binnen te rijden.

Albert van Limmen had geen woord verstaan van wat Bart Brakkers hem toeschreeuwde, maar Marie Groskamp zooveel te beter. Haar oogen fonkelde van toorn.

„Dat is een tamelijk onbeschofte, dronken vlegel,” merkte Van Limmen lachend op, „en 't was maar op het kantje af, of zijn dom geschreeuw had hem een ongeluk bezorgd.”

Marie haalde even de schouders op; voor haar zelf gaf ze niet veel om de dreigementen van den woesteling, doch indien deze vreemdeling niet bijtijds voor Brakkers gewaarschuwd werd, stond het bij Marie vast, dat de onbehouwen kerel de eerste de beste gelegenheid zou aangrijpen, om ruzie te zoeken met den aanstaanden huisgenoot van juffrouw Rijnberg.

„Mijnheer,” zei ze kortaf, „als u hier langer in den omtrek moet zijn, zorg u dan er voor, zooveel mogelijk den man, die daar voorbijreed, uit den weg te blijven; hij is een gevaarlijke vechtersbaas en zal ongetwijfeld ruzie met u zoeken.

„Ik ben de vriendin van zijn zusters, en daardoor goed met hem bekend; hij meent het recht te hebben, ieder, die hem niet aanstaat, te verbieden met mij te spreken.”

„Vriendelijk dank voor uw waarschuwing, juffrouw, maar het ligt nu eenmaal niet in mijn karakter, om een dronken lummel uit den weg te gaan, en hoewel ik een hartgrondigen afkeer heb van ruwheid en geweld, zou ik er toch in zulk een geval geen haarbreed voor wijken; daarvoor zijn wij, Friezen, te koppig.”

Even ontmoetten hun blikken elkander en het trof het meisje, dat er, ondanks den glimlach, waarmede hij die laatste woorden sprak, toch een trek van on-

verzettelijke hardheid lag op zijn stoer gezicht. Neen, die man ging voor Bart Brakkers niet op zij, en zij vreesde nu nog méér voor een mogelijke ontmoeting tusschen die twee.

„Indien u mijn waarschuwing in den wind wilt slaan, kan ik daar natuurlijk niets aan doen,” sprak ze koel, „de gevolgen komen geheel voor uw rekening.”

Albert van Limmen durfde uit vrees haar te zullen beleedigen, niet langer met haar meelopen en na nogmaals bedankt te hebben voor haar inlichtingen zette hij den pas er in en was spoedig achter de bocht van den weg verdwenen.

't Begon reeds te schemeren, toen Marie Groskamp voor de inrijpoort van Klavervier stond.

Een laan van zware olmen liep van de poort tot over het ruime erf.

Rechts en links er van strekte een breede sloot zich uit tot aan het erf, om zich dan aan weerszijden van de hoeve, achter den uitgestrekte boomgaard om, weer te vereenigen. Eenden en ganzen dobberden nog op het klare water, waarin de roodgouden gloed van de achter de westerkim wegzinkende zon nog even haar glansen mengde.

Vlak vóór den breeden voorgevel van het woonhuis verhieven zich twee oude lindeboomen, die echter zóó van onderen gesnoeid waren, dat ze wel schaduw gaven voor het huis, maar niet te veel het daglicht weerden uit de vier groote ramen.

Langs de geheele breedte van den voorgevel was een straat van rooden baksteen aangelegd, en het helder geboende rood daarvan werd slechts onderbroken door het glimmend loodblauw van de hardsteen stoeep vóór de deur.

Onder het raam van de huiskamer stond een lange, zware bank en daarop zaten de boer en de boerin van Klavervier van de rust en den mooien avond te genieten.

Rokus Groskamp was op de middaghoogte van het leven, tenminste ouder dan vijf-en-veertig jaren scheen hij niet, maar hij behoorde tot dát soort van menschen,

bij wie men zeer moeilijk den ouderdom naar het uiterlijk kan bepalen.

Zijn korte, breede gestalte met de eenigszins langzame manier van zich bewegen gaven hem iets deftigs.

De boerin was een voor haar leeftijd nog knappe vrouw en toen ze zoo oud was als Marie thans, had ze voor een tweelingzuster kunnen doorgaan. In karakter verschilden ze echter nog al wat, tenminste in sommige opzichten.

De boerin was een goedhartig mensch, die van ieder het beste geloofde, en tot elken prijs den vrede bewaarde, maar ze was soms wel eens te zwak van karakter. Tegen haar man zag ze hoog op en ze meende, dat hij nergens in kon falen. Er moest heel wat gebeuren, eer ze het waagde, zich ook maar in het minste tegen zijn wil te verzetten.

Marie leek uiterlijk wel sprekend op haar moeder, maar van haar vader had ze den krachtigen geest en den vasten wil geërfd.

Reeds meer dan eens had de boerin dezen middag gezegd: „Waar Marie toch zoo lang blijft, begrijp ik niet.”

Haar man reageerde niet veel op die herhaalde opmerking; in elk geval liet hij uit niets blijken, dat hij er ook zoo over dacht.

Zijn grijze oogen liet hij dwalend gaan over zijn erf en de omringende landerijen; hij was een boer in merg en been en beschouwde het als een eer, dat zijn koeien het meeste melk gaven, dat voor zijn runderen, kalveren en schapen op de markt den hoogsten prijs werd gemaakt; dat zijn paarden de aandacht trokken van iederen voorbijganger.

Bij zijn volk was hij niet bemind. De oorzaak was niet, dat hij ruw of hard tegen hen optrad, of minder loon uitbetaalde dan andere boeren, maar Groskamp was bijna altijd kortaf en stroef, terwijl van een vertrouwelijken omgang met zijn ondergeschikten geen sprake was, hoewel er toch bij waren, die reeds bij zijn vader op Klavervier gediend hadden.

Jammer, dat Marie geen zoon was, hadden de

knechts van de hoeve dikwijls tot elkaar gezegd ; want reeds sinds den tijd, dat ze, als een kleine hummel de knechts opzocht op den dorschvloer of in den stal en hun duizend vragen stelde over alles en nog wat, hield men van haar.

En ook nú nog, terwijl ze toch voor de rijkste en de mooiste boerendochter uit den omtrek doorging, was ze even goed en vriendelijk voor hen als in haar kinderjaren.

Was er ziekte of tegenspoed in de gezinnen, dan werd er door Marie geholpen en daartegen, dat moet worden gezegd, verzette de boer zich nooit.

Het volk van Klavervier hield van Marie, zooals ze was, maar men betreurde het, dat zij geen man was en hoewel haar vader er nooit iets van zou hebben laten blijken, was hij het in dit opzicht volkomen met zijn volk eens.

Ook hij betreurde het meer dan iemand anders, dat er na hem geen Groskamp meer zou zetelen op Klavervier en ook nu, op dezen heerlijken lenteavond, maakte zich een gevoel van weemoed van hem meester, toen zijn oog rustte op de welvaart, die hem omringde.

Wie zal hier eenmaal, als ik niet meer tot de levenden behoor, baas zijn op de hoeve ? Wie de vruchten plukken van mijn arbeid, van mijn doorzicht, van mijn bekwaamheid, van mijn goed beheer ?

Peinzend ging zijn blik over de velden en hij dacht aan de toekomst van Klavervier.

't Stond bij Groskamp zoo vast als een muur, dat, als zijn dochter ging trouwen, haar man beslist een boerenzoon van goede familie moest zijn.

Op wat meer of minder geld zou de boer van Klavervier niet kijken, zóó kleingeestig was hij niet, maar slechts een bekwame, jonge boer kon als zijn schoonzoon in aanmerking komen.

De zwijgende man op de bank trok even het voorhoofd in rimpels ; hij voelde op dit moment, dat ook Marie een stem had in deze zaak, en de vader hoopte in stilte, dat hij niet met haar van meening zou moeten

verschillen ; niemand beter dan hij wist, hoe moeilijk het was, haar wil te buigen ondanks haar goedgehartige en vriendelijke inborst.

Als die Bart Brakkers maar niet zulk een woesteling was, zou niemand hem meer welkom zijn als schoon-zoon.

't Was toch ontegenzeggelijk een knappe kerel van uiterlijk, en dat hij wel in staat zou wezen in een groot boerenbedrijf de leiding op zich te nemen, daaraan twijfelde Groskamp geen oogenblik. Het bewijs daarvoor had Bart geleverd, toen zijn moeder gestorven was, en zijn vader door dit verlies zóódanig getroffen werd, dat hij gedurende de eerste maanden na haar dood zich totaal niet met de boerderij had bemoeid.

't Zou wat dat drinken en vechten betreft met de jaren wel beter worden, daaraan twijfelde de boer van Klavervier niet, en dat het de hartewensch van Bart was om met Marie aan den gang te komen, was voor hem ook geen geheim. Van meer dan één zijde had men het zijn vrouw in het oor gefluisterd en zij had het hem met vreezen en beven meegedeeld, omdat ze bang was, dat hun eenig kind in handen zou kunnen vallen van dien vechtersbaas met zijn uittartend gelaat en altoos dreigenden blik ; dien jongen, die altijd zijn ouders verdriet en zorg had gegeven en reeds als kind Wulfert van de weduwe Rijnberg ongelukkig had gemaakt.

Die dwaze, overdreven angst had den boer destijds gehinderd, en hij had haar gewezen op meer dan één kennis, die in hun jeugd óók een allesbehalve onberispelijk leven hadden geleid en die nu toch tot de meest geachte personen uit hun omgeving behoorden.

Maar de boerin was daar niet erg door gerustgesteld, en al ging ze er niet verder op in, Groskamp wist toch wel, dat Bart Brakkers niet gemakkelijk haar sympathie zou verwerven.

Als Marie maar iets voor Bart kon voelen en die twee werden het samen ééns, vreesde hij niet, of de zwakke tegenstand van de boerin was gemakkelijk

genoeg te overwinnen. Maar als Marie zelf iets tegen Bart had, ja dan. . . .

„Waar Marie toch blijft ?” herhaalde de boerin voor de zooveelste maal, en de boer haalde even de schouders op en zei dan :

„Ze zal zich op den Klittenhof hebben opgehouden, denk ik. Trouwens,” voegde hij er bij, „ze is geen schoolmeisje meer, dat precies op etenstijd binnen moet zijn.”

„'t Kan wel zijn,” meende de boerin, „doch op den Klittenhof komt ze niet meer, sinds Bart zich verleden winter op het ijs zoo ellendig heeft aangesteld.”

De boer haalde weer de schouders op als om te kennen te geven, dat hij weinig gewicht hechte aan dat feit.

„Bart is nu eenmaal een driftkop, die niet gemakkelijk kan dulden, dat iemand de hand uitstrekt naar iets, wat hem misschien na aan het hart ligt, en 't is van Marie kinderachtig, om zulk een reden den Klittenhof te mijden.”

Groskamp noch zijn vrouw wisten er iets van, dat Bart Marie gevraagd, en bij het afwijzend antwoord, dat hij ontving, haar bedreigd had.

't Bleef even stil op de bank voor de hoeve ; noch de boer noch zijn vrouw schenen lust te hebben verder op dit onderwerp in te gaan, en slechts de avondwind, die de bladeren van de lindeboomen zacht deed ruischen, verstoorde de stilte.

De boerin was de eerste, die deze stilte verbrak.

„Weet je, wat mij wel eens het hart beklemt, Rokus,” begon ze en zonder zijn antwoord af te wachten vervolgde ze : „We hebben tot heden nog niet veel anders dan voorspoed gehad in ons leven. We waren beiden rijk toen we trouwden en het ging ons steeds voor den wind op Klavervier ; we hebben een dochter, die ons nooit verdriet heeft berokkend ; we zijn geacht en geëerd in onzen kring en in onzen stand ; maar soms denk ik er wel eens over, wat ons toch onderscheidt van zoovelen, die voortdurend met ziekte en tegenspoed te kampen hebben.”

't Gezicht van Rokus Groskamp bleef even stroef en onbeweeglijk en meer tot zichzelf dan tot hem sprekend, ging de boerin voort : „'k Geloof nooit, dat deze toestand bestendig zal blijven. Soms kan het mij zoo angstig en onrustig te moede zijn, en heb ik het gevoel, alsof allerlei onheil ons te wachten staat. Heb jij nooit zulke oogenblikken, Rokus ?” Nu moest de boer toch wel antwoord geven.

Eenigszins streng klonk zijn stem, toen hij antwoordde : „Aan dergelijke zwakheden moet je niet toegeven, Anna. Wat ons de toekomst brengen zal, weten wij niet ; die ligt in Gods hand. Was het verleden vol voorspoed, zooals je zegt, welnu, wees daar dan Hem dankbaar voor, die in Zijn wijsheid de toekomst voor ons verbergt.”

De boerin zei niets meer ; ze zwichtte voor de meerdere wijsheid van haar man, en ook hij voegde er niets meer bij. Waarom ook ? Was zijn antwoord niet afdoende ?

Voor háár wel, en daarom zweeg ze, maar was dat ook het geval met hem zelf ? Was hij Hém dankbaar voor de zegeningen, die zijn vrouw daar opsomde ? Was hij zich goed bewust, dat de voorspoed, dien hij genoot, hem werd toebedeeld door God in den hemel ? Of schreef hij de goede uitkomsten van zijn bedrijf en van zijn handel toe aan zijn eigen bekwaamheid, aan zijn doorzicht en goed beleid ?

„Daar zie ik Marie eindelijk aankomen,” zei opeens de boerin, en aan den toon van haar stem was het te hooren, dat ze ongerust was geworden door het lange wegblijven van haar dochter.

„Maar kind, waar kom je toch zoo laat vandaan ?” was de eerste vraag van moeder, zoodra Marie dicht genoeg bij was. En zonder het antwoord af te wachten, ging ze voort :

„Je zult wel trek gekregen hebben ; in de keuken staan je boterhammen klaar en de koffie heb ik warm gehouden.”

„Neen moeder, ik heb geen behoefte aan eten of

drinken, 'k wil veel liever nog een oogenblik buiten op de bank zitten ; de avond is zoo mooi."

Het meisje ging tusschen haar ouders inzitten en moeder merkte al heel gauw, dat Marie niet zoo vroolijk en opgewekt was als gewoonlijk.

't Zal wel in verband staan met haar ongewoon lang wegblijven, dacht ze en daarom vroeg ze :

„Juffrouw Rijnberg was zeker niet thuis en je hebt waarschijnlijk lang moeten wachten?"

„Ik heb bij juffrouw Rijnberg niet zoo heel lang gezeten, maar toen ik den Klittenhof voorbij wilde gaan, hield Mien niet op, of ik moest een kop thee drinken en dáár heb ik het grootste gedeelte van den middag zoek gebracht."

„Zoo, zoo, ik dacht, dat je daar niet meer wilde komen," merkte de boerin verwonderd op.

„En waarom zou Marie daar niet meer komen?" vroeg de boer plotseling kortaf. „Van haar jeugd af was ze op den Klittenhof als kind in huis, evenals de kinderen van Tijs Brakkers hier op Klavervier. Het zou toch dwaasheid zijn, om de een of andere onbetekende reden een huis te vermijden, waar men steeds zooveel vriendschap ondervond."

„Vader," antwoordde Marie, en er kwam een uitdrukking in haar oogen, die haar veel op hem deed gelijken, „vader, de reden waarom ik niet meer als vroeger op den Klittenhof kom, is voor mij lang niet onbetekend en als ik niet zeker geweten had, dat Bart vóór het vallen van den avond niet kon thuis-komen, zou ik er ook niet zijn binnengegaan."

„Is Bart Brakkers dan zulk een verschrikkelijk mensch, dat je bang voor hem moet zijn?" vroeg de boer ietwat gemelijk. „Er zijn er hier in den omtrek wel, die anders denken over den erfgenaam van Klittenhof."

„'t Kan wel zijn, vader," zei Marie op zúlk een heftigen toon, dat niet alleen haar moeder, maar ook haar vader er verwonderd van opkeek. „'t Is best mogelijk, dat andere menschen niet over hem denken,

zooals ik, doch ik houd hem voor iemand, die eigenlijk in de gevangenis thuis hoort."

De lippen van het meisje trilden en haar oogen fonkelden.

„Maar Marie, wat is er dan toch voorgevallen," vroeg de boerin, „wat is er gebeurd, dat je zoo opgewonden heeft gemaakt?"

De boer had zijn pijp uit den mond genomen en terwijl hij zich oprichtte uit zijn gemakkelijke houding, zei hij kortaf en scherp :

„Denk er om Marie, dat als je den eenigen zoon uit een familie, waarmede we altijd in vrede en vriendschap hebben geleefd, iemand durft noemen, die in de gevangenis thuis hoort, je daarvoor een geldige reden moet hebben. En als je zulk een reden hebt, wil ik, dat je ons die openhartig meedeelt."

Als Rokus Groskamp op dien toon tot een van zijn volk sprak, wist die persoon, dat hij onmiddellijk had te gehoorzamen. En als hij, was hoogst zelden gebeurde, in den huiselijken kring zich zoo kort en krachtig uitdrukte, zou het in het hart van de boerin nooit zijn opgekomen, ook maar met een enkel woord hem te trotseeren.

Het brutaal optreden van Bart Brakkers echter, daar straks op den weg, had Marie zóó verbitterd, dat de toornige stem van haar vader thans haar gewone uitwerking miste.

„Die reden zal ik wel vertellen, ook zonder dat u het mij gelast, vader," antwoordde ze onmiddellijk. „Dat Bart Brakkers mij verleden winter op het ijs dwingen wilde, slechts met hém alleen schaatsen te rijden en dat hij met iedereen, die een woord tot mij sprak, twist zocht, zult u wel weten. Nu om die reden," ging ze driftig voort, „wilde ik op den Klittenhof niet meer komen. Ik wensch Bart niet te ontmoeten, waar hij iets te vertellen heeft.

„Maar er is meer. Korten tijd later kwam hij mij achter oploopen, toen ik uit het dorp kwam, en hoewel ik hem duidelijk genoeg liet merken, dat ik van zijn gezelschap allesbehalve gediend was, bleek hij brutaal

genoeg om mij tóch met zijn praatjes lastig te vallen. Toen hij tenslotte begreep, dat ik maar één wensch had, namelijk om zoo spoedig mogelijk en voorgoed door hem met rust gelaten te worden, werd hij woedend en dreigde iederen jongen man, die zich met mij inliet, te zullen afrossen, waar ik bij was."

„Nu Rokus, wat zeg je van zulk een optreden ! Is het geen schande voor het gansche dorp, dat zoo iets ongestraft kan plaatsvinden ?" viel de boerin op verontwaardigden toon uit, maar...."

„Kom, kom, dergelijke bluffende praatjes houden zooveel jongelui er op na. Is het te verwonderen, dat iemand met een driftig karakter, zooals Bart nu eenmaal heeft, tot dreigementen overslaat, als een goed gemeend voorstel op beleedigende wijze wordt afgewezen ?"

Hiermede meende Rokus Groskamp de opwinding van moeder en dochter tot bedaren te hebben gebracht en hij voegde er als geruststelling nog bij : „Je moet verstandig zijn, Marie, en zulke gezegden niet dadelijk voor honderd procent opnemen ; het zal heusch zoo'n vaart niet loopen." De boer van Klavervier nam de pijp weer tusschen de tanden en hij stak de duimen in de armgaten van zijn vest, om verder van de avondrust te genieten.

„Toen moeder mij zoeven in de reden viel, was ik nog niet uitgepraat, vader," begon Marie nu opnieuw. De boer fronste de wenkbrauwen, en kortaf klonk het : „Wat heb je dan nog meer ?"

„Wel, ik dacht over het dreigen van Bart Brakkers evenals u, en ik was zijn gezwets al bijna vergeten, doch daareven op den polderweg is mij gebleken, dat het wel degelijk in zijn voornemen ligt, om door te drijven, wat hij gezegd heeft."

„Wat is er dan gebeurd ? Heeft Bart weer gevochten en met wien ?" vroeg de boer nu gemelijk.

„Zoover is het gelukkig nog niet gekomen, maar dat verandert niet veel aan zijn kwade bedoeling. Ik was wat lang bij Mien en Koojsje Brakkers gebleven en daarom handelde ik op het dorp bij juffrouw Rijnberg

maar gauw mijn dingen af. Zonder mij ergens op te houden, ben ik toen dadelijk den polderweg opgegaan. Bijna was ik bij den Klittenhof, toen een voorbijganger mij naar den weg vroeg. Terwijl ik den vreemden heer antwoordde, kwam een wagen in volle vaart ons achterop rijden.

„'t Was Bart, dat hoorde ik al, vóór ik omkeek, aan het vloeken tegen zijn paard; waarschijnlijk was hij weer halfbeschonken.

„Denk er om, wat ik je gezegd heb, Marie Groskamp,” brulde hij mij toen toe; en tegen den vreemdeling schreeuwde hij ook zijn onbeschofte dreigementen, waaraan hij misschien wel getracht zou hebben gevolg te geven, als hij niet al zijn kracht had moeten inspannen om zijn paard meester te blijven, dat hij bijna dol had gemaakt door zijn slaan en vloeken.”

Inwendig was Rokus Groskamp wel beleedigd door de handelwijze, welke Bart Brakkers zich tegenover zijn dochter had veroorloofd, doch anderzijds zag hij er van Barts kant de ernstige bedoeling in, om het meisje, dat hij tot vrouw begeerde, aan iedereen, desnoods met geweld, te betwisten.

„Je zult er toch, hoop ik, werk van maken, dat Bart Brakkers gestraft wordt voor zijn schandelijk optreden tegenover Marie?” sprak de boerin ten hoogste verontwaardigd. De boer haalde eenigszins minachtend de schouders op.

„Een storm in een glas water, de sop is de kool niet waard.” En daarop zijn dochter scherp aanziende, vroeg hij kortaf: „Was die vreemde heer, die jou naar den weg vroeg, een jonge klant?”

„Ik heb hem niet naar zijn leeftijd gevraagd,” antwoordde het meisje, en in den klank van haar stem lag iets, dat Rokus Groskamp van haar niet gewoon was.

Dreigend trokken zijn wenkbrauwen samen en hard was de toon, waarop hij sprak:

„Denk er om, dat ik een behoorlijk antwoord verwacht, versta je!

„Was de man, die je aansprak jong, of was hij het niet, dát vraag ik je.”

„t Was nog een jonge man, maar dat verandert niets aan de brutaliteit van Bart Brakkers, zou ik denken ; ik kan toch spreken met wien ik wil, zonder dat die dronkenlap er zich mee heeft te bemoeien ?”

„Spreken met wien ik wil ?” herhaalde de boer toornig, „dat staat nog te bezien ; en ik zeg je, dat een boerendochter van onzen stand niet met den eersten den besten straatslijper, die toevallig langs den polderweg zwerft, praatjes maken moet.”

De tranen drongen Marie in de oogen ; ze had gedacht, dat haar vader op zijn gewone doortastende manier maatregelen zou hebben genomen om te zorgen, dat Bart Brakkers dergelijke dingen in het vervolg niet meer zou doen, maar inplaats daarvan, scheen hij de handelwijs van Bart niet zoo heel erg te vinden, veeleer nam hij het haar kwalijk, dat ze dien vreemden heer te woord had gestaan. . . .

De sterren tintelden reeds uren lang aan den lichten nachthemel, de eenden en ganzen sliepen met den kop onder de vlerken vlak aan den kant van den vijver ; er heerschte stilte in akker en weide, vredige, nachtelijke stilte alom, maar in de harten der bewoners van Klavervier wilde de gewone rust nog niet komen, omdat in die harten de vrede was verstoord.

Zonder haar brood meer aan te raken, had Marie haar slaapkamertje opgezocht en op haar goeden nacht had slechts moeder geantwoord ; vader scheen het niet te hebben gehoord.

Neen, Marie kón niet slapen. Allerlei gedachten woelden haar zóó door het hoofd, dat vooreerst nog geen slaap zich over haar ontfermde.

Zou vader na al hetgeen ze vanavond van Bart Brakkers verteld had, werkelijk nog kunnen denken, dat het van haar kant slechts kinderachtige overdrijving was, en dat ze de handelwijze van den jongen boer van den Klittenhof maar moest beschouwen als een bewijs van zijn genegenheid voor haar ?

Haar handen balden zich op de dekens, en haar geheele gemoed kwam in opstand bij deze gedachte. •

Rokus Groskamp kon óók den slaap niet vatten.

Waarom moest die koppige meid hem zoo boos maken met haar natuurlijk erg overdreven klachten over den zoon van Tijs Brakkers, zijn besten vriend?

Was dat haar dank voor zijn toegeeflijkheid aan haar kleine wenschen en verlangens? Was dat de gehoorzaamheid, die zij tegenover hem in de eerste plaats had te betoonen?

't Lag immers niet in zijn bedoeling om haar tot iets te dwingen waartegen haar gemoed in opstand kwam, doch als hij wilde, dat ze in vrede leefde met haar naaste bureu, dan had zij daarvoor te zorgen zonder meer.

En de boer van Klavervier woelde om en om in zijn groot bed en de staande klok in de huiskamer sloeg regelmatig bij elk half uur, dat verstreek, maar de slaap wilde niet komen.

„Waarom maak ik het mijzelf toch moeilijk?“ zoo dacht de boer ten slotte. „Ze is immers nog jong, en zoolang als die dolle Bart zich zoo woest en onbezonnen aanstelt, zou ik zélf niet willen, dat hij zich te veel met haar inliet. Tijs heeft me echter gezegd, dat Marie, als ze wil, hem gemakkelijk zou kunnen leiden, en dat hij dan zijn dolle streken vanzelf wel zou laten varen. . . .

„Als er intusschen maar niet iemand anders op haar weg verschijnt, die haar het hoofd op hol brengt — men kan nooit weten. . . . En als het dan in elk geval maar een flinke boerenzoon is. Maar de jonge boer van den Klittenhof zou mij toch het meest welkom zijn!“

Zoo peinsde en tobde Rokus Groskamp en maakte plannen voor de toekomst van Klavervier, en toen hem plotseling in de gedachte schoot, wat zijn vrouw hem dezen avond vroeg, nadat ze gesproken had van een zekere onbestemde vrees, die haar soms overviel als ze aan hun reeds zoo lang en ongestoord genoten voorspoed dacht, ontstelde hij voor een oogenblik.

't Waren immers afkeurenswaardige zwakheden, had hij tot haar gezegd, en ze behoorde God dankbaar te zijn, die in het verleden voorspoed schonk, en

die in Zijn wijsheid de toekomst voor ons verborg.

En wat deed hij nu zelf anders dan wroeten in de toekomst en den tijd vooruitloopen ?

Stil toch, onrustig gemoed ! Was hij niet meester op Klavervier en had hij niet het recht, de zaken te leiden in de banen, die hij het best geschikt achtte voor den bloei en de uitbreiding van zijn eigendom, en óók voor het welzijn van zijn dochter ?

Zeker, dankbaar voor genoten voorspoed, maar als in de toekomst de grensscheiding tusschen Klavervier en den Klittenhof eens kon wegvallen....

HOOFDSTUK IV

Nieuwe ergernis

HET WAS ALSOF ALLES IN DEN LAATSTEN tijd samenspande, om Rokus Groskamp ergernis te bezorgen. Eerst dat voorval met Marie, dat zijn huiselijken vrede dreigde te verstoren, en nu weer de ellendige geschiedenis met dien nieuwen spoorwegaanleg.

Rokus Groskamp was geen ouderwetsche, conservatieve boer, die niet met zijn tijd wist mee te gaan, en evenmin was hij blind voor het gemak en het voordeel, dat verbonden was aan een rechtstreeksche verbinding met twee der grootste steden van de provincie, maar dat het station en de goederenloods juist op zijn grond moesten komen en dat de spoorlijn dwars door zijn akkers en velden loopen moest, zie, dát was het, wat hij niet verkroppen kon.

't Prachtige Meiweer van de laatste dagen was veranderd en op dezen Woensdagavond was het regenachtig en koud, zoodat Groskamp het niets aangenaam vond om nu ter raadsvergadering te gaan in het dorp.

Hij ging echter, want hij stelde er prijs op, om nooit

zijn zetel onbezet te laten, als geen buitengewone omstandigheden hem daartoe noodzaakten.

Toen de gewone zaken waren afgehandeld, kwam in den raad de spoorwegaanleg ter sprake en Groskamp gevoelde heel goed het leedvermaak van een deel der aanwezigen, toen hij zijn misnoegen had laten blijken over den gang van zaken.

Hij wilde er niets van weten, toen één van hen er op zinspeelde, dat er mogelijk met behulp van een goeden advokaat wel wat aan het geval te doen zou zijn. Toen hij echter na de vergadering, op zijn zwarten klepper gezeten, huiswaarts reed, kwam hij tot eenigszins andere gedachten.

Zou het niet te beproeven zijn? 't Kwam er voor hem op een paar honderd gulden immers niet aan!

Daar werd zijn aandacht getrokken door een verlicht raam van den Klittenhof.

Zou ik niet even bij Tijs aanwippen? dacht Groskamp; 't is nog betrekkelijk vroeg.

Alsof iemand zijn gedachten geraden had, klonk op ditzelfde oogenblik een krachtige stem:

„Kom binnen, buurman Groskamp, en geef mij je klepper maar. Goeden avond!”

„Zoo Bart, ben jij het,” antwoordde de boer van Klavervier, terwijl hij zijn paard inhield, „ik had je niet gezien door dien hoogen meidoorn, die zachtjes aan over de poort begint heen te groeien. Ik geloof echter, dat ik maar beter doe met door te rijden naar huis. De lucht wordt er niet beter op.”

„'t Wordt niet erger, Groskamp, de wind neemt in kracht toe, en als hij iets breeder loopt, is het gauw met den regen gedaan,” zei Bart en hij keek naar de laaghangende wolken.

Daarna pakte hij alvast de teugels van den klepper, om den boer het afstappen gemakkelijk te maken.

„Vader zal 't prettig vinden, dat je even met hem komt praten, hij is juist klaar met zijn krant, en met ons is hij gauw uitgepraat.”

't Was toch wel een aardige klant, die Bart, dacht de boer van Klavervier, terwijl hij vlugger dan men

van hem verwachten zou, van het paard sprong ; jammer toch, dat Bart zoo dikwijls uit den band sprong ! Me dunkt, ik kon hem nu wel eens even laten voelen, dat hij ten opzichte van Marie wat minder dreigend moet optreden ; dat ben ik toch eigenlijk als vader eenigszins verplicht.

„Wacht eens een oogenblik, Bart, ik moet je hier onder vier oogen even wat zeggen.”

Bart gevoelde zich niet erg op zijn gemak ; hij vreesde, dat Marie zich thuis over hem beklaagd had, en dat de boer van Klavervier hem nu ter verantwoording zou roepen.

Er waren niet veel menschen op de wereld, voor wie Bart Brakkers ontzag had, doch Rokus Groskamp was er ongetwijfeld één van. Hoe dat eigenlijk kwam, wist hij zelf niet, doch het feit was er. En dan, Groskamp was Marie's vader, en als hij hem tegen zich in het harnas joeg, was de kans op wat voor hem een levensbelang uitmaakte, al bitter klein ; hij wist zeer goed, welk een machtige persoonlijkheid Rokus Groskamp was in zijn huiselijken kring.

„Je bent verleden Vrijdagmiddag op den polderweg mijn dochter voorbij gereden, nietwaar Bart ?”

„Jawel buurman, dát is waar, maar . . .”

„Wacht even,” zoo viel de boer op ietwat harden toon den jongen in de reden, „ik heb je nog meer te zeggen dan dat.”

Bart zweeg en Groskamp ging op denzelfden toon voort : „Een vreemdeling vroeg haar den weg door den polder naar den straatweg en jij schreeuwde haar van je wagen beleedigende woorden toe, en dreigde den vreemdeling met mishandeling. Denk er om, Bart Brakkers, dat er niets, letterlijk niets is, dat jou recht geeft op zulk een houding tegenover mijn dochter. Ik wil er nu verder niets meer van zeggen, dan dat zulk optreden strafbaar is volgens de wet, en dat ik niet zal aarzelen een klacht tegen je in te dienen, als je het durft bestaan, mijn dochter op een dergelijke wijze lastig te vallen.”

Barts licht ontvlambaar bloed begon sneller te

vloeien. Rokus Groskamp moest niet denken, dat hij bang was voor een dreigement met de gevangenis!

„Laat mij nou ook eens iets zeggen,“ begon hij op driftigen toon, doch het forsche „geen woord meer daarover“ van den boer van Klavervier legde hem het zwijgen op. Een oogenblik later stapte Rokus Groskamp met een goënavond samen de woonkamer van Tijs Brakkers binnen.

De boer van den Klittenhof zat in zijn ouderwetschen leunstoel achter de groote tafel met een paar couranten naast zich. Een groot, beduimd boek vlak vóór hem, toonde duidelijk genoeg aan, dat hij een man was, wiens geest niet enkel vervuld was met dingen, die de boerderij betroffen, maar dat er ook plaats was voor iets anders.

Het ernstige, bedaarde Koosje zat tegenover den boer en de altijd vroolijke, levenslustige Mien haastte zich om de naast haar vader liggende couranten op te ruimen en voor den boer van Klavervier een stoel bij te schuiven.

„Goeien avond, Rokus, zeker naar de gemeenteraadsvergadering geweest; nou je doet er goed aan, dat je even komt opstappen; 't is buiten niet erg lekker, maar ik geloof wel, dat het weer gauw opknappen zal.“

Met deze woorden verwelkomde Brakkers den ouden vriend, en 't was aan Groskamp te merken, dat hij zich hier op zijn gemak gevoelde.

„Geen prettige vergadering achter den rug, is het wel, Rokus,“ merkte Brakkers terloops op, terwijl hij den tabakspot over de tafel naar zijn vriend toeschoof.

Deze haalde de schouders op.

Hoe Tijs Brakkers zoo gauw tot die gevolgtrekking kwam, was Groskamp een raadsel. De boer van Klavervier toch had de aangeboren gewoonte, om onder alle omstandigheden van het leven zoo min mogelijk te laten blijken, wat in hem omging, maar het ging niet gemakkelijk, iets te verbergen; het was alsof de scherpe geest van den buurman doordrong in iemands gedachten.

Brakkers was ongeveer van denzelfden leeftijd als zijn bezoeker, maar zoo op het oog leek hij veel ouder.

Gebogen was zijn lange, schrale gestalte en het donkere haar begon aan de slapen grijs te worden, evenals de bakkebaarden.

De vriendelijke, blauwe oogen stonden vaak eenigszins droomerig, maar indien men daaruit zou afleiden, dat Brakkers niet zoo heel erg bij de pinken was, vergiste men zich zeer. Er waren niet veel dingen, ook buiten zijn beroep, waarover Tijs Brakkers niet met oordeel kon meepraten.

„Waaruit maak je op, dat het geen prettige raadsvergadering zou geweest zijn?“ vroeg Groskamp, terwijl hij zijn doorrooker te voorschijn haalde.

„'t Doet er niet toe, Rokus, je weet, dat ik niet nieuwsgierig ben naar de verhandelingen van den gemeenteraad, laten we daarom over iets anders praten.“

Bart, die het paard van den bezoeker had bezorgd, was ook binnengekomen en hoewel zijn gezicht donker genoeg stond, nam hij langzamerhand deel aan het gesprek.

't Liep aanvankelijk over de boerderij en wat daarmee in verband staat; over den prijs en het gehalte van de verschillende soorten zaaikoren; over aanstaande veemarkten en den veehandel, kortom over onderwerpen, waarover boeren uren lang kunnen praten.

Doch het waren niet deze dingen, die in hoofdzaak Rokus Groskamp bezig hielden en spoedig bracht hij den aanleg van den nieuwen spoorweg ter sprake.

„Ik wenschte achteraf wel, dat men dat spoorwegplan nooit opgevat had,“ merkte hij gemelijk op, „de zaak heeft thans een verloop, dat me geweldig tegen de borst stuit.“

„Je waart het er aanvankelijk toch nogal tamelijk mee ééns,“ merkte Brakkers op, „en als ik mij niet vergis, heb je er destijds nog al voor geijverd.“

„Dat stem ik volkomen toe, maar door veranderde omstandigheden krijgt men soms andere inzichten in een zaak; dat zul je mij moeten toegeven, Tijs.“

„Waarin bestaat dan die verandering van omstandigheden?“ vroeg Brakkers.

„Je weet, dat er eerst sprake van was om de spoorlijn Westelijk van den polderweg aan te leggen en daar had ik niets tegen, maar nu is men op dat plan teruggekomen; gisteren zijn heeren van de commissie bij mij geweest en nu bleek het, dat men Oostelijk van den weg wil gaan beginnen.

„Dat beteekent dus,“ ging Groskamp voort, „dat de spoorlijn juist een hoek van mijn bouwland zal afsnijden, en om het geval nog lastiger voor mij te maken, zou juist op dien hoek het station komen te staan met de daarbij behoorende goederenloods.“

„Je zult toch niet toestaan, dat één van die kerels een voet op je eigendom zet, buurman Groskamp,“ mengde Bart zich driftig in het gesprek.

„Praat niet mee over dingen, waarvan jij niet het minste verstand hebt, Bart.“ Met die woorden wees Brakkers zijn zoon terecht, doch deze was als gewoonlijk voor geen terechtwijzing vatbaar en ging door met bij hoog en laag te verzekeren, dat, als iets dergelijks bij hém zou moeten plaatsvinden, hij zijn eigendomsrecht zou handhaven tegenover wie dan ook.

Groskamp liet Bart even uitrazen, zonder veel acht op zijn woorden te slaan, doch toen het hem begon te vervelen, maakte hij er een eind aan door den jongen man toe te voegen, dat hij nu niet bepaald hem om raad gevraagd had.

„Nu,“ mopperde Bart, „ik wilde ook enkel maar zeggen, wat ik in zulk een geval doen zou.“

„Ik heb den heeren te verstaan gegeven,“ zoo wendde Groskamp zich tot Brakkers, „dat ik in geen geval genoeg nam met het schenden van mijn eigendom en dat ik er mij met alle mij ten dienste staande middelen tegen zou verzetten.“

„Goed gesproken, mooi zoo,“ kon Bart niet nalaten op te merken, „als het soms noodig mag blijken, dat je land van vreemd volk moet worden vrijgehouden, dan kun je op mij rekenen, en voor een paar stevige

knapen om een handje te helpen, als dat gewensch't blijkt, kan ik ook wel zorgen," voegde hij er bij.

Met een stroeven glimlach om de lippen schudde de boer van Klavervier het hoofd. Hij wist zeer goed, dat hulp van de soort, die Bart hem wilde verleen, er niet toe zou bijdragen, de zaak, waarover hij sprak, voor hem gemakkelijker te maken, maar toch was hem de bijval van Bart niet onwelgevallig.

Tijs Brakkers echter scheen er anders over te denken; tenminste zijn scherp geteekend gelaat stond ernstig, toen hij zich tot Groskamp wendde met de woorden: „Laten we eens even de zaak bekijken, zooals ze is; het hoofdbestuur der spoorwegen heeft het noodig en nuttig geoordeeld, dat deze streek door een nieuw aan te leggen lijn aan het groote spoorwegnet zal worden verbonden, en nu dat besluit eenmaal genomen is, zal de lijn er komen ook, dat moet je vóór alles vasthouden, Rokus. En dan heeft het onderzoek van den bodem, en de ligging der verschillende landerijen stellig uitgewezen, dat het wenschelijker is, aan den Oostelijken dan aan den Westelijken kant van den polderweg de lijn aan te leggen. Geloof mij, Rokus, ze zullen hun gegronde reden wel hebben voor deze regeling, en volgens mijn meening doe je verstandig, om hun geen moeilijkheden in den weg te leggen; je zult onvermijdelijk het onderspit delven.”

Onwillig schudde de boer van Klavervier het hoofd. Heel dikwijls luisterde hij naar den raad van zijn vriend, maar in dit geval verzette zich zijn trotsch, heeschzuchtig gemoed met kracht tegen wat hij als een inbreuk op zijn recht beschouwde.

„Je weet heel goed, Tijs,” zei hij met harde stem, „dat de hoek bouwland, waarom het gaat, geen pachtgrond is, maar onbelast eigendom en daarvan wil ik geen voet afstaan!”

't Was vruchteloos, dat Brakkers zijn vriend trachtte te overtuigen van het nuttelooze eener poging tot verzet, Groskamp beweerde overtuigd te zijn, dat men evengoed Westelijk als Oostelijk een spoorlijn kon aanleggen, en dat het van zijn kant een lafhartigheid

zou zijn, om maar zoetsappig aan te zien, dat vreemd werkvolk op zijn erf den grond zou gaan omwoelen.

Bart gaf herhaaldelijk en geestdriftig zijn instemming met Groskamp's voornemen tot verzet te kennen, en Brakkers kon niet nalaten met een medelijdend lachje tot den stijfhoofdigen vriend te zeggen :

„Nu, Rokus, als je dan toch met alle geweld je zelf in moeilijkheden wilt steken, moet je met Bart samenwerken ; het leidt dan geen twijfel, of je zult dat doel wel bereiken. Bedenk echter wel, dat er geschreven staat : „Geef den keizer wat des keizers is,“ hetgeen zeggen wil : onderwerp je aan het over je gestelde gezag.”

„Er staat nergens geschreven, dat een man zijn goed recht niet zou mogen handhaven, Tijs,“ antwoordde Rokus Groskamp en daarop zich tot Bart keerde sprak hij : „Haal mijn klepper maar van stal, ik geloof, dat het opgehouden heeft met regenen.”

Een oogenblik later stond Bart gereed met het paard van den boer, maar vóór deze was opgestegen, sprak de jonge man half fluisterend :

„Wat ik nog zeggen wilde, buurman Groskamp, u maakte mij daarstraks een standje, omdat ik mij er mee had bemoeid, dat Marie met een vreemden snuiter stond te praten op den polderweg. Weet u, wie dat was ? Een van de beambten, die op last van de spoorwegcommissie naar ons dorp is gekomen. En het gesprek duurde heel wat langer dan noodig is voor een enkele vraag naar den weg.”

„Dat verandert niets aan het verkeerde van jouw handelwijze, Bart ; zoover ik weet, heb jij toch niets uit te staan met mijn dochter, is het wel ? Maar hoe het ook zij, nog eens waarschuw ik je, voortaan mijn dochter met rust te laten ; bedenk wel, dat áls je eens met haar op een anderen voet wenschte te komen dan nu, je in de eerste plaats jezelf heel anders hebt te gedragen dan je tot nu toe gedaan hebt ; vooral waarschuw ik je voor dronkenschap en vechtpartijen, houd je dat voor gezegd.”

Een oogenblik later zat Rokus Groskamp te paard en verdween in het donker.

Onder het naar binnen gaan, mompelde Bart nog voor zich heen :

„De ouwe is lang niet malsch en blijft stevig op zijn stuk staan, maar toch geloof ik, dat hij mij wel genegen is ; hoe het ook zij, Marie geef ik niet op, al moet de onderste steen boven komen.”

HOOFDSTUK V

Een gewaarschuwd man

HET WAS OPMERKELIJK, HOE SPOEDIG Wulfert zich gewend had aan de tegenwoordigheid van den heer Van Limmen in de ouderlijke woning.

Reeds denzelfden dag, dat hij in het doodgravershuisje was aangekomen en nadat hij zich geïnstalleerd had, was hij Wulfert gaan opzoeken, die in zijn werkplaats druk bezig was aan een wilgenhouten klomp.

De onnoozele keek even op, toen Van Limmen binnenkwam en in zijn blik lag iets vragends, wat Van Limmen wel meende te begrijpen.

„Ik wilde een paar klompen koopen, Wulfert,” sprak hij op een toon, alsof hij hem reeds jaren lang kende. „Zouden deze mij passen?” En met opzet wees hij naar een paar klompen, die boven op een stapel netjes gerangschikte soorten stonden, maar die hem veel te groot moesten zijn.

Het scheen, dat Wulfert zijn woorden verstond, of tenminste zijn bedoeling begreep, want hij legde de klomp, waaraan hij bezig was neer en den vlijmscherpen beitels er naast op zijn werkbank.

Toen kwam hij een stap naderbij, en na even Van Limmens voeten aandachtig te hebben bekeken, nam

hij een paar klompen van een anderen stapel en zette die vóór Van Limmen neer, als om hem uit te noodigen ze te passen.

Tot zijn verwondering merkte Van Limmen, dat de klompen hem precies pasten en hoewel de onnoozele nog een ander paar voor hem neerzette om hem te laten kiezen, behield hij het eerste paar.

Albert van Limmen volgde de gedragslijn, die hij zich ten opzichte van Wulfert had voorgenomen, namelijk net te doen, alsof hij hem al jaren lang kende en hem geheel te behandelen als een normaal mensch.

Op zijn gemak trok hij zijn schoenen weer aan, en terwijl hij de nieuwe klompen nog eens aandachtig bekeek, vroeg Van Limmen achteloos: „Hoeveel geld krijg je, Wulfert?“

Nu raakte de onnoozele in verlegenheid, hij uitte zacht eenige voor Van Limmen onverstaanbare klanken, nam daarop aarzelend de klompen uit diens hand en draaide ze om, waarna hij met den vinger op een paar met potlood geschreven cijfers wees, op de in-keeping aan den onderkant geschreven.

Opzettelijk langzaam telde Van Limmen op de werkbank het kleine bedrag voor den klompenmaker neer.

„Is het goed zoo, Wulfert?“ vroeg hij, en deze knikte nadrukkelijk met het hoofd en mompelde weer onverstaanbare klanken.

Met de nieuwe klompen onder den arm stapte Van Limmen de werkplaats uit, en kuierde langs de netjes onderhouden paden van den tuin.

Van hier uit kon hij ongemerkt gadeslaan, wat de onnoozele deed en het was met een zekere ontroering dat Van Limmen opmerkte, hoe hij de zoo even door hem neergetelde centen en zilverstukjes voorzichtig opnam en in zijn groote vuist klemde, om dan, met een trek van kinderlijke blijdschap op het blozende gelaat, dat geld bij zijn moeder te gaan brengen.

Van Limmen hield zich aan zijn voornemen, om Wulfert dikwijls in zijn werkplaats of in den tuin te gaan opzoeken.

Dan verhelderde voor een moment het doffe oog van den klompenmaker, en als er iets aan het hout haperde, kwasten of blauwe vlekken, dan trok hij een bedenkelijk gezicht en wees er met den vinger op. Van Limmen begreep hem altijd, en bekeek aandachtig de door Wulfert aangetoonde gebreken.

De bouwkundige, die uit den aard van zijn beroep veel kennis van hout had, maakte dan doorgaans een of andere opmerking, die voor Wulfert afdoende was.

Met toenemende verbazing had Van Limmen waargenomen, hoe juist zijn oog en hoe vast zijn hand was, bij alles wat zijn vak betrof.

Of hij met zaag, bijl of beitels werkte, 't ging alles met bijna automatische juistheid, en toen Van Limmen tegen Wulferts moeder daarover zijn verwondering te kennen gaf, vertelde ze: „Zijn vader heeft hij reeds verloren, toen hij pas tien jaar oud was, doch de oude doodgraver en klompenmaker Wulfert Rijnberg, zijn grootvader, is pas gestorven, toen mijn jongen bijna negentien jaar was.”

„En heeft die oude man kans gezien Wulfert zoo goed zijn handwerk te leeren?” vroeg Van Limmen met eenige verwondering.

„Ik weet niet, hoe ik u duidelijk moet maken, op welke wijze de oude man te werk ging om zijn kleinzoon werken te leeren; slechts dit kan ik u vertellen, dat zij voortdurend bij elkander waren, en toen de grijsaard zwakker werd en Wulfert sterker, nam de onnoozele jongen ongemerkt het werk, dat den ouden man te zwaar werd, van hem over en dat ging zóó geleidelijk, dat het eigenlijk niemand opviel.”

„En,” vroeg Van Limmen, „hoe nam hij het op, toen hij zijn grootvader voorgoed moest missen. Het besef van sterven drong zeker niet tot hem door?”

„Het is zoo moeilijk, om uit te maken wat tot hem doordringt en wat niet, maar dit kan ik u verzekeren, dat hij zelfs nu zijn grootvader nog niet heeft vergeten; ik merk het zoo dikwijls. En u zult het zelf wel eens kunnen opmerken, hoe hij vaak na afloop van zijn dagtaak langs den slootkant kuiert en dan bij den

ouden appelboom blijft staan om onbeweeglijk naar één punt over de slot te staren ; dat punt is het graf van zijn grootvader, dat hij vandaar duidelijk zien kan."

De trouw en de aanhankelijkheid van Wulfert troffen den Fries meer dan hij wilde doen blijken, en een zeker gevoel van wrevel kwam in hem op bij de gedachte, dat een met ruwe hand geworpen steen dien ongetwijfeld nobelen geest zoo treurig had verstoord.

"Ik wil niet gaarne droevige herinneringen bij u opwekken, juffrouw Rijnberg, maar mag ik vragen, hoe het eigenlijk in zijn werk gegaan is met het ongeluk, dat Wulfert als jongen is overkomen?"

In het kort vertelde toen de weduwe onder welke omstandigheden haar jongen het ongeluk had opgelopen, maar ze repte er met geen enkel woord over, dat de openbare meening in het dorp destijds zéér beslist den schuldige aanwees.

In den gedachtengang van haar toehoorder scheen die kwestie wel naar voren te komen, want hij vroeg : „Was er geen enkele aanwijzing voor het uitvinden van den dader?"

Juffrouw Rijnberg haalde even de schouders op.

„Wat zal ik daarvan zeggen, mijnheer Van Limmen ; den avond van denzelfden dag, waarop het ongeluk gebeurde, kwam de vader van den jongen, die er van beschuldigd werd den steen te hebben geworpen, bij mij aan de deur en bood aan, alle verplegingskosten op zich te nemen. Ik bedankte den man voor zijn aanbod en antwoordde hem, dat waar verschillende jongens tegelijk met steenen geworpen hadden, het immers niet precies uit te maken was, wie nu juist mijn Wulfert had getroffen, en die meening," zoo voegde de weduwe er ernstig bij, „ben ik nog toegedaan. Trouwens, wat zou het gebaat hebben, al had men ook volkomen zekerheid gehad, wie de dader was ; 't waren immers allen nog bijna kinderen van tien tot elf jaar?"

„En heeft Wulfert niet de geringste herinnering be-

houden aan die gebeurtenis of aan iets, dat er mede in verband stond?" ging Van Limmen voort.

„Dat heeft hij wel, tenminste ik kan geen andere verklaring vinden voor de plotselinge verandering, welke bij hem plaats grijpt, zoodra hij den door mij bedoelden persoon op straat tegenkomt. Onmiddellijk, zoodra hij hem in het oog krijgt, vlamt dan een drift in den armen jongen op, die voor ieder, die hem kent, volkomen onbegrijpelijk is.

„Als u hem hier in zijn gewone doen ziet, loopt hij altijd met het hoofd een weinig gebogen, maar in de gevallen, waarvan ik nu spreek, richt hij zich plotseling hoog op, zijn doffe oogen beginnen te fonkelen en terwijl hij broemt als een woedende beer, balt hij de vuisten en wil ongetwijfeld op den eenigen vijand, dien hij in de wereld heeft, losstormen.

„Dit heeft zich, zooals ik zeg, herhaaldelijk voorgegaan en steeds is een gevaarlijke botsing voorkomen doordat de door Wulfert bedreigde persoon zich uit de voeten kon maken, maar — het blijft voor mij steeds een onrustige gedachte, dat op den een of anderen tijd Wulfert zijn vijandschap nog eens koelen zal."

„Was die persoon, op wien Wulfert zoo gebeten is, er bij tegenwoordig, toen het ongeluk plaats had?"

Juffrouw Rijnberg knikte en zei met eenige aarzeling: „Ja, niet alleen er bij tegenwoordig, doch hij was het juist, die algemeen voor den dader gehouden werd."

„En ontwijkt de jongen, die thans een jonge man moet zijn van ongeveer mijn leeftijd, een ontmoeting met Wulfert? Is hij zoo laf en bang uitgevallen?"

„Allesbehalve, of laat ik liever zeggen, juist het tegendeel. Het is een groote, robuste jongeman van vijf of zes-en-twintig jaar, die in de minste of geringste kleinigheid aanleiding vindt voor een vechtpartij, onverschillig of hij met één of meer tegenstanders te doen heeft. Bart Brakkers is de meest gevreesde vechtersbaas uit den omtrek. Zijn ouders zijn rustige, beste menschen."

„Dan zou ik voor mij daaruit de gevolgtrekking maken, dat bedoelde Brakkers er wel degelijk van overtuigd is, dat het zijn steen was, die Wulfert destijds zoo ongelukkig trof, en ik ben geneigd om ook die bittere vijandschap van Wulfert toe te schrijven aan een onbewust gevoel, dat het die thans man geworden jongen is, die hem ongelukkig maakte.

„'t Kan zijn, dat uw gevolgtrekking juist is, mijnheer Van Limmen, en eerlijk gezegd, heb ook ik meermalen in dien geest gedacht, maar vreemd en onverklaarbaar blijft het toch, dat na zooveel jaren iemand als Wulfert blijft vasthouden aan de vijandschap, die hij in zijn kinderjaren misschien tegen Bart Brakkers heeft gekoesterd, en niet minder vreemd is voor iedereen het feit, dat zulk een bruit als Bart Brakkers nooit een poging doet om den dreigenden aanval van den onnozele te trotseeren — hoewel het op het dorp algemeen bekend is, dat de jonge boer van den Klittenhof niet gauw voor een tegenstander op zij gaat.”

„Is die Brakkers niet iemand met een donker uiterlijk en rood gezicht?” vroeg nu Van Limmen.

„Juist, u hebt hem zeker reeds aangetroffen in de IJzeren Ruit?”

„Neen, maar wel op den polderweg. Ik vroeg daar aan een boerendochter den weg, en juist toen ze mij de gevraagde inlichting gaf, passeerde ons een wagen in vliegende vaart en de voerman daarvan schreeuwde ons op ruwen toon bedreigingen toe, die ik echter niet verstond.

„Ik was dien half dronken kerel, die halswerk had, zijn jong paard meester te blijven, al vrijwel vergeten, maar nu staat hij mij weer duidelijk voor den geest.”

„Mijnheer Van Limmen,” vroeg juffrouw Rijnberg nu, „was die boerendochter niet dezelfde, die mij kwam bezoeken op den dag, dat u voor 't eerst hier kwam?”

„Juist, hetzelfde aardige boerinetje.”

„Laat ik u dan waarschuwen voor dien man, want die heeft zijn zinnen gezet op Marie Groskamp en hij zal niet dulden, dat een andere jonge man ook maar een woord met haar wisselt.”

„Wel, dat is toch wonderlijk,” merkte Van Limmen op, „ik ben nog maar zoo kort hier, en reeds twee keer word ik gewaarschuwd voor een persoon, die mij volkomen onbekend is en met wien ik nog nooit een woord gewisseld heb.”

„Mag ik vragen van wie die eerste waarschuwing kwam?” vroeg juffrouw Rijnberg nu.

„De eerste waarschuwing kwam van het meisje, dat u Marie Groskamp noemt. Toen de kerel ons wat toeschreeuwde, scheen zij wel te hebben verstaan, wat hij riep.

„Als u soms hier in den omtrek blijft, blijf dan dien jongen man uit den weg; hij zal vast en zeker twist met u zoeken,” zei ze.

„En vóórdat ik vragen kon, waarom die beleefde jonge heer mij die eer wilde aandoen, vertelde ze mij, dat ze de vriendin was van zijn zusters en daardoor goed met hem bekend, en dat hij wellicht dáárdor zich het recht aanmatigde iedereen, die hem niet aanstond, te verbieden met haar te praten. Moet u nu zelf niet toestemmen, juffrouw Rijnberg,” ging Van Limmen lachend voort, „dat het een aardig geval is voor een jongmensch, dat hier nog wildvreemd is? En nu zal ik u ook nog mijn antwoord aan die juffrouw Groskamp meedeelen. Ik heb haar zoo ongeveer gezegd, dat ik een afkeer heb van ruwheid en geweld, maar dat ik als Fries veel te koppig ben om ook maar een haarbreed uit den weg te gaan voor zoo'n dronken lummel.”

HOOFDSTUK VI

Tante Barbara

DE ZOMER WAS AL WEER VOORBIJ EN HET begin van den herfst kondigde zich aan met storm en regenvlagen.

Met den aanleg van de nieuwe spoorlijn was in het begin van den zomer een aanvang gemaakt en er werd met kracht aan gewerkt. Op ongeveer een half uur afstand van het dorp werd onder leiding van opzichter Van Limmen een baanwachterswoning gebouwd, en zoodra deze gereed was, zou men kunnen beginnen met het graafwerk voor de goederenloods en het stationsgebouw. Hierbij waren echter moeilijkheden gerezen tusschen de spoorwegcommissie en den eigenaar van den grond, waarop deze gebouwen moesten komen te staan, namelijk Rokus Groskamp.

't Ging den machtigen eigenaar van Klavervier niet naar den zin en het scheen wel, dat de onbestemde vrees van zijn vrouw in betrekking tot den reeds genoten voorspoed tot werkelijkheid zou worden. Eenige maanden geleden, in 't begin van Juni, brak een vreemde ziekte uit onder het hoornvee en menig waardevol beest ging verloren. Rokus Groskamp kon echter wel tegen een stootje!

Ook in zijn huiselijken kring ging het niet naar wensch en er waren daar in de laatste maanden meer harde woorden gewisseld dan vroeger in jaren.

Na het bezoek van Groskamp aan den Klittenhof, vertoefde Bart Brakkers nogal eens op Klavervier. Wat men van Bart zeggen kon, hij was boer Rokus tot een krachtige hulp geweest bij de behandeling van diens zieke vee, en daar deze hem dikwijls uitnoodigde aan den maaltijd, kon het niet anders, of Bart moest in de tegenwoordigheid komen van Marie.

Dikwijls probeerde hij bij die gelegenheden op zijn altijd eenigszins ruwe manier, haar in het gesprek te

betrekken, maar even vaak stuitte die poging af op den duidelijk merkbaren onwil van het meisje.

De houding van Marie ten opzichte van Bart Brakkers ergerde haar vader in hooge mate en herhaaldelijk gaf hij er dan ook Marie zijn misnoegen over te kennen.

„Je kunt in elk geval beleefd zijn tegenover goede bureu, die bovendien mij nog in verschillende dingen behulpzaam zijn,“ had Groskamp den laatsten keer nog op harden toon tegen zijn dochter gezegd, „ik verkiez niet, dat iemand, die mij welkom is op Klavervier, door jou bits wordt behandeld.“

Marie had altijd haar vader liefgehad en hoog tegen hem opgezien, maar thans, nu telkens die jonge boer zich aan haar zocht op te dringen en haar vader hem klaarblijkelyk genegen was, nu kwam er verzet op in haar fier gemoed, en ze kon niet anders doen dan Bart Brakkers telkens laten gevoelen, dat in haar eenmaal tegen hem geuite meening nog niets te zijnen gunste was veranderd.

„Zoover ik weet, ben ik noch bits noch onbeleefd geweest tegen iemand, die bij ons aan huis komt, vader,“ had Marie den laatsten keer geantwoord op diens scherpe verwijt. „Vroeger heb ik dat tegenover Bart ook nooit gedaan, maar thans kan ik hem niet uitstaan. De reden behoef ik niet te herhalen.“

Het gezicht van Rokus Groskamp was nog donkerder geworden dan het den laatsten tijd al was. Tot dusver had hij nog niet laten blijken, dat het hem bekend was, met wien ze op den polderweg liep te praten, toen Bart haar de bedreiging toeriep, waarover ze nu nog zoo diep verontwaardigd was, maar thans schoot het hem in de gedachte en hard en scherp klonk zijn stem :

„Nee, waarom Bart jou onuitstaanbaar is, behoef je niet te herhalen, dat zal ik je wel zeggen.

„Het komt, omdat hij je op zijn manier stoorde in je gesprek met dien opzichter, die ook al met den verwenschten spooranleg in betrekking staat.

„Het schijnt wel,“ voegde de boer van Klavervier er steeds toorniger bij, „dat zij, die in mijn oog onuitstaan-

baar zijn, jou aantrekken; doch wees gewaarschuwd, dat je nooit of nimmer naderen omgang zoekt met iemand, die geen boerenzoon is van goede familie."

Driftig was de boer de deur uitgegaan; dien middag was hij voor zijn volk ongenaakbaar, en 's avonds, toen de boerin iets in 't midden bracht ten gunste van Marie, had Rokus Groskamp zijn vrouw verbitterd te kennen gegeven, dat hij haar sterk verdacht, Marie te stijven in haar verzet tegen zijn goede bedoelingen.

De zachtzinnige boerin was er geheel van overstuurd geweest en den volgenden morgen had ze Marie dringend aangeraden om ter wille van vader toch maar vriendelijk te zijn tegen dien bullebak van den Klittenhof. De verontwaardiging tegen Bart Brakkers was echter bij het meisje nog toegenomen, omdat ze zeer goed begreep, dat niemand anders dan hij haar vader kon hebben medegedeeld, dat Van Limmen het was met wien zij stond te praten op den polderweg toen hij voorbijreed.

Vreemd toch, dat ze maar telkens in onrust verkeerde, dat Bart Brakkers zich zou vergrijpen aan den opzichter.

Soms werd ze boos op zichzelf. Wat had ze toch uit te staan met dien wildvreemden jongeman, met wien ze ternauwernood enkele woorden gewisseld had, doch over wien ze genoeg gehoord had van juffrouw Dalmer. Want die was steeds vol lof over hem. Allereerst omdat hij zich zoo geheel en al het lot van Wulfert had aangetrokken en met hem omging als was hij zijn jongere broer. Overal nam hij den jongen mee heen. Steeds wist hij iets te vinden, waarmee hij den ongelukkigen klompenmaker een genoeg kon doen.

Maar dan ook hadden de bewoonsters van het doodgravershuisje zoo met hun nieuwen kostganger op, omdat hij zoo prettig en gemakkelijk was in den omgang. Een echt godvruchtige jongeman, wiens geheele levenswijze in overeenstemming was met hetgeen hij bij zekere gelegenheid zoo krachtig in woorden had uitgedrukt, dat zijn hart den Heiland toebehoorde, dat hij vrede en rust gevonden had aan den voet van het

kruis en dat zijn leven in dienst stond van Hem, die zooveel voor hem had gedaan.

Van Limmen was behulpzaam en wist in zijn vrijen tijd telkens weer een karweitje ter hand te nemen, waarmede hij zijn kostjuffrouw een genoeg deed.

Het tuintje achter het huis had er altijd keurig netjes uitgezien, ook toen Wulfert er voor zorgde, maar thans was het een kleine luthof en op een nieuw aangelegd ovaalvormig bloembed groeiden en bloeiden bloemen, die in het dorp totnogtoe onbekend waren geweest.

Van alles en nog wat had juffrouw Dalmer aan Marie verteld en zoo was ze ook te weten gekomen, dat de opzichter niet, zooals ze had gedacht, een stadsmensch was, doch dat hij afkomstig was uit Friesland, waar zijn vader een flinke bezitting had en zich met zijn vijf andere zoons geheel wijdde aan landbouw en veeteelt.

Het dorp, waar Van Limmen was geboren, had zóó'n vreemden naam, dat men dien in het doodgravershuisje niet kon uitspreken, laat staan onthouden.

Het was al weer een paar maanden geleden, dat Marie al dat nieuws vernomen had, en in dien tijd had ze meer dan eens den opzichter ontmoet.

't Leek toevallig, doch wanneer twee jonge menschen, wier harten voor elkander beginnen te kloppen, elkaar ontmoeten, dan schijnen die eerste ontmoetingen doorgaans zonder opzet te zijn, maar van beide zijden wordt dan nogal eens een handje geholpen.

In dit geval was het nogal vanzelf sprekend. Rokus Groskamp had namelijk nog één zuster in leven, die een paar jaren ouder was dan hij. Zij was op later leeftijd met een boer getrouwd, die een goed uur verderop in een gehucht woonde.

Haar man was door een ongeval hulpbehoevend geworden en na eenige jaren gestorven. Van dit oogenblik af had tante Barbara, zooals men haar op Klavervier noemde, de leiding der boerderij op zich genomen.

Tante Barbara had in haar manier van optreden wel iets van haar broer Rokus weg, en ook uiterlijk leken ze veel op elkaar, maar al was ze schijnbaar wat kortaf

en barsch, allen, die haar goed kenden, waren het er over eens, dat tante Barbara een hart van goud had.

Rokus had haar aangeraden, de zaken maar aan kant te doen en stil te gaan leven. Zelfs had hij haar aangeboden, om haar intrek bij hém, op Klavervier tenemen.

Tante Barbara had echter zijn goedgeameend voorstel van de hand gewezen, ze wilde niemand tot last zijn, en bovenal vrij wezen in haar bewegingen; buitendien was ze gehecht aan haar boerderij, ondanks alle beslommeringen, verbonden aan het beheer van een dergelijk bedrijf.

Zoo was tante Barbara op denzelfden voet blijven doorgaan als toen haar man nog leefde.

Marie was van jongsaf tante Barbara's lieveling geweest en toen ze wat ouder geworden was, ging er bijna geen week voorbij, dat ze niet een bezoekje bracht op Langeveld, zooals de hoeve heette.

De laatste jaren echter, toen Marie meer bij haar moeder in de huishouding was gekomen, werden die veelvuldige bezoeken op Langeveld wat minder, maar Zondagsmiddags bleef ze haar gewoonte getrouw, om naar tante Barbara te wandelen en er tot het vallen van den avond te blijven.

Het was in het laatst van Juli, dat Marie 's middags aan tafel zei: „Vader, hebt u soms nog een boodschap voor tante Barbara; ik wilde straks naar Langeveld gaan.”

Een oogenblik trommelde de boer van Klavervier gedachtenloos met de vingers op tafel.

Ten slotte antwoordde hij: „Ja, dat is waar ook. Zeg maar aan tante Barbara, dat ik, indien ze een paar kalveren wil verkoopen, aanstaanden Donderdag ze zal laten halen. Vrijdag komt er een veekooper op Klavervier en dan gaat het in één moeite door.”

„k Zal er voor zorgen vader,” antwoordde Marie, en zoo ging ze op dezen mooien Zondagsmiddag op weg naar de bekende hoeve. Reeds vroeg in den middag kwam ze op Langeveld, en toen ze de zware, ijzeren poort openduwde en weer zorgvuldig sloot, zag ze de boerin van Langeveld al in de deuropening staan.

„Zoo kind, ben je daar eindelijk ? Hoe komt het, dat je in geen vier weken bij me geweest bent ? Is het, omdat je het saai gaat vinden bij je oude tante, of kan je niet best den weg meer vinden naar Langeveld ?”

Met deze woorden werd Marie Groskamp door de meesteres van Langeveld ontvangen, maar het meisje wist wel, dat tante Barbara blij was, dat ze haar weerzag.

„Ik vind het nooit saai op Langeveld, dat weet u ook wel, tante, maar ik heb lang zoo veel gelegenheid niet meer als vroeger, om voor een paar uurtjes weg te snappen voor een bezoek.”

Even namen de nog scherpe oogen van tante Marie goed op, toen zei ze : „Laten we hier gaan zitten onder den appelboom, dan hebben we schaduw ; ik vind het tamelijk warm.”

Zoodra ze samen in de schaduw zaten, riep tante Barbara met de stem als van een kommandeerend gezagvoerder : „Bet ! zorg voor thee, en breng een tafeltje hier !”

Een stevige dienstmeid met blozende wangen en dikke, roode armen, bracht een tamelijk zware tafel, groette met een vertrouwelijk „dag Marie” de pas aangekomene, en verdween dan weer in de keuken om voor de thee te zorgen.

„En vertel me nu eens, wat je hebt ; het gaat in den laatsten tijd lang niet zooals het gaan moet daar bij jullie op Klavervier.”

Marie aarzelde even voor ze antwoord gaf op die vraag.

„O ja, laat ik eerst de boodschap doen, die vader me heeft opgedragen. Als u misschien kalveren wilt verkoopen, zal vader ze Donderdag laten halen ; aanstaanden Vrijdag zou er een veekooper op Klavervier komen.”

Even dacht tante Barbara na, dan fronste ze de zware wenkbrauwen.

„Neen, zeg maar tegen je vader, dat ik wel kalvers te koop heb, maar dat ik geen zin heb, ze te verhandelen aan die verkoopers. De lui zijn me doorgaans te

onbarmhartig voor het stomme goed, en dat kan ik niet best hebben; dan laat ik ze liever door een van mijn eigen volk naar de markt brengen, met de opdracht, ze zoo mogelijk aan een boer te verkoopen.

„En nu over jullie op Klavervier! Wat is daar toch eigenlijk aan de hand?

„Toen ik een goede drie weken geleden op Klavervier was, heb ik het al gemerkt, al trachtte men het voor mij te verbergen, en toen je vader jongstleden Maandag even hier was, en ik hem vroeg, of de zaken niet naar zijn zin gingen, praatte hij zoiets van die nieuwe spoorlijn, die men over zijn grond wil doen loopen, en waartegen hij zich zal verzetten. Maar er is meer gaande, of ik moest mij al heel erg vergissen.

„Jij bent ook mijn vroolijke, onbezorgde meid niet meer, die je enkele maanden geleden nog was, en als je mij liever niet vertelt, wat er hapert, zeg het dan ronduit, maar tracht mij niet met een kluitje in 't riet te sturen.”

Marie wist wel, dat ze een groote plaats innam in het hart van de oogenschijnlijk zoo harde en robuste boerin van Langeveld, maar het viel haar moeilijk te vertellen, waarom vader niet meer was zooals vroeger en waarom moeder zoo stil was en zoo treurig.

Marie wist wel, dat ze een groote plaats innam in het hart van de oogenschijnlijk zoo harde en robuste boerin van Langeveld, maar het viel haar moeilijk te vertellen, waarom vader niet meer was zooals vroeger en waarom moeder zoo stil was en zoo treurig.

Ten slotte antwoordde ze: „Tante, ik weet wel, dat men zijn ouders moet gehoorzamen en ik weet ook, dat vader wijs is, en dat hij den Bijbel kent als maar weinigen, maar vader zou graag zien, dat ik vriendelijk was tegen Bart Brakkers en ik kan dien ruwen woesteling niet uitstaan.”

Zie zoo, de hoofdzaak was er uit en nu viel het Marie ook niet zoo moeilijk, om verder te vertellen wat op Klavervier was voorgevallen sinds den avond in Mei, toen opzichter Van Limmen haar naar den weg had gevraagd, en Bart Brakkers hen zoo grof had bejegend.

Zwijgend had tante Barbara zitten luisteren en toen Marie eindelijk, na alles te hebben verteld, wat haar op het hart lag, aarzelend vroeg : „Tante, vader zegt, dat Bart een flinke boer is, en dat kan best zoo zijn ; vader meent stellig dat de jonge boer van den Klittenhof het drinken en vechten vanzelf zal laten, nu hij wat ouder begint te worden — dat wil ik óók niet betwisten, maar ik kan hem nu eenmaal niet uitstaan, en hoewel het mij bitter hard valt, vaders wil te weerstreven, is het mij toch onmogelijk, vriendelijk en voorkomend te zijn tegen Bart Brakkers.”

De donkere oogen van tante Barbara keken een oogenblik scherp en onderzoekend Marie aan. Toen antwoordde ze langzaam : „Zit de geschiedenis zóó in elkaar ! Zou Rokus ook in dit geval zijn wil trachten door te drijven — nu kind, ik zal de laatste zijn, die een dochter zou aanzetten, tegen den uitdrukkelijken wil van haar ouders in te gaan — maar dan moeten die ouders ook, indien het een levensvraag geldt voor hun kind, voor God kunnen verantwoorden, dat hun wil rechtvaardig is en goed, en ik twijfel er sterk aan, of mijn broer daartoe in staat is.

„Als die jongen van Tijs Brakkers je tegenstaat, wat ik me heel goed begrijpen kan, is het een eerlijke zaak, dat je hem dat duidelijk laat blijken. Zoo denk ik er over en dat kan je gerust tegen je vader zeggen ook uit mijn naam. Trouwens, ik zal het hem zelf wel mee-deelen ; mijn meening zal hij hooren,” voegde tante Barbara er nog bij.

't Deed Marie goed, dat ze haar gemoed had gelucht tegenover de boerin van Langeveld en ze bleef op de hoeve, totdat de zon begon te dalen en de groote staande klok van tante Barbara reeds acht slagen had doen hooren.

Aanmerkelijk opgeruimder dan ze gekomen was, verliet ze Langeveld, en met dankbaarheid in 't hart dacht ze aan de eenzame vrouw, wier hart zoo warm klopte voor hen, die ze liefhad, of die haar hulp inriepen ; die niet veel over haar godsdienst sprak, maar voor wie de Bijbel het richtsnoer van het leven was.

Wat was de avond mooi en wat lag er een stille vrede over akkers en weiden!

Een dunne nevel hing boven de slooten en breidde zich laag uit over het veld.

„'t Zal morgen wéér warm zijn,” dacht Marie, toen haar oog er op viel.

Plotseling steeg haar het bloed naar de wangen. Achter haar op den weg hoorde zij den voetstap van een wandelaar en die wandelaar floot de melodie van een oud liedje, dat haar zoo overbekend was.

Dat kon niemand anders zijn dan Albert van Limmen.

Zijn vriendelijken avondgroet beantwoordde ze en zijn opmerking over de schoonheid van het landschap in het licht van de ondergaande zon, was toch ook geen reden om zijn gezelschap af te wijzen.

Zoo wandelden ze op dien Zondagavond naast elkaar voort, en ze vroeg hem, of hij het naar den zin had in het aardige doodgravershuisje.

Het deed haar goed, toen hij vertelde, hoe hoog hij de weduwe waardeerde, die met bijna moederlijke zorg ook voor hém, den vreemde vervuld was; in wier huis geen wanklank den vrede verstoorde; die hij had leeren kennen als een vrouw, altijd opgeruimd en blijmoedig door het leven gaande, al waren de doornen overvloedig en de rozen schaarsch geweest op haar pad.

Met medelijden sprak Van Limmen over den armen Wulfert, die zich als een broer aan hem gehecht had. En hij eindigde met de opmerking: „Ik ben nog pas enkele maanden in het dorp en bij die menschen, maar ik gevoel er mij even goed thuis als bij mijn vader op zijn hoeve.”

Zoo praatten ze samen voort, de zomeravond was mooi, het voetpad tusschen de velden eenzaam en stil, en in hun jonge harten ontkiemde de liefde met macht en onweerstaanbare kracht.

Na die eerste Zondagavondwandeling ontmoetten Marie Groskamp en Albert van Limmen elkander meer malen, doch steeds was het meisje vol zorg en onrust, dat Bart Brakkers nog eens zijn wraaklust zou koelen

aan Van Limmen. De opzichter stelde haar echter lachend gerust. Dergelijke menschen als Bart maken wel veel lawaai met dreigen en zwetsen, maar zoodra ze werkelijk man tegen man komen te staan, tegenover iemand, die in het minst niet bang is voor hun geschreeuw, zingen ze wel een toontje lager.

Bij een dezer gelegenheden zei Van Limmen : „Weet je, waarvoor ik wel eens bang ben ? Dat hij misschien iets wil ondernemen, als we bij elkander zijn, en dat hij door zijn optreden ook jou hier in het dorp in opspraak brengt. Doch als iets dergelijks eens mocht gebeuren, loop dan rustig door, alsof de geheele geschiedenis buiten je omgaat.”

HOOFDSTUK VII

Het zaad van den haat

HET WAS OP EEN DER RUWE HERFSTDAGEN, op een Zaterdagmiddag, dat opzichter Van Limmen met de handen in de zakken van zijn regenjas op het voetpad liep dat van de nieuwe baanwachterswoning naar den landweg voerde. Hij was op het werk geweest en had den meesterknecht nog eenige aanwijzingen gegeven voor de volgende week, maar nu waren de werklieden, na hun weekloon te hebben ontvangen, vertrokken.

Albert van Limmen scheen zich niet veel om de regenvlagen te bekommeren, die door den krachtigen Westenwind voortgezweept, hem van achteren bestookten.

Allerlei gedachten woelden hem door het hoofd, gedachten, waarin Marie Groskamp een groote rol speelde, en de vraag drong zich aan hem op : „Doe ik er wel goed aan, toe te geven aan dat alles overheerschende gevoel ten opzichte van de dochter van den trotschen boer van Klavervier ?”

Welke kans had hij, de vreemdeling, die straks, als zijn werk hier was afgelopen, zou verdwijnen uit haar omgeving, om door de aannemersfirma, in wier dienst hij was, te worden gezonden naar een ander werk, wie weet waar.

Bijna kwam hij er toe zijn broers te benijden, die allen boeren waren van den echten stempel. Ook hij zou met hart en ziel boer geworden zijn, als de vooruitzichten voor hem gunstiger waren geweest. Zijn vader had zijn twee oudste broers, die beiden gehuwd waren, aan een boerderij geholpen, terwijl twee andere broers nog thuis waren op de hoeve. Voor hem, den jongste, en den eenige, die goed leeren kon, bleef er niet veel anders over dan een beroep te kiezen, en omdat hij dit zelf zeer goed begreep, had hij zich toegelegd op de bouwkunde. Na eerst het timmermansvak degelijk te hebben geleerd en zich toen te hebben bekwaamd in het teekenvak, was het hem gelukt, bij een aannemersfirma als opzichter te worden aangesteld.

't Was een goed betaalde betrekking, en tot dusver was hij er ook best mee in zijn schik geweest, maar mocht hij, met zijn betrekkelijk onzekere vooruitzichten, een rijke boerendochter vragen ?

En dan nog wel aan een man, zoo trotsch en hooghartig als Rokus Groskamp, die bovendien een anderen schoonzoon op het oog had ?

't Lag echter niet in het karakter van Albert van Limmen om lang aan sombere, neerdrukkende gedachten toe te geven, en even later speelde hem weer een glimlach om de lippen, doordat hij dacht aan eeneigenaardige opmerking van Marie, toen hij haar openhartig zijn bezwaren had medegedeeld.

Weet je wat mijn vader eens tegen mij gezegd heeft, toen hij erg boos op me was ?

„Wees gewaarschuwd, dat je nooit kennismaking aanknoopt met iemand, die geen boerenzoon van goeden huize is, en dat ben jij toch, Albert ?”

Nu dwaalden zijn blikken weer over de hem omringende velden, waarvan alle zomerweelde zoo goed als verdwenen was. Slechts hier en daar wachtte nog

een stuk aardappelland op de rooiers ; als die uit den grond waren, was de oogst ook vrijwel binnen.

De weiden waren echter nog groen, en hier en daar brachten paarden en hoornvee nog wat leven in het anders doodsche landschap.

Daar ontdekte Van Limmen in de verte een man, die dwars door het veld in zijn richting naderde, en tamelijk snel ook ; hij was voorzien van een langen polsstok, waarmede hij met een gemak, die routine verried, over de tamelijk breede, en door den regenval der laatste dagen geheel met water gevulde slooten sprong.

Doch het was slechts een oogenblik, dat de springer zijn aandacht trok ; achter hem rammelden wagenwiel- en op het modderig pad.

Van Limmen keek om, en zag een tentwagentje, bestuurd door een reeds bejaard man. Achter in het wagentje zaten klaarblijkelijk nog menschen, want hij hoorde vroolijk meisjesgelach klinken.

Juist toen Van Limmen uitweek, om het rijtuigje te laten passeeren, riep een stem :

„Dirk, stop even !” en toen de voerman met een krachtigen ruk zijn paard tot staan bracht, zag Albert van Limmen, dat Mien Brakkers en Marie Groskamp achterin den tentwagen zaten.

„Als u wilt, kunt u meerijden, opzichter,” riep Mien, die volkomen op de hoogte was van de verhouding tusschen haar vriendin en Van Limmen. „We rijden het dorp door en we zullen u vlak voor uw kosthuis afzetten.”

„Als uw vriendin het óók goedvindt, kan ik niet anders zeggen dan dat ik het aanbod graag aanneem,” antwoordde de wandelaar. „Hoewel ik niet bang ben voor een buitje regen, is een wandeling thans niet bepaald aangenaam te noemen.”

„Nu, dan verder maar geen complimenten meer,” zei Mien lachend. „De meening van Marie behoef ik eigenlijk niet te vragen. Ik zou maar gauw instappen.”

„Dát zullen we nog eens zien !” klonk thans een luidde, schetterende stem, en met een geweldigen zwaai sprong Bart Brakkers over de breede sloot, die het wei-

land van den landweg scheidde, om het volgend oogenblik vlak vóór Van Limmen te staan.

„Rijd jij maar door, Dirk,” bulderde Bart den knecht toe, „en met jou heb ik thans een appeltje te schillen!” Bij de laatste woorden keerde hij zich met dreigend gelaat en gebalde vuisten naar den opzichter.

't Bloed vloog den jongen Fries naar de wangen en zijn blauwe oogen fonkelden.

Hij had zich vast voorgenomen, om, indien de jonge boer van Klittenhof hem lastig viel, zoo bedaard mogelijk te blijven, maar thans dacht hij zelfs aan zijn voor-nemen niet meer.

„Uit den weg, lummel,” riep hij Bart toe, en een geweldige stomp voor de borst deed deze een paar pas achteruit tuimelen. Doch Bart was taai en sterk, en zoo iemand, dan kon *hij* een stoot verdragen.

Schuimbekkend van woede stormde hij op Van Limmen los en deed een slag naar zijn tegenpartij, die, als hij getroffen had, dezen ongetwijfeld op den grond gesmakt en buiten gevecht zou hebben gesteld.

't Liep echter anders af, want de opzichter bukte snel, en daar Bart veel grooter was dan hij, en de slag op zijn hoofd gemunt was, ging de gebalde vuist over hem heen.

Bliksemsnel plaatste Van Limmen zijn rechterbeen vooruit, en Bart, die zijn vaart niet kon inhouden, struikelde over de vóór zijn beenen geplaatste hindernis, en smakte voorover op den glibberigen weg, waarover hij voortschoof tot vlak bij de sloot.

Vloekend en tierend keerde hij zich om, en wilde opspringen, maar thans trof hem de schoen van den opzichter, en daarmede was de strijd beslist. Bart sloeg met een plons, die het water op den kant joeg, rug-gelings in de sloot.

De komst van Bart en het onmiddellijk daarop volgend handgemeen, was zóó snel in zijn werk gegaan, dat de aanvankelijk doodelijk verschrikte meisjes eerst recht beseften wat er gebeurd was, toen ze Bart, geheel zwart van den modder, aan de overzijde van de sloot tegen den kant zagen opkruipen, wat nog niet

zoo gemakkelijk ging, omdat het weiland hooger lag dan de landweg en alles glad en glibberig was van den regen.

Marie Groskamp was, toen Bart zoo plotseling op den weg sprong, als verstijfd van schrik ; het volgende oogenblik wilde ze echter uit den tentwagen springen om zich tusschen de opgewonden mannen te werpen zonder zich om de gevolgen daarvan te bekommeren. Haar vriendin hield haar echter met geweld terug ; het paard vóór den tentwagen steigerde, liep toen achteruit, en 't was slechts aan het snelle optreden van opzichter Van Limmen te danken, dat paard en wagen met inhoud niet hetzelfde lot ondergingen als Bart Brakkers.

Met krachtige vuist greep hij het paard bij den teugel, en met een forschen ruk en wat kalmeerende woorden van Dirk, werd dat gevaar afgewend.

Mien Brakkers was óók hevig geschrokken, toen haar broer, wiens woeste lichaamskracht zij maar al te goed kende, zich op Van Limmen wierp, maar toen ze Bart als een groot zwart monster tegen den kant zag opkruipen, verdween die schrik oogenblikkelijk uit haar luchtartig gemoed, en ze barstte uit in een onbedaarlijke lachbui, die zóó aanstekelijk werkte, dat zelfs de oude bouw knecht van Langeveld er in deelde.

„Haast je maar niet, Bart !” riep ze spottend, „doe het maar op je gemak, hoor, ik zal wel droog goed voor je klaar leggen.”

En toen wendde ze zich tot Van Limmen met de woorden : „Stap dan toch in, opzichter, 't begint immers al weer te regenen.”

Het volgende oogenblik zat de jonge man tegenover de beide boerendochters, maar toen Mien nog even door het achterruitje keek, lachte ze niet meer.

Bart stond recht overeind op de hooge welde, zijn gezicht was vaalbleek, en hij staaarde het weggrijdende tentwagentje na met een blik, zóó vol dreiging en wraakzucht, dat de overmoedige zuster van den zoo smadelijk verslagene als het ware gevoelde, dat de zaak hiermede niet afgelopen was, en dat een vol-

gende botsing tusschen deze beide sterke mannen wel eens een andere beslissing kon brengen. Dat Bart het er niet bij zou laten zitten, stond bij haar vast; daarvoor kende ze hem veel te goed.

't Duurde echter maar kort, dat Mien onder dien indruk verkeerde; even later keerde ze zich tot Van Limmen met de woorden:

„Nu, mijnheer de opzichter, daar hebt u zich zeldzaam handig uitgeholpen; mijn beleefde broer lag al in de sloot voor wij tijd hadden om te schrikken. En Bart was nog niet goed en wel op zijn bestemming, of reeds hadt ge de teugels van Piet te pakken, die inmiddels zijn best deed om ons met den wagen óók een plaatsje in de sloot te bezorgen.”

„Mien, Mien, hoe is het toch mogelijk, dat je met zóó iets den gek kunt steken,” zei thans Marie, bij wie eerst nú de kleur terugkwam op de wangen.

„'t Spijt me geducht, dat het zoover gekomen is, doch ge hebt zelf gezien, dat met Brakkers niet te praten viel; ik was genoodzaakt me oogenblikkelijk te verdedigen anders had hij mij zeker neergeslagen,” mengde zich Van Limmen in het gesprek.

„Ik heb een hartgrondigen afkeer van vechtpartijen, maar tegen ruw geweld moet men zich verdedigen en als het er op aan komt, ben ik voor geen klein gerucht vervaard. Toch wil ik erkennen, dat ik driftig ben geworden. En dat was niet goed. Maar alles in me kookte van verontwaardiging, toen de man zoo brutaal optrad.”

De meisjes gaven geen antwoord. En spoedig ratelde de tentwagen over de ongelijke steenen van de dorpsstraat. Toen Dirk voor het doodgravershuisje stilhield, opende juist de weduwe Rijnberg de voordeur.

Van Limmen was de eerste, die uit den tentwagen sprong.

„Kijk eens hier, juffrouw Rijsberg,” riep hij vroolijk, „in welk aangenaam gezelschap ik hierheen gekomen ben.”

„Nu, dat hebt u al buitengewoon getroffen,” antwoordde de weduwe, en zich tot de meisjes wendende,

vroeg ze : „Ge wilt toch zeker wel even uitstappen, en een kop koffie drinken, niet waar ?”

„Neen, we zullen 't u niet lastig maken, juffrouw Rijnberg,” zei Marie terstond, waarop Mien dadelijk met haar antwoord klaar was : „Als juffrouw Rijnberg ons zoo vriendelijk uitnoodigt voor een kop koffie en men heeft er trek in, zie ik niet in, waarom dat geweigerd zou behoeven te worden.”

„Tegen deze redeneering valt niet veel in te brengen,” meende Van Limmen lachend, en hij wilde Mien Brakkers bij het uitstappen behulpzaam zijn, maar ze sprong al op den grond, en de opzichter reikte Marie Groskamp de hand.

Even drukten hun vingers elkander, en toen ze langs hem heen ging op het smalle pad tusschen de doornheggen, fluisterde ze : „Neem je nú in acht, Albert ; pas op voor Bart.”

Ze gevoelde het, indien het op het dorp bekend werd, dat Bart Brakkers gevochten had met den opzichter, en door dezen in de sloot was gesmeten, dan zou er over gepraat worden in elk huis en op elke hoeve in den polder.

Dan zou men er achter komen om welke reden Bart wilde vechten en ook op Klavervier zou vader gauw genoeg hooren, dat de naam van zijn dochter genoemd werd in verband met de vechtpartij, die zijn gunsteling zulk een smadelijke nederlaag bezorgde.

Niet voor de moeilijkheden, welke haar wachtten in het ouderlijk huis, maar veel meer voor het gevaar, dat Albert van Limmen bedreigde van de zijde van den thans ongetwijfeld met dolle wraakzucht bezielde broer van haar vriendin, vreesde Marie.

Toen echter even later de koffie was ingeschonken en men in de gezellige woonkamer van het doodgravershuisje om de tafel zat, verdwenen haar sombere gedachten als rook voor den wind.

't Viel haar dadelijk op, dat de opzichter hier meer als zoon des huizes dan als kostganger werd behandeld.

De meisjes voelden zich thuis bij juffrouw Rijnberg en reeds dadelijk waren ze in druk gesprek gewikkeld,

waaraan een einde gemaakt werd door de verschijning van Dirk, die met den knop van zijn zweep tegen de ruiten tikte ten teeken, dat het tijd werd om door te rijden.

„Och, die Dirk zit een mensch maar achter de veeren,” pruttelde Mien Brakkers, die nog niet veel lust had om weg te gaan. Marie stond echter op en zei : „Kom Mien, we mogen Dirk niet laten wachten ; het zal toch al donker zijn voor hij weer terug is op Langeveld en 't is toch voor hem óók Zaterdagavond.”

Juist toen de beide boerendochters gereed stonden om te vertrekken, kwam Wulfert eenigszins aarzelend binnen. Dat was altijd zijn gewoonte, als hij merkte, dat er vreemden in de woonkamer waren.

In zijn gesloten rechterhand hield hij het geld, dat hij van Dirk voor een paar nieuwe klompen had ontvangen. Van Limmen had hem geleerd met potlood den prijs op den onderkant van ieder paar klompen te zetten, en samen hadden ze den voorraad geprijsd.

Nu kon Wulfert zonder hulp van zijn moeder verkoopen, en telkens als hij een paar klompen verkocht had, kwam hij, blij als een kind, het ontvangen geld bij zijn moeder brengen.

„Leg het geld maar op de kast, Wulfert,” zei juffrouw Rijnberg, „je bent een flinke kerel, dat je zoo goed klompen verkoopen kunt,” voegde ze er vriendelijk bij.

Even speelde een glimlach om de lippen van den onnoozele ; daarop keerde hij zich dadelijk tot Van Limmen.

Met afgebroken, korte klanken, scheen hij iets op zachten toon tot hem te zeggen ; de opzichter glimlachte en klopte hem op den breeden schouder.

„Dadelijk kom ik bij je, Wulfert, om te zien of er nog hout moet worden besteld, en dan gaan we samen wat dahlia's en asters snijden voor moeder ; dat kunnen we nog net doen voor 't donker is ; drink jij intusschen maar rustig je koffie.”

Toen de meisjes weer in het tentwagentje zaten en afscheid hadden genomen van de bewoners van het doodgravershuisje, bleef het eenige minuten stil, alsof

beiden genoeg hadden aan hun eigen gedachten.

„Wat ben jij stil, Mien!“ zei Marie ten slotte; „dat ben ik niet van je gewoon, je krijgt toch nog geen slaap?“

„Nee, slaap heb ik niet, maar weet je waarover ik zit te denken? Toen we bij juffrouw Rijnberg waren, trok het mijn aandacht, dat Wulfert zoo schoorvoetend naar binnen kwam, omdat er vreemden in huis waren, voor wie hij altijd schuw is. „Als een kind stond hij met het geld in de hand en blij als een kind was hij, toen zijn moeder hem prees, omdat hij zelf klompen kon verkoopen.

„t Sneed me door de ziel, Marie, toen ik den armen jongen aankeek. Sterk als een jonge stier, knapper van persoon dan de meeste jongens van het dorp, en dan te weten, dat door mijn broer deze jongen zoo ongelukkig werd.“

Marie wilde iets zeggen, maar Mien vervolgde: „Jij zult het toch ook wel gezien hebben, hoe vertrouwelijk hij naar den opzichter ging en hoe hij met vreemde, afgebroken klanken, dat men toch geen praten noemen kan, iets scheen te vragen. „Niemand kan hem verstaan dan zijn moeder en vroeger zijn grootvader. Maar de opzichter begrijpt hem ook, en de onnoozele, die op den vorigen kostganger van zijn moeder nooit acht sloeg, maar altijd deed, alsof hij hem niet zag, hangt Van Limmen aan als een ouderen broeder, en alles wat die van hem hebben wil, doet hij; juffrouw Dalmer heeft het mij zelf verteld.

„En is het niet verschrikkelijk, Marie,“ ging Mien heftig voort, „dat het weer mijn broer is, die niet aarzelen zal, als hij den kans krijgt, om ook Van Limmen in het ongeluk te storten?“

t Gebeurde waarlijk niet dikwijls, dat de luchthartige Mien Brackers sombere gedachten had, en Marie, die zelf zich uit den aard der zaak al bezwaard genoeg gevoelde, meende toch, dat haar vriendin de dingen nu wel heel donker inzag.

„Maar Mien,“ zei ze op zachten toon, „nu moet ik toch eerlijk bekennen, dat ik niets van je begrijp. Nog

geen twee uur geleden, terwijl ik zat te klappertanden van den uitgestanen schrik, kon jij uitbundig lachen om het dwaze figuur, dat je broer maakte, toen hij tegen den kant opkroop, en nu zie je de toekomst zóó somber in, alsof Bart beslist Van Limmen vermoorden wil.

„Me dunkt,“ ging Marie niet zonder een zweem van trots voort, „dat Bart zich nog wel tweemaal bedenken zal, vóór hij een man aanvalt, die het bewijs geleverd heeft, dat het hem niet ontbreekt aan moed en kracht.”

„Ik hoop, dat jij gelijk krijgt, Marie, maar als je gezien had, met welke oogen Bart ons nakeek, toen Van Limmen was ingestapt en wij wegreden, dan geloof ik wel, dat je nog meer ongerust zoudt zijn dan ik. Maar jij moet Van Limmen waarschuwen, dat hij zoo min mogelijk alléén op eenzame wegen loopt, in het dorp zal Bart niets tegen hem durven ondernemen.”

Op dit oogenblik hield Dirk het paard in. De tentwagen stond stil voor den Klittenhof en terwijl Mien Brakkers uitstapte, zei ze nog: „Denk er aan, Marie, dat je goed uit de oogen kijkt, als je soms met Albert loopt; dan is het gevaar het grootst.”

De tentwagen reed weg, nadat de dochter van Tijs Brakkers was uitgestapt, maar toen deze in de huiskamer kwam, waar juist Koosje de lamp had opgestoken, had zij met een enkelen blik gezien, dat Bart er niet was en dat men dus op den Klittenhof nog niets wist van wat er daarstraks op den landweg was voorgevallen.

„Zoo, zoo, Mien, je hebt het uitgehouden op Langeveld,“ zei haar vader, en Koosje voegde er eenigszins spijtig aan toe: „Je moest maar even met Marie mee naar tante Barbara, maar 't is op het kantje af, dat je thuis bent voor de koffiebiterham. . . . Zoo doe jij nu altijd.”

„Mopper maar niet, zus,“ lachte Mien, en dadelijk voegde ze er bij: „Waar zit Bart toch, dat ik hem niet zie?”

„Ja,“ merkte thans boer Brakkers op, „waar hij blijft, begrijp ik ook niet; hij is reeds kort na den middag

met den polsstok bij zich het land ingegaan om naar het vee te gaan kijken, dat in den polder loopt, maar hij had al wel een uur geleden thuis kunnen zijn."

"Hij zal wel weer op Klavervier aangeland zijn," meende Koosje, "hij schijnt tegenwoordig nog al goed met buurman Rokus te kunnen opschieten."

"Aanmerkelijk beter dan met diens dochter," voegde Mien er lachend bij, maar toen ze gestommel aan de achterdeur hoorde, lachte ze niet meer, en zoodra ze de voetstappen van Bart op den steenen vloer van het achterhuis hoorde, kon ze niet beletten, dat haar lippen begonnen te trillen.

De binnendeur werd opengeworpen en Bart stak even het hoofd naar binnen.

"Mien", riep hij kortaf, "geef mij eens droog goed, ik ben in de sloot gesprongen, mijn polsstok gleed uit."

Mien begreep, dat hij opzettelijk zoo lang in het veld gebleven was, totdat het donker werd, en met een : "Och, jongen, jij hebt altijd wat," stak ze een lampje aan en ging naar boven om droog goed te halen.

Bart zei geen enkel woord, terwijl zij uit een groote kast de kleeren voor den dag haalde, en toen ze het lampje op tafel zette en het droge goed op een stoel er naast legde, zei hij nog niets.

Toen ze echter de kamer wilde uitgaan, omklemde even zijn groote hand haar schouder, en met heesche stem fluisterde hij haar in 't oor : "Vertel niets van hetgeen tusschen den opzichter en mij is voorgevallen vanmiddag ; beloof je het ? Of heb je al gebabbeld ?" Dreigend klonk zijn stem, maar rustig antwoordde het meisje : "Neen, gebabbeld heb ik nog niet, en ik kan wel zwijgen ook, maar zal Dirk zwijgen, zal Marie er niet over spreken, en wie zegt je, dat de opzichter zijn mond houdt ?"

Bart bromde en mompelde iets tusschen de tanden en ging dan voort : "Vraag jij aan Marie, of ze zwijgen wil, ik zal vanavond Dirk nog gaan opzoeken. Wil je dat voor me doen, Mien ?"

"Als jij belooft, dat je den opzichter niets meer in den weg zult leggen, hij deed het jou ook nooit, dan

wil ik zorgen, dat noch Marie noch de opzichter iets vertellen van je ellendig gedrag, en je dubbel en dwars verdiende straf."

„Die voorwaarde neem ik aan, Mien," riep Bart met ruwen lach; „je zult zien, dat de opzichter en ik nog de beste vrienden worden, let maar eens op."

Mien keek hem aan, en weer schrok ze van zijn uiterlijk; zijn lach was onnatuurlijk en in zijn oogen fonkelde woeste haat.

„Breng het lampje mee, als je klaar bent, Bart!" riep Mien nog en begaf zich daarop naar de huiskamer.

Bart ontdeed zich van de natte kleeren, en toen hij een blik geworpen had op de plek waar de laars van den opzichter hem had getroffen, mompelde hij: „Als een hond heeft hij mij in de sloot getrapt, en Marie Groskamp en hij hebben er hartelijk om gelachen, toen ze wegreden."

Dan drukte de jonge boer van den Klittenhof de gebalde vuist op de pijnlijke plek.

„Die vlek kan maar op één manier worden uitgewischt en dat zál gebeuren, al moet ik er ook jaren voor brommen."

HOOFDSTUK VIII

Toenadering

DE OCTOBERMAAND BRACHT NOG VELE mooie dagen, en al hadden sommige zwartgallige boeren beweerd, dat de koeien dit jaar wel veertien dagen vroeger op stal zouden gezet worden dan andere jaren, toch liep thans nog overal het vee in de weiden.

't Was nog betrekkelijk vroeg in den voormiddag en Rokus Groskamp kuierde op zijn gemak door het veld.

Hij ging even bij zijn nieuwen bouwknicht kijken, die aan 't ploegen was.

Met kennersoog sloeg hij een oogenblik het werk

van den jongen man gade en toen de knecht aan het eind van den gang weer aan de plaats kwam, waar de boer stond, klopte deze de forsche paarden even op den hals en zei kortaf :

„'t Gaat best, Janus, ga zoo voort !” Daarna ging hij verder, om hier en daar de slooten in oogenschouw te nemen, die moesten worden uitgediept, of waarvan hij de kanten wilde laten opknappen.

't Weer werd prachtig ; vroeger in den morgen was het mistig, maar nu scheen de zon helder over het landschap.

Ook in het gemoed van den boer van Klavervier was het wat zonniger geworden de laatste dagen, al had dan ook zijn trots een gevoeligen knak gekregen.

Hij had namelijk, juist bijtijds, zijn dwaas verzet tegen de spoorwegmaatschappij opgegeven, maar niet eerder dan nadat een bekwaam en bezadigd advocaat hem duidelijk had gemaakt, dat zijn zaak niet den minsten kans van slagen had. Volgens diens overtuiging zou de geschiedenis toch uitloopen op onteigening van zijn grond, en dan zeker tot lageren prijs dan hem nu daarvoor door de spoorwegmaatschappij werd geboden.

Dezelfde week, nadat de zaak haar beslag gekregen had, was men begonnen met het graafwerk voor het nieuwe station, en tenslotte was Rokus Groskamp blij, dat de kwestie, die hem zooveel hoofdbreken had gekost, achter den rug was. Hij wilde nu ook geen wrok meer toonen, dát vond hij beneden zijn waardigheid, en toen opzichter Van Limmen hem was komen vragen, of boer Groskamp er bij tegenwoordig wilde zijn, als de eerste spade in den grond werd gestoken voor de fundeering, had hij wel voor de eer bedankt, maar inwendig was hij toch met de uitnoodiging vereerd geweest.

't Was voor het eerst, dat hij persoonlijk met den opzichter in aanraking kwam, en hij moest eerlijk bekennen, dat de jonge man, voor wiens omgang hij zijn dochter zoo nadrukkelijk had gewaarschuwd, geen slechten indruk op hem gemaakt had.

Misschien was hij destijds als vader wel wat hard en onredelijk voor Marie geweest!

't Had hem gehinderd, dat ze na die woordenwisseling zoo stil was, hij hoorde zoo graag haar lach en haar lied! Vriendelijk en voorkomend was ze wel weer en wat opgeruimder ook; zou dat wellicht komen, omdat Bart Brakkers niet meer op Klavervier kwam?

Vreemd, dacht Groskamp, anders was hij om den haverklap hier en nu zag ik hem zeker in geen drie weken. Enfin, zoo is het mij ook goed; tenslotte kan ik hem best missen.

Aan den anderen kant, vervolgde de boer zijn gedachtengang, vind ik het maar beter, dat Marie en die opzichter elkander niet te veel ontmoeten, hij is thans zoo dicht in de buurt!"

Even bleef hij staan. Recht vóór hem lag Klavervier en als hij het voetpad volgde, was hij binnen tien minuten thuis. Eerst wilde hij nog even naar den koppel koeien gaan kijken, die in de weide liepen, grenzende aan de strook bouwland, waar het werkvolk bezig was aan de fundeering van het nieuwe station.

Toen de boer langs den kant van de sloot liep, die het weiland van het bouwland scheidde, kwam weer een oogenblik de bittere gedachte bij hem boven, dat het stuk grond voorgoed in andere handen was overgegaan; 't behoorde niet meer tot Klavervier.

Deze gedachte verdween echter even spoedig uit zijn gemoed.

Tien procent was zijn eigendom zeker meer waard door de onmiddellijke nabijheid van het station, had een der heeren van de commissie tot hem gezegd en de boer van Klavervier wist, dat die raming niet overdreven was.

„Goeden morgen, Groskamp,“ klonk op dit oogenblik een heldere, opgewekte stem. Toen de boer opkeek, zag hij opzichter Van Limmen, die met een teekening in de hand uit het kleine, houten keetje kwam, dat dicht bij den slootkant was gezet ten behoeve van den opzichter.

Kortaf beantwoordde de boer den vriendelijken groet van den jongen man.

„De nachten beginnen koud te worden voor het vee, Groskamp,” merkte de opzichter op, en als eenig antwoord knikte Groskamp even met het hoofd.

Van Limmen gaf het echter nog niet op, om met den stuggen boer een gesprek aan te knoopen.

„Er zijn prachtige, zware melkkoeien bij,” vervolgde de opzichter ; en toen de boer slechts maar wéér enkel met het hoofd knikte, en al een paar pas voorbij was, speelde Van Limmen zijn laatsten troef uit door te zeggen :

„Het jonge vee, dat daar loopt, staat te hoog op de pooten en is te smal van borst, vindt u ook niet.”

Die opmerking trof den boer, omdat ze volkomen juist was, maar het ergerde hem, dat een stadsche heer, die natuurlijk geheel buiten het boerenbedrijf stond, die opmerking maakte. Groskamp dacht, dat Van Limmen misschien den een of anderen boer in het voorbijgaan iets dergelijks had hooren zeggen en daarvan gebruik maakte, om hem te doen denken, dat hij verstand had van vee.

„Ik wil aannemen, dat je kennis van bouwmaterialen hebt,” sprak de boer kortaf en norsch, „maar ik betwijfel, of je eenig begrip hebt van vee.”

„Ik zou niet weten, waarom een Friesche boerenzoon, die tot zijn achttiende jaar tusschen de koeien en paarden zat, geen verstand van vee zou hebben,” merkte de opzichter kalmpjes op.

Nu bleef Rokus Groskamp staan, en er was een andere klank in zijn stem, toen hij zei :

„Ben je een boerenzoon ?” Met eenigen argwaan liet hij er op volgen : „’t Is anders een ongewoon geval, dat een zoon uit een boerenfamilie een richting opgaat, die zoo hemelsbreed verschilt van het boerenbedrijf ; of had je geen lust in het beroep van je vader ?

Albert van Limmen voelde de achterdocht, die schuilde in de woorden van den boer, maar hij liet er zich in het minst niet door van de wijs brengen ; het deed hem al genoeg, dat de trotsche vader van Marie eenige belangstelling toonde.

„U vraagt me, of ik geen lust had in het boerenbe-

drijf?" ging hij voort. „Wel, ik kan verklaren, dat ik er wel degelijk lust in had. Ik ben echter de jongste van vijf broers, waarvan de beide oudsten getrouwd zijn. Vader heeft hen allebei aan een boerderij geholpen, de twee anderen zijn nog thuis op onze hoeve en ik ben er óók gebleven tot mijn achttiende jaar. Al is mijn vader voor een boer een bemiddeld man, zoo ging het toch boven zijn macht, om behalve mijn oudste broers nog twee zoons aan een boerderij te helpen. Eén van ons kon vader maar opvolgen in ons ouderlijk huis, en mijn vader is nog gezond en krachtig.

„Er was slechts een van ons," zoo ging de opzichter voort, „die lust had om iets anders te leeren dan ons aloude bedrijf. Voor dien éénen zat er niet veel anders op dan te trachten, zich een weg door de wereld te banen buiten het beroep om, dat hem toch eigenlijk het liefste was, en omdat ik die ééne was, en bovendien de jongste, zocht ik mijn weg in andere richting."

Op dit oogenblik kwam een werkmans den opzichter iets vragen, en met een armzwaai groetend, vervolgde Rokus Groskamp zijn weg naar Klavervier; hij wilde den opzchter niet van zijn bezigheden afhouden.

De boer was aan het einde van het voetpad door de weide, en hij behoefde slechts over den dam te gaan, en achter het hek om te draaien om in den boomgaard te komen, die aan de achterzijde Klavervier omringde.

Toen Groskamp achter het hek om was gegaan, liet hij nog eenmaal den blik gaan over zijn grazend vee.

De opmerking van den opzichter was volkomen juist; het jonge vee was te rank en te tener van bouw.

De gedachte echter, dat zijn veestapel in gehalte begon te verminderen, was hem onverdragelijk.

De ziekte, die dezen zomer onder zijn vee geheerscht had, ontroofde hem ook zijn twee mooie stieren, en slechts door deze te vervangen door dieren van uitstekend ras, kon hij het peil van zijn veestapel weer opvoeren.

Een denkbeeld flitste hem door zijn brein.

Groskamp wist, dat het in Friesland eerste klas veeboeren waren; daar kon men in Zuid-Holland lang niet

tegen op, en hun vee, en bovenal hun fokdieren, golden voor de beste, die er maar waren.

„k Had wel eens aan den opzichter kunnen vragen, of zijn vader veel hoornvee bezit,” dacht hij. „t Zal anders wel zoo zijn, want een boer, die twee zoons aan een boerderij helpen kan, is lang niet onbemiddeld; k moet tóch nog eens met den opzichter praten. Dat hij een boerenzoon is, daar sta ik van te kijken; als ik dat geweten had, was het niet noodig geweest, Marie zoo hard te vallen, omdat ze een enkel woord met hem wisselde.”

Nog vervuld met dergelijke gedachten, trad de boer het ruime achterhuis binnen, waar de familie in den zomer verblijf hield.

Op de groote eikenhouten tafel stonden de witte koppen met vergulde randen al klaar, en in den blinkend gepoetsten rood koperen ketel dampte de koffie.

De boerin zat bij de tafel, en zacht een liedje neu-riënd, zorgde Marie nog voor een en ander.

„We hebben al een poosje op je gewacht, Rokus,” zei de boerin, „ga gauw zitten, anders is het lekkere van de koffie af.

„Ik ben eens naar het ploegen van Janus, den nieuwen bouwknacht gaan kijken, en dat is me meegeval- len, de jongen ploegt prachtig.

„En dan heb ik nog even met opzichter Van Limmen over het vee gepraat, dat in de wei loopt langs het nieuwe bouwterrein,” ging de boer schijnbaar argeloos voort, maar over den kop koffie, dien hij juist aan de lippen bracht, heenglurend, ontging hem niet de donkere blos, die plotseling de wangen van Marie bedekte. Rokus Groskamp dacht daar het zijne van, hoewel hij er niets van liet merken.

Ook de boerin was ten hoogste verwonderd over het feit, dat haar man, van wien ze maar al te goed wist, hoe hard hij Marie was gevallen, omdat ze op den polderweg met Van Limmen gesproken had, nu zelf met den opzichter over het vee had staan praten.

„Met den opzichter, Rokus?” vroeg de boerin; „nu, die zal er dunkt mij ook niet veel van afweten,” ging ze lachend voort, „de meesten van die stadsche heeren

weten geen onderscheid tusschen een koe en een os."

„Van Limmen heeft er wel degelijk verstand van," antwoordde de boer, „ en hij is niet afkomstig uit de stad ook. Maar laat dat voor hetgeen het is," vervolgde hij, „ik wilde enkel maar zeggen, dat ik mij langer opgehouden heb dan ik gedacht had, en dat ik daarom een beetje laat voor de koffie ben." Nog een oogenblik bleef hij in het achterhuis bij zijn vrouw en dochter, en het was, of er een andere stemming op Klavervier heerschte dan in de laatst verloopen maanden, nu de wrok en de bitterheid, die zoolang Rokus Groskamp hadden beheerscht, begonnen te verdwijnen.

Toen de boer weer aan zijn werk was gegaan, zei de boerin : „Marie, wat ben ik blij, dat vader die ongelukkige zaak van de spoorlijn en dat station tot zulk een goed einde heeft gebracht. Maar dat hij nu al vriendschappelijk met den opzichter heeft staan praten, is iets, dat ik niet begrijp ; je weet toch wel Marie, hoe boos hij was."

„Dat weet ik maar al te goed," lachte Marie schalks, „maar toen wist vader nog niet, dat Van Limmen een boerenzoon is, evengoed als Bart Brakkers ; begrijpt u het nu, moeder." En toen moeder daarop vroeg : „Maar wist jij dat dan, Marie ?" vloog het verraderlijke bloed het melsje opnieuw naar de wangen.

„Dat heb ik toevallig gehoord in het doodgravershuisje, waar ze mij een en ander vertelde van hun nieuwen kostganger."

„En wat zeiden ze van hun nieuwen huisgenoot ?" vroeg moeder hardnekkig en 't was niet enkel nieuwsgierigheid, die de boerin er toe bracht, deze vraag aan haar dochter te doen, ze had eenzelfde vermoeden als haar man, namelijk, dat Marie en die vreemde jonge man wel iets meer dan gewone belangstelling voor elkaar gevoelden.

Even nog aarzelde Marie, ze wilde haar moeder graag in vrouwen nemen, maar ze twijfelde alleen, omdat, als vader er achter kwam, dat ze reeds herhaaldelijk met Van Limmen op stille wegen had gewandeld, het voor moeder veel gemakkelijker zou zijn,

als ze naar waarheid getuigen kon, niets van de zaak af te weten.

O zeker, het had haar daarstraks, toen vader zoo kalmpjes opmerkte, dat hij met den opzichter gesproken had als met een goeden kennis, wel even het hart doen kloppen van geluk, maar was dit niet enkel en alleen, omdat, nu de zaak met de spoorwegmaatschappij in orde was gekomen, Groskamp geen kinderachtigen wrok wilde toonen tegen menschen in dienst van die maatschappij ?

„'t Schijnt toch,” ging de boerin voort, „dat je maar liever je mond houdt over hetgeen men wist te vertellen van den opzichter, is het niet ?”

't Werd met een lach gezegd, maar Marie moest nu wel antwoord geven, en met een kort besluit maakte ze een einde aan haar aarzeling en vertelde niet alleen, wat ze gehoord had, maar ook wat Van Limmen haar zelf had medegedeeld van zijn ouderlijk huis in het Friesche dorp. Lang vóór Marie was uitverteld, wist moeder, dat het hart van haar eenig kind klopte voor dien vreemden jongen man.

„'t Is toch jammer, dat er ook voor hém geen plaats was in zijns vaders bedrijf,” meende de boerin.

„Geloof mij maar gerust, Marie, als hij zijn moeder nog had gehad, zou hij niet zoo gemakkelijk zijn weggegaan van huis ; mij dunkt, als hij mijn jongen geweest was . . .”

„Had hij dan altijd knecht moeten blijven ?” merkte het meisje op. „Alle menschen uit den boerenstand kunnen toch geen boer worden !”

Moeder haalde de schouders op, zij was een boerin in hart en nieren, en al had die Van Limmen nu nog zoo'n mooie betrekking, zij vond het jammer, dat een boerenzoon, die lust en geschiktheid voor het boerenbedrijf had, genoodzaakt was iets anders te worden dan boer. En ze vond het nog meer jammer, dat juist die jonge man het oog had geslagen op háár dochter ; want al zou ze ten slotte zelf wel over dit feit heenkomen uit liefde voor haar eenig kind, haar man, dat wist ze, zou nooit zijn toestemming geven

tot een verbintenis met iemand, die géén boer was.

„Wat zien we Bart Brakkers weinig in den laatsten tijd,” merkte de boerin terloops op, en toen Marie er niet veel antwoord op gaf, vervolgde ze lachend :

„'t Zal te veel van Barts geduld vergen om hier zijn tijd te verslijten met vruchteloze pogingen om de gemoederen gunstig voor zich te stemmen, denk je het ook niet, Marie ?”

Neen, Marie dacht dat niet, ze wist maar al te goed, waarom Bart zich niet op Klavervier vertoonde, en ze kende hem genoeg om te weten, dat hij haar zooveel mogelijk zou ontwijken tot hij bij een gunstige gelegenheid zijn wraak zou kunnen koelen aan den man, die hem zoo'n nederlaag had bezorgd.

Eerst als het Bart was gelukt om over den opzichter te zegepralen, zou hij terugkomen op Klavervier, even driest en aanmatigend, als hij gewoon was.

't Brandde Marie op de lippen om moeder maar alles te vertellen, wat zich op dien Zaterdagmiddag had afgespeeld tusschen Bart en Van Limmen.

Was het niet beter, dat moeder alles wist ?

Maar ze had Mien Brakkers beloofd, om Dirk op het hart te drukken, niet over het gevecht tusschen Bart en den opzichter te spreken. Ze was echter, toen ze Dirk een paar dagen later op Klavervier aantrof, reeds te laat gekomen ; Dirk had het gansche geval in geuren en kleuren aan zijn meesteres verteld, zoodat tante Barbara er volkomen mee op de hoogte was ; waarom zou moeder het dan niet mogen weten ?

Ontsteld hoorde de boerin Marie aan, en toen ze tenslotte alles wist, zei ze :

„Marie, dat mogen we voor vader niet verzwijgen ; als er iets ernstigs gebeurt en het blijkt later, dat wij er van geweten hebben, vergeeft vader ons dat nooit ; en dan is hij in zijn volste recht.”

Marie echter verzette zich tegen dat voorstel, op grond van het feit, dat ze aan haar vriendin geheimhouding beloofd had, en al had ze die belofte gebroken door wat ze nu aan haar moeder had medegedeeld, het nam niet weg, dat de boerin daar zeker geen ver-

dere ruchtbaarheid aan zou geven, terwijl de boer van Klavervier Bart misschien ter verantwoording zou roepen.

„t Kan allemaal waar zijn, Marie,” verklaarde de boerin met een voor haar ongewone heftigheid, „maar vader moet weten, wat Bart voor iemand is ; dan zal hij misschien zijn ingenomenheid met den zoon van zijn ouden vriend wel laten varen, en dat zou den vrede en de rust op Klavervier ten goede komen.”

„k Heb er spijt van, dat ik het verteld heb,” pruttelde Marie, „vader is juist weer in een veel betere stemming dan in langen tijd het geval geweest is, en moet men hem nu weer verbitteren met die ellendige geschiedenis ?”

„Nu we kunnen ook wel een paar dagen wachten vóór we het vader vertellen,” meende de boerin, die begon te wankelen in haar voornemen, „maar,” voegde ze er bij, ik had toch graag, dat vader het wist, daar blijf ik bij.”

Rokus Groskamp zou echter spoediger de gansche toedracht van de vechtpartij vernemen dan de boerin of Marie konden vermoeden.

HOOFDSTUK IX

In ongenade

DE OPGERUIMDE STEMMING, WAARIN de boer van Klavervier op dezen Octoberdag verkeerde, scheen hem nog al bij te blijven ; aan het middagmaal was hij spraakzamer dan ooit.

Zelfs in den toon, waarop hij zijn hoofdstuk uit den Bijbel voorlas, klonk iets van die betere stemming.

„k Zou,” merkte de boer op, „vanmiddag nog naar Langeveld moeten, ik heb Barbara in geen drie maanden gezien, en ik kan misschien nog wel een paar stuks

vee van haar koopen. Als ik soms wat lang wegblijf, behoef je met het avondeten niet op mij te wachten," voegde hij er bij, en daarop begaf hij zich naar de wei achter den boomgaard, waar zijn zwarte klepper liep te grazen.

Weer leunde de boer, evenals toen hij vóór den middag hier langs kwam, op het hek en liet het oog gaan over het vee, en wéér mompelde hij: „'k Moet toch nog eens met den opzichter praten."

Daarna klapte hij in de handen, en kort daarop kwam zijn mooie, zwarte klepper aandraven en bleef hinnekkend voor het hek staan.

Liefkozend klopte de boer het paard op den blinkenden hals, en toen hij het den meegebrachten halster over den kop had geworpen, opende hij het hek en liep door den boomgaard naar de hoeve, waar hij zijn paard de dikke groene deken omgespte, om een oogenblik daarna de poort van Klavervier uit te draven.

Hij trof zijn zuster aan, terwijl ze het oog hield op het lossen van een wagen met aardappelen.

De forsche paarden schenen zwaar werk gehad te hebben, om de geladen wagens door het vochtige akkerland te zeulen, want de damp steeg van hun breede ruggen en op hun borst teekende een streep schuim de plaats af, waar het tuig klemde.

„Goeden middag, Barbara!" begroette de boer zijn zuster, die hem al in de verte had zien aankomen. Ze keek hem even van onder haar dikke wenkbrauwen scherp en onderzoekend aan.

„Zoo Rokus, ben je daar eindelijk eens. Hoe gaat het thuis met de vrouw en Marie?"

„Allebei gelukkig gezond," antwoordde de boer, terwijl hij van zijn paard sprong. „En hoe gaat het hier?"

Even fronsten zich haar wenkbrauwen en ze zei: „'t Gaat hier, met Gods hulp, tamelijk goed, Rokus, maar Dirk is ziek en nu heb ik het véél te druk. 'k Moet overal het oog op houden, want dat jonge volk kan niet zonder leiding, dát is een feit."

„Je zoudt een flinken, jongen kerel moeten hebben, die het boerenbedrijf grondig heeft geleerd, en zoo iemand is wel te krijgen, als hij tenminste behoorlijk wordt betaald,“ meende de boer. Maar tante Barbara schudde het hoofd.

„Neen Rokus, ik zal maar hopen, dat Dirk weer opknapt; tot zoólang zal ik zelf het roer alleen recht houden; vreemd volk haal ik liever niet op Langeveld, zoo lang ik er eenigszins buiten kan. 't Zou een ander geval zijn,“ ging de oude boerin voort, „als jij een paar flinke zoons had. Maar dan moesten ze hetzelfde karakter hebben als Marie en niet van een kaliber als die woesteling van den Klitterhof, die Bart Brakkers.“

De harde stem van tante Barbara klonk nog scherper dan gewoonlijk, en haar grijze oogen waren doordringend op Rokus Groskamp gevestigd.

De boer begreep onmiddellijk, dat zijn zuster iets tegen hem in haar schild voerde; dat ze Marie en Bart Brakkers tegenover elkander stelde, was zeker niet zonder bedoeling, maar geen trek op zijn stroef gelaat verried eenigen argwaan.

Ondertusschen was een der wagens met aardappelen gelost en de andere reed voor de groote schuurdeuren.

„Arie,“ zei de boerin, terwijl ze even om den hoek van de schuurdeuren keek, „je kunt vlak bij de deur lossen, want als ik ze niet vóór de volgende week verkocht heb, moeten ze toch zoo gauw mogelijk worden ingekuuld.“

De jonge voerman, tot wien ze het woord richtte, sprong vlug van den wagen en keek even om den hoek, waarna hij met een daglooner de zware zakken met aardappelen begon af te laden.

„Kom Rokus, wij gaan thee drinken; ik heb dan meteen gelegenheid om eens een hartig woordje met je te praten; jij moet me eenige dingen ophelderen, die me niet erg duidelijk zijn.“

Een paar minuten later zaten broer en zuster tegenover elkaar.

Nog een oogenblik praatten ze samen over de zaken, die hun beider beroep betroffen.

„Wil je nog thee, Rokus?“ vroeg de boerin, maar Groskamp bedankte en zei daarna :

„Komaan, ik rijd zachtjes aan naar Klavervier terug, 't wordt vroeg donker, en ik ben graag vóór 't avondeten thuis.“

De boer klopte zijn pijp uit tegen de ijzeren haardplaat en begon die uit zijn leeren tabakzak opnieuw te stoppen.

„Wacht nog even, Rokus, ik heb iets op mijn hart en dat moet er nú af,“ zei zijn zuster.

Zonder iets te zeggen stak de boer zijn pijp aan en ging weer zitten.

„Wat heb je?“ vroeg hij kortaf.

„Jij hebt maar één kind, Rokus, en je kunt God niet dankbaar genoeg zijn voor het bezit van zulk een kind ; ze heeft een hart van goud. Waarom zoek je dan haar ongeluk, door telkens met een bepaalde bedoeling dien jongen van Tijs Brakkers aan haar op te dringen? Eigenlijk behoef ik je niet te vragen, Rokus, waarom je graag zien zoudt, dat Bart Brakkers en Marie een paar werden. Bart is een rijke boerenzoon, en zijn vader is jouw vriend ; Klavervier en de Klittenhof zijn mooie bezittingen, en als tusschen die beide rijke hoeven eens geen grens meer behoefde te zijn, zou denklijk jouw doel zijn bereikt. Dat je kind dan echter aan een man is verbonden, dien ze niet liefhebben kan, daarom bekommer jij je niet. Je redeneert zóó, dat het wel zal wennen, en dat het in onzen stand meer gebeurt. . . . Je bent lid van den kerkeraad, Rokus, en goed thuis in den Bijbel ook, spreekt er nu geen stem in je, die je waarschuwt, dat je bezig bent je kind op te offeren aan den mammon? Of laat ik liever zeggen aan je zucht naar grootheid en macht?“

Terwijl zijn zuster op deze wijs aan haar verontwaardiging lucht gaf, was Groskamp in dezelfde houding blijven zitten, en op zijn stroef gezicht was geen spoor van eenige gemoedsbeweging te bespeuren.

Zijn kalmte maakte de boerin van Langeveld nog boozet, en toen Groskamp nog niets scheen te willen zeggen, ging zij opgewonden voort : „Heb jij dan soms

eenige verontschuldiging voor het gedrag van Bart Brakkers tegenover Marie en haar vriendin; ik laat expres dien vreemden jongen man nog buiten bespreking; die bleek gelukkig voor zichzelf te kunnen zorgen."

Thans toonde de boer eenige belangstelling; hij nam zijn pijp uit den mond en vroeg bedaard: „Zou je me niet eerst eens kunnen zeggen, wat je eigenlijk bedoelt met je laatste vraag? Wat is er gebeurd? Je praat van Bart en Marie en een vreemden jongen man, doch ik weet van niets en begrijp er ook geen steek van."

„Heeft Marie dan thuis niets verteld?" vroeg tante Barbara verwonderd, en toen de boer het hoofd schudde, merkte ze scherp op: „Ik begrijp het al, het arme kind heeft er jou niets van durven zeggen, omdat ze wel weet, dat je toch geen kwaad van je gunsteling hooren wilt, maar dan zal ik het je wel even zeggen; ik weet het van Dirk, die bij het voorval tegenwoordig was."

't Verwijt van zijn zuster, dat hij het vertrouwen van zijn kind verloren had, deed den boer pijn, maar hij zweeg en luisterde.

„Herinner je je nog," zoo vroeg de boerin, „dat een week of vier geleden Marie en Mina Brakkers op een Zaterdagmiddag bij mij op Langeveld zijn geweest? Omdat het wat laat geworden was, liet ik Dirk het tentwagentje inspannen om de beide meisjes thuis te brengen, en daar Dirk in het dorp klompen moest koopen, zouden ze maar regelrecht naar het doodgravershuisje rijden en dan vandaar terug den polder in.

„Nog maar kort waren ze op weg, toen ze den opzichter van den spooraanleg achterop reden. Mien Brakkers scheen met hem bekend te zijn. Ze verzocht tenminste Dirk te stoppen, en zij was het ook, die den opzichter vroeg om mee te rijden naar het dorp. Versta mij goed, Rokus, niet Marie vroeg iets aan den opzichter, maar Mien Brakkers, en juist toen die mijnheer wilde instappen, kwam Bart over de sloot ge-

sprongen. Hij had een polsstok bij zich en plaatste zich dreigend vóór den opzichter.

„Met jou heb ik een appeltje te schillen!“ schreeuwde hij hem toe, terwijl hij Dirk toeriep, dat hij maar moest doorrijden. Dirk kreeg echter niet veel kans om door te rijden; vlak vóór den kop van het paard werden beide mannen handgemeen. „Dat duurde echter geen minuut,“ ging de boerin voort, „in een oogenblik lag Bart op het kantje van de sloot en toen hij wilde opstaan smeed de opzichter er hem middenin, zoodat hij kopje onder ging. Met dat al zou Dirk ongetwijfeld met het tentwagentje een ongeluk gekregen hebben, want zijn paard was geschrokken en begon achteruit te loopen. Als de opzichter het dier niet bij den teugel had gegrepen, zou de tentwagen, volgens Dirk, in de sloot geraakt zijn. 't Is dezen keer nog bijzonder goed afgeloopen, Rokus, want vóór Bart uit de modder was gekropen, reed Dirk met de beide meisjes en den opzichter in vollen draf naar het dorp. Maar nu vraag ik jou, of een jongen, die zóó brutaal de voorbijgangers aanrandt op den openbaren weg, een geschikte man kan worden voor een meisje, als jouw Marie?’

De boer had aandachtig zitten luisteren naar hetgeen zijn zuster hem vertelde en het deed hem nu inwendig goed, dat Bart het had moeten afleggen tegen dien Frieschen boerenzoon.

„Geef dan toch antwoord op mijn vraag, Rokus,“ ging de boerin driftig voort, „men moet jou soms de woorden als 't ware uit den mond trekken; ik vraag je nog eens: mag een vader zijn kind toevertrouwen aan zoo'n woesteling?’

„Ik zou zoo denken van niet,“ antwoordde Rokus Groskamp op zijn gewone bezadigde wijze. „Maar ik heb nooit tot mijn dochter gezegd: je moet Bart Brakers nemen als hij je vraagt; weet je wat ik wél gezegd en wat ik zal handhaven óók? Dat ik niet wil, dat zij kennis aanknoopt met een man, die geen boerenzoon is van goede familie, en ik vertrouw, dat Marie verstandig genoeg is, om in mijn wil te berusten en er rekening mee te houden.

„En nu geloof ik,” ging de boer droogjes voort, „dat we hier niet verder over behoeven te praten, ik meen als vader zeer goed mijn verplichtingen, doch ook mijn rechten te kennen.”

Bij deze woorden stond de boer van Klavervier op, terwijl hij er nog aan toevoegde :

„Als men je weer dingen vertelt, die mij aangaan, zou ik het verstandig van je vinden, als je die lui naar mij toestuurde, dan behoef jij er je niet boos over te maken.”

De schemering begon reeds te vallen, toen Rokus Groskamp wegreed van Langeveld, zijn zuster in wrevelige stemming achterlatende.

„Hij is glad als een aal, hij glipt je altoos tusschen de vingers door,” mompelde de boerin, terwijl ze haar broer nastaarde, totdat paard en ruiter in het donker verdwenen waren.

Ook Groskamp verkeerde in een stemming, die lang niet zoo opgewekt was als op den heenweg. In de eerste plaats ergerde het hem, dat zijn dochter zich over hem beklaagd had tegenover haar tante ; de boer begreep heel goed, dat zijn zuster door Marie in vertrouwen was genomen. Ten tweede stak hem het scherpe woord van zijn zuster, waarmee ze afscheid van hem nam :

„'t Kan zijn, Rokus, dat ik je verkeerd beoordeeld heb, maar vergeet niet, dat er Eén is, die het wél weet, Hij, die de verborgen raadslagen ook van jouw hart kent.”

En tenslotte stemde hem de handelwijze van Bart Brakkers tot bitterheid.

Had hij hem niet met nadruk gewaarschuwd, Marie niet meer lastig te vallen ?

En nu had hij zich opnieuw niet ontzien, een vechtpartij te beginnen, om precies een zelfde feit als waarvoor hij haar bij die vorige gelegenheid had gegriefd en beledigd.

„'t Moet toch wel een sterke, moedige kerel zijn, die Fries, want om Bart in 't water te smijten, komt nog al iets kijken.”

Hoe het echter ook zij, Bart kwam nu bij hém nooit meer in aanmerking om zijn schoonzoon te worden !

't Was donker onder de zware olmen, toen de boer door de laan reed, en een paar eenden, die met den kop onder de vlerken op den slootkant waren ingedommeld, schrokken wakker door den hoefslag van den klepper en fladderden angstig kwakend de sloot in.

Op het breede erf was het wat lichter en op het geluid van de paardenhoeven ging een schuurdeur open en kwam een jonge knecht naar buiten om het paard van den boer in ontvangst te nemen en te verzorgen.

Toen de boer het achterhuis binnentrad, stond de avondmaaltijd reeds op tafel, en terwijl Marie vriendelijk vroeg: „Vader, wil u eerst een kop koffie?“ vloog het hem plotseling door de gedachte, dat hij mooi op weg was geweest om de liefde van zijn eenig kind te verspelen, en hij wilde zich nu niet langer wijsmaken, dat het tot haar bestwil was.

De avond ging rustig en kalm voorbij, de boer maakte in zijn zakboek eenige berekeningen, las zijn krant, en de oude gewoonte getrouw, maakte men reeds tamelijk vroeg aanstalten om zich ter ruste te begeven.

Marie was naar haar slaapkamertje gegaan en thans achtte de boerin het oogenblik gunstig om haar gemoed te ontlasten van datgene, wat haar dochter haar had meegedeeld.

„Rokus, nu meen ik te weten, waarom Bart Brakkers niet meer op Klavervier komt.“

„Zoo vrouw,“ antwoordde de boer koeltjes, „dat meen ik óók te weten, doch 't laat mij vrij koud, of de jongen hier komt of niet.“

Verwonderd keek zij hem aan. „Laat het je koud, Rokus? En ik dacht, dat je zoo hoog met hem weg-liep. Waarom blijft hij dan nu hier vandaan?“

Met eenige spanning wachtte ze op zijn antwoord. Op drogen toon gaf hij dat aldus :

„Ik denk, dat als een jonge klant, die zich nogal wat op zijn lichaamskracht laat voorstaan, in tegenwoordigheid van een meisje, op wie hij het oog heeft laten vallen, door een anderen jongen man in een sloot gesmeten wordt, terwijl hij nog uitgelachen wordt bovendien, het voor de hand ligt, dat hij dat meisje liever niet dan wél onder de oogen komt.”

„Wist jij dan van die geschiedenis af, Rokus?”

„Ja, ik wist het, dat hoor je wel,” antwoordde de boer en hij voegde er met zekeren nadruk bij : „'t Zou van Marie wel beter geweest zijn, als ze ook haar vader over deze zaak in vertrouwen genomen had ; je ziet echter dat ik toch wel op de hoogte kom.”

HOOFDSTUK X

Onverwacht bezoek

NA HET KORTE GESPREK VAN DEN OPZICHTER Van Limmen met den boer van Klavervier op dien mooien Octobermorgen was spoedig weer een ontmoeting gevolgd.

De boer scheen nogal belang te stellen in het vee, dat in de wei naast het in aanbouw zijnde station liep, want een paar dagen later, toen reeds de avond-schemering viel, zag de opzichter de korte, breede gestalte van Rokus met een polsstok over den schouder langs den slootkant loopen.

Nog een kwartier en dan zou de arbeid op het terrein zijn afgelopen en Van Limmen liep met een rol teekeningen onder den arm naar zijn keetje, toen hij den boer van Klavervier opmerkte.

Op zijn vriendelijk : „Goeden avond, Groskamp, nog zoo laat in de wei?” kreeg hij ten antwoord :

„Ja, ik meende, dat een van de jonge beesten iets mankeerde, ik vreesde voor koliek, doch het dier is nu weer tamelijk goed.” En dadelijk liet hij erop volgen :

„Je maakte Dinsdagmorgen de opmerking, dat mijn jonge beesten hier wat zwak van bouw waren en eerlijk gezegd, ergerde ik mij een weinig aan dat gezegde. Ik zag je natuurlijk voor een jongmensch uit de stad aan, die mogelijk van een voorbijgaanden boer die opmerking over de beesten had opgevangen. Nu je mij verteld hebt, dat je een boerenzoon bent, verandert dat mijn meening omtrent je bevoegdheid van oordeelen ”

„Nu Groskamp, 't doet me van harte plezier, dat je me aanziet voor wat ik werkelijk ben. Zul je niet boos worden als ik een boer van rijpe ervaring, een goeden raad wil geven ten opzichte van dat jonge vee ?”

„Volstrekt niet,” was het antwoord, „'t ligt immers aan mij om te oordeelen, of je raad werkelijk goed is ?”

„Dan zou ik je den raad willen geven, eens een goeden, jongen fokstier te koopen van echt Friesch ras, zooals mijn vader er op 't oogenblik een paar heeft loopen.

„Ik verzeker je,” zoo ging de opzichter voort, „dat als je geleidelijk het te zwakke, jonge vee opruimt, en je fokt kalveren van die zware, prachtige beesten, je op den duur den mooisten veestapel van den geheelen omtrek krijgt.”

Even plooide een glimlach den stroeven mond van Groskamp.

Het was juist het antwoord, dat de listige boer had uitgelokt, maar tegelijkertijd vloog hem de gedachte weer door het hoofd, hoe jammer het was, dat deze jonge man, die klaarblijkelijk van 't echte boerenras was, in vreemden loondienst zijn brood moest verdienen.

„Nu Van Limmen, ik kan niet anders zeggen, of je raad is goed, en 'k heb er zelf ook wel aan gedacht, maar de handelaars vertrouwen wij niet altijd, en om zelf naar Friesland te reizen, om op een vreemde boerenhoeve een stier te gaan koopen, daartoe komt men zoo gauw niet. Maar 't wordt koud, ik ga naar huis. Ga je soms even mee een kop koffie drinken ? Dan kunnen we op ons gemak nog een oogenblik

praten over het Friesche fokvee en zal ik je mijn stallen eens laten zien. Mij dunkt, dat een Friesche boerzoon allicht belang stelt in een Zuid-Hollandsche boerderij."

't Hart van Albert van Limmen klopte van blijde verrassing."

Hij had er tegen opgezien als tegen een berg, om den boer van Klavervier te ontmoeten, den vader van het meisje, dat hij liefhad, hij wist immers, dat Groskamp veel ophad met Brakkers en dat hij Marie hard gevallen was, omdat ze Bart niet kon uitstaan.

't Mocht echter zijn zoo het wilde, zijn antwoord was gauw klaar. „Als ik niemand lastig val, dan wil ik graag van die uitnoodiging gebruik maken, Groskamp.

Zwijgend zette de boer zijn langen polsstok in de sloot en wierp dien naar de overzijde, waar de opzichter den stok opving en vlug over de tamelijk breede sloot wipte.

In het achterhuis van Klavervier had de boerin net de groote hanglamp aangestoken en onder de breede, ouderwetsche schouw vlamden en knetterden de knoestige houtblokken in den haard.

Marie scheen in zeer opgewekte stemming te zijn; haar lied klonk zoo vroolijk als van den leeuwerik in de lente, terwijl ze met veel meer lust en ijver haar huiselijke bezigheden verrichtte, dan in langen tijd het geval was geweest.

Midden in een regel hield zij echter ineens op met zingen; vóór de deur klonken voetstappen en mannenstemmen.

„Daar is vader," zei ze, „en hij heeft iemand bij zich, ze loopen achterom en gaan naar de stallen; zeker Tijs Brakkers weer."

„k Denk het ook," antwoordde moeder, en beide hervatten haar bezigheden.

Niet lang bleven de mannen in den stal; 't was er reeds te donker en Groskamp meende dan ook, dat ze nog wel eens spoedig gelegenheid zouden hebben, om samen Klavervier bij daglicht te bekijken. Hij vond

het thans maar het beste, naar binnen te gaan en te zien, of de koffie al bruin was.

De boer had zich daarstraks, vóór hij met Van Limmen in den stal kwam, reeds verkneuterd bij de gedachte, hoe verlegen en verrast Marie zou zijn, als hij met den opzichter binnenkwam; terwijl hij ook nieuwsgierig was, hoe deze zich bij die ontmoeting zou houden.

„Genavond samen!” riep hij, terwijl hij de deur wijd opende en zijn gast naar binnen schoof.

Dadelijk daarop liet hij volgen: „De opzichter van het spoorwegwerk komt ons een oogenblik gezelschap houden, vrouw.

„En dat is mijn dochter,” vervolgde de boer op denzelfden korten, zakelijken toon, waarop hij gewoon was te spreken.

Groskamp lachte niet dikwijls en zijn gezicht verried maar zelden, wat er in zijn binnenste omging; nu echter had hij inderdaad al zijn zelfbeheersching noodig om een glimlach te bedwingen. Reeds bij het binnenkomen van den opzichter was Marie zoo rood geworden als een pioenroos en dat werd zoo mogelijk nog erger, toen de boer er schijnbaar argeloos bijvoegde: „Ziezoo, nu weet je wie mijn huisgenooten zijn, Van Limmen; ze zullen je tot op heden waarschijnlijk wel vreemd geweest zijn!”

Marie voelde de moeilijkheid, waarin haar vader den jongen man bracht door zijn oogenschijnlijk onbeteekenende vraag.

Zou hij toegeven, dat zij hem vreemd was, om daarvoor zijn aanwezigheid in haar ouderlijk huis gemakkelijk te maken?

Kon hij zeggen, dat ze elkaar zeer goed kenden, zonder den argwaan en waarschijnlijk den toorn van haar op dit punt zoo strengen vader op te wekken?

Albert van Limmen behoorde echter tot dat soort van kalme naturen, die nooit hun bezinning kwijt raken, en niet in verlegenheid dingen zeggen, waarvan ze later berouw hebben.

De opzichter reikte eerst de boerin en dan Marie de

hand en al was het slechts een ondeelbaar oogenblik, dat zijn krachtige vingers haar hand omklemden, tóch was het lang genoeg om het haar duidelijk te maken, dat de eerlijke Fries niet ontkennen zou, dat zij hem niet vreemd was.

„Neen Groskamp, uw huigenooten zijn mij werkelijk niet vreemd,” antwoordde de opzichter op rustigen toon; „iederden Zondagmorgen, zoolang ik hier in 't dorp ben, zie ik u met vrouw en dochter in de kerk, en reeds den eersten dag, toen ik in 't dorp kwam om een kosthuis te zoeken, was het uw dochter, die mij den weg wees naar den straatweg.”

Het anwoord van den jongen man beviel Rokus Groskamp.

't Was eerlijk en manlijk, en ook weer zóó, dat hij er geen vat op kon krijgen, hem verder in 't nauw te drijven; trouwens, dat strookte ook niet met de verdere bedoeling van den boer.

't Was merkwaardig, hoe spoedig de boerin met den onverwachten gast op haar gemak was. Ze had hem gevraagd, of hij het in zijn kosthuis naar den zin had, en het werd de boerin van Klavervier warm om het hart, toen hij vertelde, hoe hij er in plaats van een kosthuis een tehuis gevonden had.

„En meer nog dan dat,” voegde de opzichter er ernstig bij. „Ik heb thuis wél geleerd met God en Zijn gebod rekening te houden, daar hield vader streng de hand aan; maar tóch, als men als jong mensch het ouderlijk huis verlaat, en men verkeert bijna altijd onder menschen, die voor het meerendeel godsdienst als een dwaasheid beschouwen, dan glijdt men zoo licht en zoo gemakkelijk af; men begint met niet meer naar de kerk te gaan, langzamerhand vergeet men het bidden, en ten slotte laat men alles los; hoe dikwijls is zóó het verloop!

„Toen ik den eersten dag in het doodgravershuisje was, wilde juffrouw Rijnberg mijn middagmaal op mijn kamertje klaar zetten, maar ik at liever aan tafel in de huiskamer mee.

„Na het eten las juffrouw Rijnberg een gedeelte uit

den Bijbel, en als zij leest, moet men onwillekeurig luisteren. Of het in de klank van haar stem ligt of aan de overtuiging, die er uit spreekt, weet ik niet, maar in elk geval maakt het altijd indruk op mij en dikwijls spreken wij met elkaar over het gelezene, waarbij haar onwrikbaar, vast geloof, haar helder oordeel en scherpe opmerkingsgave mijn eerbied en bewondering opwekken."

Nog een oogenblik bleef de boerin met den opzichter praten, maar toen mengde Rokus Groskamp zich in het gesprek en gaf er een wending aan, waardoor het hem meer belang inboezemde. Spoedig waren de beide mannen verdiept in vraagstukken op het gebied van landbouw en veeteelt, terwijl Groskamp zich blijkbaar zeer interesseerde voor het bedrijf van den vader van den opzichter. Vóór men er erg in had, was een uur verstreken. Toen sprong de jonge man op. „'k Zal u niet langer ophouden, Groskamp," zei hij, maar deze legde hem de hand op den schouder en drukte hem weer in zijn stoel.

„Blijf een boterham mee eten, opzichter, dan zal ik daarna het wagentje laten inspannen en we rijden samen naar het dorp. Ik moet nog even bij den korenmolenaar zijn, en in het terugrijden wil ik Tijs Brakkers vragen, of hij lust heeft mij te vergezellen naar Friesland; het staat bij mij vast, dat ik er eens persoonlijk moet gaan kijken. Brakkers kan dan meegaan, want ik heb hem laatst hooren zeggen, dat hij een fokstier noodig heeft."

„Vindt je het goed, Groskamp, dat ik een brief aan mijn vader schrijf, waarin ik hem van je komst verwittig, en hem met het doel daarvan bekend maak? Dan ben je verzekerd van een goede ontvangst, en ik verzeker je, dat je er geen berouw van zult hebben als je een paar stuks jong hoornvee van hem kunt koopen."

Onder gezelligen kout verstreek een gedeelte van den avond, en toen tenslotte het wagentje met de beide mannen het erf van Klavervier afreed, sloeg de klok in de huiskamer half negen.

„Nu,“ merkte de boerin op, „als vader nog naar den korenmolenaar moet, en vandaar naar den Klittenhof rijdt, zal hij niet gauw terug zijn. Wat mij echter haast onbegrijpelijk voorkomt,“ ging de boerin lachend voort, „is het feit, dat vader zoo ingenomen is met den opzichter ; het is, alsof hij hem al jaren lang kent, terwijl jij, die hem toch nogal eens ontmoet schijnt te hebben, zoo bedeesd en bedremmeld was als een meisje van twaalf jaar, die met haar moeder bij den dominee op bezoek is.“

„Nu niet plagen, moeder,“ zei Marie, en wéér steeg het verraderlijke bloed haar naar de wangen, maar haar oogen schitterden nu als sterren, doordat in haar hart alles zonnig en licht was. . . .

Op den uitvoerigen brief, dien Van Limmen naar huis had gezonden, kwam spoedig antwoord.

Kort en bondig luidde dat antwoord: „Het zal mij een genoegen zijn, hen te ontvangen, die jou vriendschap en gastvrijheid bewijzen. En wat het zakelijke deel van de reis betreft, ik stel me geheel ter beschikking en meen wel aan de verlangens te kunnen voldoen.“

De opzichter bracht dien brief, zoo spoedig mogelijk op Klavervier en het schrijven van den Frieschen boer scheen Roskamp veel genoegen te doen. Hij klopte Albert van Limmen op den schouder met de woorden :

„Je hebt er geen gras over laten groeien, Van Limmen, en je vader ook niet ; ik hoop van zijn vriendelijk aanbod zoo gauw mogelijk gebruik te maken ; straks ga ik nog even naar Brakkers om tijd en reisgelegenheid te bepalen.“

Een paar dagen na het ontvangen van den brief, vertrokken Rokus Groskamp en Tijs Brakkers naar Friesland, en eerst drie dagen later, bij 't vallen van den avond, kwamen ze terug op hun hoeven.

Met een spanning, welke ze vruchteloos trachtte te verbergen, wachtte Marie op de mededeeling van haar vader, hoe hij het had gevonden in het ouderlijk huis van Albert van Limmen, en haar tamelijk onnoozele vraag : „Wel vader, waren er mooie stieren in Fries-

land?" deed een glimlach spelen om den mond van vader Groskamp.

„Laat vader eerst eens op zijn gemak gaan zitten, Marie," zei moeder, „dan zullen we wel hooren, hoe hij het gevonden heeft."

„Ik was als ik eerlijk wil zijn, begon de boer, wel een beetje ongerust, dat de opzichter, wat den vee-stapel betrof overdreven had, zooals jongelui wel meer plegen te doen. Dat bleek hier echter het geval niet. Laat ik maar dadelijk zeggen, dat ik nooit, en Tijs Brakkers ook niet, zulk prachtig vee heb gezien als boer Van Limmen heeft."

Groskamp was doorgaans niet erg spraakzaam in den huiselijken kring, maar nu hij eenmaal aan 't vertellen was, kon hij niet uitgepraat raken over West-Boggum, zooals de hoeve der Van Limmens heette, en diens gastvrije bewoners, over het boerenbedrijf in Friesland en over de bloeiende veeteelt in die streek.

Groskamp had met Brakkers en hun gastheer ook een bezoek gebracht op de hoeven van de beide oudste broers van den opzichter, en thans begreep de boer van Klavervier ten volle, dat er voor Albert niets anders opzat, dan een beroep te kiezen, geheel verschillend van het boerenbedrijf. Doordat de boeren zich in die streek schier uitsluitend op de veeteelt toeleggen, is het een eerste vereischte, dat bij iedere boerderij een groote uitgestrektheid weiland beschikbaar is, en daar bijna alle boeren daar uren in den omtrek welgestelde lieden zijn, is er slechts zelden gelegenheid voor een jongen boer om ergens in te komen.

Hoe spraakzaam Groskamp dien avond ook was, toch vertelde hij niet alles in Marie's tegenwoordigheid. Zoo verzweg hij, dat hij met den boer van West-Boggum was overeen gekomen, dat hij het Van Limmen zou doen weten, als er mogelijk een geschikte boerderij te koop was in Zuid-Holland.

Van dien tijd af kwam de opzichter vaak op Klavervier en als hij er niet was, scheen Rokus Groskamp hem te missen.

Niemand begreep de boer van Klavervier, zelfs zijn eigen vrouw niet.

Voor háár was het geen geheim meer, wat er om ging in de harten van Marie en Albert van Limmen, maar zou haar man, die toch in alle andere dingen zoo scherpzinnig was, hiervan niets merken? Of zou hij het wel weten en kon het mogelijk zijn goedkeuring wegdragen?

Dat de opzichter een boerenzoon was, en als zoodanig ook geheel door Groskamp werd behandeld, bleek wel hieruit, dat zij beiden vaak druk in de weer waren met plannen maken, die betrekking hadden op landbouw en veeteelt. Dit nam echter niet weg, dat de loopbaan, die Albert van Limmen nu eenmaal gekozen had, in gansch andere richting ging.

„Rokus,” zei de boerin op een Zondagmiddag tegen haar man, „ik heb je nog niet zoo heel lang geleden hard en boos tot Marie hooren zeggen, toen ze met den opzichter gepraat had op den Polderweg, dat dit je zeer onaangenaam was, terwijl je haar nadrukkelijk waarschuwde, dat ze geen bepaalde kennismaking mocht aanknoopen dan met een boerenzoon van goeden huize.”

„En is Albert van Limmen dat dan soms niet?” viel de boer haar kortaf in de rede.

„Daarvan heb jij je het best kunnen overtuigen,” luidde het antwoord, maar dit verandert niets aan het feit, dat, zoodra hier het station en de goederenloods gereed zijn, Van Limmen vertrekt om dáárheen te gaan, waar zijn kantoor hem zendt en nieuw werk hem roept.”

„Dat is nog zoo zeker niet, vrouw,” merkte de boer koeltjes op, „en wat ik destijds in een kwade bui gezegd heb, moet je nu niet meer ophalen. Ik zag toen in den opzichter een van die stedelingen, die er soms op uit zijn, een boerenmeisje voor den gek te houden, maar nu heb ik hem leeren kennen als een flinken, degelijken boerenzoon, dus ik heb daardoor voldoende reden gehad, om van opinie te veranderen.”

HOOFDSTUK XI

De wraak gekoeld

HET WAS NOG DRIE DAGEN VOOR Kerstmis, en reeds langer dan een week regeerde de wintervorst met kracht.

Met storm en sneeuwjacht was het begonnen, maar toen draaide de wind naar het Oosten, en uit dien hoek bleef hij de laatste dagen waaien, terwijl het vroom, dat het kraakte.

Helder en klaar scheen de winterzon over het wijde, met sneeuw bedekte landschap, en slechts de kraaien in de dorre knotwilgen en op de besneeuwde akkers, vormden hier en daar zwarte vlekken op het smetteloos wit, dat schitterde in het zonnelicht.

Marie Groskamp en Albert van Limmen wandelden naast elkaar op den polderweg, en de opzichter droeg de schaatsen van het meisje onder den arm.

Ze waren juist van Klavervier gekomen, en Albert zou het met geen woorden kunnen uitdrukken, hoeveel lichter van hart hij zich nú gevoelde dan een uur geleden, toen hij dezen zelfden weg liep in tegenovergestelde richting.

Hij was namelijk bij Rokus Groskamp komen vragen, of deze het goedvond, dat hij met Marie ging schaatsenrijden op de boezemweide, tusschen den watermolen en het kerkhof.

Zoals gezegd, was de opzichter met een onrustig kloppend hart naar Klavervier gegaan. Hoewel hij op zeer vriendschappelijken voet met Groskamp leefde, en altijd welkom was op Klavervier, was dit nog geen reden om op een gunstig antwoord te durven rekenen, indien hij met zijn vraag voor den dag kwam.

Wat moest hij zeggen, als Groskamp hem op zijn korte manier liet voelen, dat alleen een jonge boer, die zijn dochter tot een boerin kon maken, zoals haar

moeder was, hem als schoonzoon kon welkom zijn ?

Wat zou hij moeten zeggen, als de boer van Klaver- vier hem vroeg, of hij een vaste positie had bij de aannemersfirma.

't Was immers zeer goed mogelijk, dat men bij gebrek aan groote werken hem ontsloeg ; hij had zich slechts verbonden tot zoolang het werk hier aan den spoorweg duurde.

„'t Zal misschien wel meevallen, Albert,” had Marie gezegd, en haar bemoedigende woorden deden hem de zaak wat minder donker inzien, maar konden toch zijn onrust niet geheel wegnemen.

De opzichter had Groskamp en zijn vrouw in het achterhuis aangetroffen en toen Van Limmen zijn vraag gedaan had, wachtte de boerin met niet minder spanning dan de opzichter op het antwoord van den boer.

Deze knikte zwijgend met het hoofd ten teeken, dat hij de vraag verstaan had.

„Eer ik jouw vraag beantwoord, Van Limmen, zal ik je óók een vraag stellen, en op jouw antwoord zal dan het mijne volgen.

„Als je de gelegenheid geopend werd, om boer te worden op een boerderij, zou je er dan het beroep, waarvoor je geleerd hebt en dat je nu beoefent, aan willen geven, en je met hart en ziel op het boeren- bedrijf willen toeleggen ?”

Verwonderd keek Van Limmen boer Groskamp aan, doch op diens strak gelaat was nooit te zien, of hij in ernst iets bedoelde of niet. Daar Van Limmen hem reeds genoeg kende om te weten, dat hij slechts hoogst zelden schertste, was ook het antwoord, dat hij gaf, ernstig bedoeld en oprecht gemeend.

„U weet de reden, waarom ik geen boer geworden ben, maar ik durf gerust zeggen, dat ik mijn best heb gedaan om in mijn tegenwoordig beroep te leeren, wat ik kon. Als men mij echter de kans gaf, boer te worden en men gunde mij eenigen tijd om te leeren, wat ik daaraan te kort kom, dan zou ik zoo spoedig mogelijk die kans aangrijpen.”

„Ga dan gerust met Marie schaatsenrijden ; ik

wensch je allebei veel genoeg," zei daarop de boer van Klavervier, en toen hij een oogenblik daarna op zijn gemak in zijn leunstoel bij den haard zat, met zijn duimen in de armsgaten van zijn vest en de pijp tusschen de tanden, en met zijn blikken de jonge menschen volgden, die naast elkander voortstapten op den besneeuwden, hardbevroren landweg, toen klopte hem het hart hooger in de borst.

„Zie eens, vrouw," sprak hij, „die twee daar zullen het knapste paar zijn, dat vandaag op de lage boezemwei schaatsenrijdt, en van Albert van Limmen zal ik een boer maken, zooals er geen tweede in het dorp te vinden is."

Vol bewondering zag de boerin tot haar man op; hij wist toch alle dingen te buigen naar *zijn* wil; eerst nu begreep zij de bedoeling van zijn zoo onverklaarbare wijze van handelen tegenover den opzichter.

Een half uur later was de boer weer op den dorschvloer, waar de bouwknacht met een paar daglooners aan 't dorschen was.

Even sloeg de boer den arbeid der drie mannen gade; dan wenkte hij den bouwknacht tot zich.

„Jij kunt immers schaatsenrijden, Janus?" vroeg de boer, toen de bouwknacht hem verwonderd aanstaarde. Terwijl hij met een „zeker, baas," antwoord gaf, vervolgde Rokus Groskamp:

„Dan moet ik je nóg iets vragen. Kun je zwijgen, als ik je in vertrouwen iets meedeel?"

„Ja, dat kan ik," antwoordde Janus, „ik ben nooit iemand geweest, die misbruik maakte van geschonken vertrouwen."

„Luister dan verder. „Mijn dochter is met den opzichter gaan schaatsenrijden op de lage boezemwei, en nu vermoed ik, dat er zijn, die twist met den opzichter zoeken. Als dit het geval mocht zijn, zou jij het dan voor hem willen opnemen, onverschillig wie het is, die hem te na komt?"

„Dat zou ik tóch gedaan hebben, baas Groskamp, ook zonder dat u het mij vroeg, en niet alleen ik, maar nog meer jonge kerels uit het dorp; we kennen

den opzichter allen als een besten kerel, die bij jufvrouw Rijnberg als een eigen zoon in huis is, en die met Wulfert als met een broer omgaat."

„Nu Janus," vervolgde de boer, „ga jij dan vanmiddag schaatsenrijden, en houd, zonder dat iemand er iets van bemerkt, een oogje in 't zeil."

De boer van Klavervier wist zijn maatregelen goed te nemen en gerustgesteld verliet hij den dorschvloer.

't Was toch een prachtige ijsbaan, die ondergemalen weide achter den watermolen.

Reeds een paar dagen had de dorpsjeugd er schaatsen gereden, maar de Noordoostenwind was toen zóó fel, dat het genoeg niet opwoog tegen de buitengewone inspanning om tegen den wind op te tornen. Thans, op dezen prachtigen middag, was het al vroeg druk op de baan, en voortdurend kwamen van alle kanten jonge boeren en boerinnen het ijs opstappen. Nergens maakt men gemakkelijker kennis met elkander dan op het ijs; jongelui, die elkander niet, of slechts oppervlakkig kennen, rijden straks vertrouwelijk over het spiegelglad vlak. Een feit is het echter, dat een jonkman, die goed schaatsenrijden kan, een grooten voorsprong heeft op hen, die tot de krabbelaars behooren, en een sterke, snelle rijder wordt doorgaans de voorman van een troep.

Als sterke, snelle rijder was er zeker geen betere op de baan dan Van Limmen, die dan ook spoedig de aandacht trok, mede door het feit, dat hij op het ijs verscheen met de eenige dochter van den rijken boer van Klavervier, met wie men hem na eenige oogeblikken over de baan zag zwieren.

„Albert, wat kun jij verbazend hard rijden," zei het meisje met schitterende oogen, toen ze aan 't eind van de baan omdraaiden en even stopten.

„Ik zou wel willen, dat we sàmen konden blijven rijden, Marie," antwoordde de Fries, maar zij wees lachend met den vinger naar de door elkander krioelende rijders en rijdsters.

„Dat zal niet gaan, Albert; daar ginds komt Mien

Brakkers aan, en kijk, daar is Koosje ook al, ze hebben een zwerm jongens om zich heen."

"Zullen we vluchten, Marie," sprak Van Limmen, "ze kunnen ons toch niet krijgen. We rijden dan nog één keer samen de baan rond en daarna zullen we ons wel bij hen voegen."

En voort snelden ze weer, met onstuimige vaart, om dan bij het keeren zóó vlug om de gezusters Brakkers heen te draaien, dat Mien zich aan Marie vastgreep, omdat ze uitgleed op haar schaatsen.

"Lieve deugd!" riep Mien, "kunnen ze in Friesland allemaal zoo sneltreinachtig rijden? Dan wilde ik wel, dat er nog een stuk of wat Friezen hier op de baan waren."

"Nu, ik heb nog een broer thuis, die mij met gemak achter zich laat, maar ik heb trouwens in het half uur, dat ik hier op het ijs ben, al goede rijders genoeg gezien."

Inmiddels was het groepje jongelieden met iedere minuut grooter geworden, en de opzichter zei lachend: "Op het ijs moet men geen tijd verloren laten gaan, want van den zomer kunnen we geen schaatsenrijden; sluit aan, wie rijdt voor?"

Snel vormden zich de paren, en jonge boeren en boerinnen riepen door elkaar: "De opzichter rijdt voor."

Hoe tintelde de winterzon op het gladde ijs, hoe schitterden de oogen, hoe gloeiden de wangen, en hoe vroolijk en levenslustig klopten de harten van Marie Groskamp en Albert van Limmen. En toch kwam er bij oogenblikken temidden van het geluk en de vreugde, die haar vervulde, onrust in haar hart, en haar oogen keken telkens onrustig naar het begin van de baan.

Zou Bart Brakkers niet komen?

Ze wilde er Mien niet naar vragen, 't was toch haar eenige broer.

De tijd ging voort; reeds kleurde het avondrood de Westerkim, en Marie zette alle zorg opzij; nu zou Bart niet meer komen, en 't zou trouwens van Barts

kant de grootste dwaasheid zijn ook, want de jonge boeren waren geweldig op de hand van Albert; ze wisten nu allen, dat hij óók een boerenzoon was, evenals zij, en ze waren er van op de hoogte, dat Rokus Groskamp en Tijs Brakkers persoonlijk bij zijn vader die prachtige jonge stieren hadden gekocht, en dat de opzichter druk verkeerde op Klavervier. Reeds spoedig had Van Limmen trouwens hun harten veroverd door zijn prettigen, rondborstigen omgang.

Toen de avond begon te vallen, ging het zoo mogelijk nog vroolijker toe op de ijsbaan. Het vroom, dat het kraakte, maar de krachtige lichaamsbeweging maakte, dat het jonge volk de scherpe koude niet voelde, en in weerwil van den grimmigen Oostenwind, gloeiden hun wangen.

Zoodra de duisternis de schemering had vervangen, verlieten de jongelui, die niet best op slag hadden kunnen komen, langzamerhand het ijs; naast vreugde en succes, was er ook teleurstelling, ontgoocheling en wangunst te vinden op de ijsbaan.

De eerste, die in het gezelschap van heengaan sprak, was Koojse Brakkers.

„Wij moeten naar huis, Mien; je weet, wat we vader beloofd hebben!”

’t Was juist bij het begin van de baan, dat de vroolijke Mien deze zusterlijke waarschuwing te hooren kreeg, en er volgde onmiddellijk een heftig protest van de door elkander heen pratende paren.

„Nog één keer samen de baan rond, jongens, en dan afbinden en opstappen,” stelde de opzichter voor, en even later krasten de schaatsen door het harde ijs. Als een lange, groote, zwarte slang, kronkelde de vroolijke slinger over het zwartglanzende ijs.

„Marie,” had Van Limmen even te voren gezegd, „vind je goed, om van het ijs even bij mijn kostjufvrouw een kop koffie te gaan drinken? We zijn hier vlak bij het huisje, en als we straks door de achterdeur teruggaan, loopen we over het ijs van den vliet bij het kerkhof, en zijn dan dadelijk weer op den polderweg.”

„Daar heb ik niets tegen,” had Marie geantwoord, en zóó was het dus afgesproken.

Vroolijk en luidruchtig namen de jongelui afscheid van Albert van Limmen en Marie Groskamp. Rechts en links verdwenen de paren in de duisternis van den winteravond, en op het grintpaadje, vlak bij de voordeur van het doodgravershuisje, zei de opzichter lachend: „Zie je wel, Marie, dat Bart zoo kwaad niet is, als hij wel lijkt?”

Even bleef ze stil staan en fluisterde: „Neem je in acht, Albert, vooral vanavond, ik kán dien angst en die onrust maar niet van mij afzetten.”

Na de ontmoeting met den opzichter op den bewusten Zaterdagmiddag, scheen het wel, of de jonge boer van den Klittenhof menschenschuw geworden was. Hij vertoonde zich bijna nergens meer.

Nu was er in het dorp wel iets uitgelekt van den twist tusschen Bart en den opzichter, maar het rechte wist men er niet van, hoewel men zeer goed begreep, dat Bart de verliezende partij moest zijn geweest; in het andere geval zou hij zijn herbergvrienden niet hebben ontweken.

De knechts en de daglooners van den Klittenhof konden ook niet veel opheldering geven.

Bart kwam van de hoeve niet af, hij werkte voor twee en was stug en norsch in den omgang, zoodat niemand hem iets durfde vragen. Hij had wel meer van die nukken gehad, dat hij in geen weken den Klittenhof verliet, maar dat hij dezen dag zich niet op het ijs vertoond had, had zijn vrienden toch wel verwonderd, niet alleen, omdat Bart als de beste schaatsenrijder van het dorp bekend stond, maar vooral omdat Marie Groskamp er was, zou voor hem in gewone omstandigheden een besliste reden zijn geweest om te komen.

Druk werd er onder de huiswaarts keerende jongelui over het geval gesproken en verschillende meeningen werden geuit.

„Hij is altijd gewend geweest, dat iedereen voor hem uit den weg ging, maar het schijnt, dat hij in den op-

zichter zijn man gevonden heeft, en nu is het zijn beurt om uit den weg te gaan," meende een der jonge boeren. Een ander, die Bart beter kende, was van een ander gevoelen.

„Je kent Brakkers niet, als je denkt, dat hij uit vrees wegblijft," oordeelde deze, „hij is slechts voor één mensch ter wereld bang en dat is voor Wulfert ; anders vreest hij niemand. Maar hij voert iets in zijn schild, dat zeg ik je."

Dat de laatste spreker het bij het rechte eind had, zou maar ál te spoedig aan het licht komen.

't Was niet bepaald een donkere avond, al stond de maan pas in 't eerste kwartier ; de hemel was helder en de sterren fonkelden in schitterende pracht. Maar aan de overzijde van den vliet, achter den kerkhofmuur, daar waar een oude treurwilg zijn dichte takkenmassa er overheen welfde, was het donker, stikdonker.

Vastgedrukt tegen den grijs bemosten muur, en onder de overhangende takken, stond Bart Brakkers, en hij bevond zich daar reeds sinds het invallen van de schemering.

Van zijn schuilhoek uit, had hij het jonge volk zien zwieren over de ijsbaan en onder hen ook Marie Groskamp, die hij haatte, omdat ze de voorkeur gaf aan dien vreemdeling. Ook háár had zijn scherp oog in de vallende duisternis kunnen onderscheiden aan 't einde van de baan.

Hij had gezien, hoe het jonge volk die twee omringde ; hoe de gehate Fries voorrijder was, welke plaats anders steeds voor hem bestemd was.

„Moet die kerel dan overal mijn plaats innemen ?" had hij gemompeld, en zijn tanden knarsten over elkander, terwijl de gespierde vuist vaster den zwaren knuppel omklemde.

De tijd verliep, en toen vijf zware klokslagen uit den ouden kerktoren véruit galmden over de stille, besneeuwde velden, om eindelijk weg te sterven in trillenden naklank, toen voer den jongen boer van den

Klittenhof een huivering door de leden en het was hem, als fluisterden de dooden daar vlak bij hem in hun graven.

Wat was hij hier dicht bij moeder ! Schuw wierp hij een blik over den lagen muur.

Geen tien pas van hem af, onder een besneeuwd heuveltje, lag zijn moeder begraven. En hij stond hier, en waarvoor !

In weerwil van de scherpe koude, brak het zweet hem uit. Zou hij maar niet liever naar huis gaan, naar vader, die eenzaam op den Klittenhof was achtergebleven ? Naar vader, die hem nog gisteren gewaar-schuw had : „Bart, Bart, je zint op kwaad, ik merk het wel, maar God, die in den donkersten schuilhoek van je hart ziet, weet het óók, en Hij zal je tegenkomen op je verkeerden weg.”

Thans stond het jonge volk aan het begin van de baan bij elkander. De personen onderscheiden kon Bart niet meer ; hij zag slechts een donkere massa, maar hóóren kon hij zooveel te beter.

„Morgen kom je toch stellig weer rijden, Van Limmen,” riep de een. „Tot morgen, opzichter !” riep een ander, en meer dergelijke uitroepen klonken verward dooreen. Het deed Bart opnieuw stampvoeten van woede, toen hij de bekende stemmen zijn doodsvijand hun vriendschap hoorde betuigen. Zou Marie met Van Limmen in gezelschap van zijn zusters en andere jongelui gezamenlijk den kant opgaan naar den polderweg ? In dit geval zou Bart weer dwars door het veld hun den pas afsnijden tusschen Klavervier en den Klittenhof, maar hij vermoedde, dat de opzichter het meisje wel zou meenemen naar juffrouw Rijnberg ; Bart wist, dat Marie Groskamp bijna nooit in het dorp kwam, zonder even in het doodgravershuisje een praatje te maken.

Zijn vermoeden bleek juist te zijn. Uit zijn schuilhoek kon hij hen nog juist de dorpsstraat zien oversteken, en een oogenblik daarna hoorde hij duidelijk, dat de deur van het huisje geopend en weer gesloten werd.

„Ha ha !” mompelde Bart, „hij wil liever straks met zijn uitverkorene alléén den stillen weg wandelen dan met dat troepje daar ginds. Wacht maar, kameraad, we zullen zien, of je Bart Brakkers weer neertrappen kunt,” en met geweld onderdrukte hij elk zachter gevoel, dat een oogenblik te voren opwelde.

Een klein half uur verstreek, en nu en dan voer een huivering door de forsche gestalte van den wachtenden jongen boer daar bij den kerkhofmuur, want het vroom, dat het kraakte, en de plek, waar hij stond, was juist aan den windkant. Maar nu ineens voelde Bart geen kou en geen snijdenden Oostenwind meer ; de achterdeur van het doodgravershuisje ging open en het volgende oogenblik waren Marie Groskamp en Albert van Limmen op den vliet, en kwamen met vluggen tred juist in zijn richting. Toen Marie even uitgleed en een beweging maakte van vallen, sloeg de opzichter den arm om haar heen.

Zoo naderden ze den ouden treurwilg, waaronder Bart zich schuilhield. Door haat en woede verblind, hoorde Bart niet, dat de achterdeur van 't doodgravershuisje weer openging en gesloten werd. Hij was thans zichzelf niet meer meester, en het ijs opstormende, schreeuwde hij : „Vervloekte Fries, je trapte mij in de sloot, waar zij bij was, nu zal ik jou afranselen, dat je voor mijn voeten kruipt in haar tegenwoordigheid.”

De zware knuppel suisde door de lucht en een kreet, als van een stervenden vogel, volgde onmiddellijk op dien moordenden slag.

Marie had zich, zonder zich een oogenblik te bedenken, vóór Van Limmen geworpen en de slag, voor hém bestemd, trof haar aan het hoofd.

De razende woesteling scheen het echter niet gemerkt te hebben, en reeds zwaaide hij zijn knuppel opnieuw omhoog voor een tweeden slag.

Die slag trof echter geen doel, want een zwaar lichaam botste met geweldige kracht tegen Bart Brakkers op.

't Was Wulfert, die zich opeens naast hem bevond, en een vreemd snuivend gebrom als van een woeden-

den beer, deed Bart het bloed in de aderen stollen.

Hij trachtte zich nog los te wringen uit de hem als een schroef omklemmende armen van den onnoozele, maar tegen die geweldige lichaamskracht was Bart niet opgewassen, temeer daar een onbedwingbare angst hem schier verlamde.

Slechts een oogenblik kon hij zich nog staande houden; dan smakte Wulfert hem neer, om daarna met ruw geweld het hoofd van zijn slachtoffer tegen den harden grond te bonzen.

Inmiddels verkeerde Albert van Limmen in een vreeselijken toestand, die den anders zoo vastberaden Fries bijna tot vertwijfeling bracht.

Slechts één enkelen, zwakken kreet had Marie geslaakt, toen de knuppel van Bart haar trof, en nu lag ze als een doode in zijn armen, terwijl het warme, jonge bloed, dat uit een wonde boven het rechteroog vloeide, het marmerwitte gezicht aan dien kant rood kleurde.

Als in een droom had de opzichter een donker lichaam als een zwarte schaduw hem voorbij zien schieten; als in een droom hoorde hij de geweldige worsteling in zijn onmiddellijke nabijheid, maar hij had slechts oog voor háár, die misschien haar jonge, leven offerde voor hém.

„Marie, Marie, hoor je mij niet meer! O God, spaar haar leven!” kermde hij wanhopig en radeloos, maar de oogen bleven gesloten en loodzwaar hing haar lichaam in zijn armen.

Daar kwam Janus, de bouwknacht van Klavervier, het ijs oprennen.

Trouw aan zijn opdracht, had hij voortdurend den opzichter en de dochter van zijn meester in 't oog gehouden, en toen ze bij juffrouw Rijnberg binnen waren gegaan, had Janus de wacht gehouden, in 't vaste vertrouwen, dat ze door dezelfde deur, die juffrouw Rijnberg achter hen had gesloten, naar buiten zouden komen.

Een oogenblik te voren had hij wel gerucht aan den achterkant van het huisje gehoord, maar hij had daarop verder geen acht geslagen.

Plotseling klonk hem toen de ruwe stem van Bart Brakkers in de ooren, bijna onmiddellijk gevolgd door den gil van Marie.

Geen seconde had Janus gearzeld en hij kwam nog te rechter tijd om te beletten, dat Wulfert Bart Brakkers vermoordde.

Met kracht greep Janus den woedenden klompenmaker bij den schouder en trachtte hem van zijn slachtoffer weg te rukken, maar hij kon slechts bereiken, dat Wulfert Bart niet verder het hoofd te pletter zou stompen op den harden grond.

Eindelijk herkreeg ook de opzichter zijn tegenwoordigheid van geest.

„Los, Wulfert! los!” riep hij, en er scheen iets in den klank van zijn stem te zijn, dat de onnoozele onmiddellijk deed gehoorzamen aan het bevel, tenminste hij sprong op, en wierp Janus met zooveel kracht achteruit, dat deze groote moeite had, zich staande te houden.

„Wulf, ga naar huis en houd de deur voor mij open. Vlug! En jij, Janus, laat Brakkers voorloopig maar liggen en loop onmiddellijk naar den dokter en vandaar naar Klavervier, en zeg aan boer Groskamp, dat Marie ernstig gevallen is op het ijs. Maar eerst naar den dokter, Janus; zoo spoedig mogelijk moet de dokter komen!”

Nog eens sloeg de onnoozele een blik op zijn ouden vijand, maar nu was er geen woede meer in dien blik, en toen hij het doffe steunen hoorde van den jongen boer van den Klittenhof, wendde hij zich schuw af en rende naar huis.

Juffrouw Dalmer was zóó overstuur, toen ze het doodsbleeke, bloedende meisje had gezien, dat door Van Limmen werd binnengedragen, dat ze totaal ongeschikt was om eenige hulp te verleenen. De weduwe Rijnberg daarentegen toonde zich volkomen kalm.

Ze vroeg niets, en toen Van Limmen iets zeggen wilde, beduidde ze hem te zwijgen, terwijl ze fluisterde: „Stil maar, ik begrijp er alles van.”

Rustig nam ze haar maatregelen en in den kortst

mogelijken tijd lag Marie met een voorloopig verband om het hoofd, in het zijkamertje op Van Limmens bed.

In deze oogenblikken leerde de jonge man zijn kostjuffrouw ten volle waardeeren. Telkens opnieuw scheen de wanhoop hem te zullen overmeesteren, maar ook telkens bracht zij hem tot bedaren.

„Waar die dokter toch blijft? Hij had reeds lang hier kunnen zijn,” zei Van Limmen herhaaldelijk; maar de weduwe schudde het hoofd.

„Het kan nog niet, Albert, maar blijf jij rustig bij haar, dan zal ik even buiten gaan zien, of hij nog niet komt.”

Regelrecht liep ze over het ijs naar de plek, waar de ontmoeting had plaats gevonden. Uit de onsamenhangende gezegden van den opzichter had ze begrepen, dat Wulfert met zijn geweldige kracht Bart Brakkers had overmand, en ondanks de kalmte, door haar be-toond, beefde ze bij de gedachte, dat haar zoon dien rampzalige had gedood. Ze moest er niet aan denken, wat er zou gebeuren, als dat vermoeden bleek juist te zijn. Natuurlijk zou men haar jongen naar een krankzinnigengesticht brengen.

Ze liep zoo vlug mogelijk over het ijs en langs den kerkhofmuur, tot daar, waar de treurwilg zijn takken er over heenboog. En ze vond daar wèl den gebroken stok en ook een plek, waar het ijs bloedsporen ver-toonde, maar het lichaam van Bart Brakkers lag er niet.

„God in den hemel, ik dank U,” fluisterde ze.

Het stond thans bij haar vast, dat Bart zich op de een of andere wijze had weten te verwijderen.

Nu was haar eerste werk, om Wulfert, die haar naar buiten was gevolgd, haastig een paar boterhammen te geven en hem te zeggen, dat hij deze in de keuken moest opeten, waarna hij naar bed moest gaan. Zonder eenige tegenspraak gehoorzaamde de krachtige kerel, en daarop keerde de weduwe terug naar het zijkamertje.

Nauwelijks was ze daar bij het bed gezeten, of haastige voetstappen klonken op het straatje en met

een „gelukkig, de dokter!" snelde Van Limmen de gang in om hem binnen te laten.

Slechts even wierp de dokter een blik op het marmerbleeke gezicht, en toen hij daarna voorzichtig het verband verwijderde en de wond onderzocht, klonk wel even een zacht kreunen, maar de oogen bleven gesloten. Toen de dokter een nieuw verband gelegd had, bleef hij minuten lang met haar pols tusschen zijn vingers onbeweeglijk staan. Maar nu kon Van Limmen zich ook niet langer bedwingen.

„Dokter!" sprak hij, „zeg mij de volle waarheid, zal ze sterven?"

De dokter haalde de schouders op en zei dan: „Indien ze uit haar bewusteloosheid ontwaakt, heb ik nog eenige hoop op herstel, maar — 't kan ook zijn, dat de dood intreedt, zonder dat ze bij kennis komt'. . . . En dan zich tot Van Limmen wendende, vroeg hij op eenigszins scherpen toon:

„De jonge man, die mij straks geroepen heeft, sprak van een zwaren val op het ijs, en toen ik hem eenige vragen wilde stellen, stampte hij driftig op den grond en ik kreeg slechts ten antwoord: „Ga u toch oogenblikkelijk naar de weduwe Rijnberg, anders is het te laat, ik moet naar Klavervier," en weg rende hij.

„De wond van dit arme kind is echter niet het gevolg van een val, maar van den slag met een of ander zwaar, rond voorwerp. Wie gaf haar dien slag, meneer Van Limmen?"

„Bart Brakkers," klonk onmiddellijk zijn antwoord. „De schurk had zich verscholen bij den kerkhofmuur, en onverwacht viel hij ons met een knuppel op het lijf.

„'t Was hem om mij te doen," ging de opzichter met trillende lippen voort, „maar toen hij sloeg, schijnt Marie zich tusschen hem en mij te hebben geworpen, en daardoor trof háár de slag. Ze stortte ineen, en ik ving haar in mijn armen op; de aanvaller zou toen gemakkelijk spel gehad hebben, om ook mij neer te vellen, want ik had slechts oog voor háár. Hoe hij er zoo gauw bij kwam, weet ik niet, maar een feit is, dat

Wulfert als een woedende beer op hem aan viel en in een ommezien op het ijs smeed.

„Toen kwam de bouwknacht van Klavervier en trachtte Wulfert los te rukken, maar hij liet eerst los, toen ik het hem gelastte.”

„En waar is Brakkers gebleven?” vroeg de dokter.

Van Limmen haalde onwillig de schouders op, en zei slechts kortaf: „Toen ik het ijs verliet met Marie in mijn armen, lag hij nog te kreunen op dezelfde plek, waar Wulfert hem neersloeg. Verder weet ik niets, dokter, waarschijnlijk ligt hij er nog wel.”

„Wat een ellende!” mompelde de dokter en wendde zich snel naar de deur; maar juffrouw Rijnberg hield hem terug.

„Ik ben al gaan kijken op die plek, maar ik vond slechts een gebroken stok en — sporen van het gevecht; van Brakkers echter was niets meer te bekennen.”

Daar klonk een geluid op de dorpsstraat, alsof een rijtuig naderde, waarvan het paard op hol geslagen was, en allen begrepen, dat het boer Groskamp was van Klavervier.

Hij kwam niet allen, ook de boerin was meegereden, ze kón het alleen niet uithouden op de hoeve.

Een oogenblik later stonden ze samen vóór het bed, waarop hun eenig kind lag uitgestrekt.

Van geluk en gezondheid blozend hadden ze haar dezen middag de ouderlijke woning zien verlaten, en nu lag ze hier vóór hen met de kleur des doods op het gezicht, en het witte verband reeds weer op een plek rood gekleurd door 't opdringende bloed. De boerin snikte en jammerde, maar Rokus Groskamp bleef zwijgend staren op zijn dochter, die hij nog nooit zoo lief had gehad als in dit uur.

Toen de bouwknacht hem de noodlottige tijding kwam brengen en stotterend sprak van een zwaren val op het ijs, had de boer met droge, harde stem tot hem gezegd: „Bart Brakkers heeft het gedaan; vertel onmiddellijk al wat je er van weet.”

Janus moest wel aan het bevel van zijn meester

gehoorzamen, en toen de boer alles wist, was hij een oogenblik blijven staan met gebogen hoofd, terwijl Janus hem hoorde mompelen :

„Zal ik dan zóó mijn kind moeten verliezen ?”

Onmiddellijk daarop had hij zich weer hersteld en aan Janus opgedragen dadelijk het rijtuig in te spannen. Toen was hij naar binnen gegaan en had tot de snikkende boerin gezegd, dat ze flink moest wezen, want dat met klagen het vreeselijk feit niet ongedaan kon worden gemaakt.

Zelf had hij een matras en een rol dekens in het rijtuig geworpen ; als het eenigszins kon, wilde hij zijn kind meenemen naar Klavervier.

Rij zoo hard als het kan, Janus, had hij bevolen, en de jonge klepper had den weg in den kortst mogelijken tijd afgelegd.

„O Rokus, zullen we ons kind moeten verliezen ?” klaagde de arme moeder ; en in haar angst klemde ze zich vast aan zijn schouder, toen ze bij Marie stonden.

Ze vroeg niets aan den dokter, het woord van haar man, op wiens verstand en overwicht ze altijd had vertrouwd, dien ze altoos had zien zegepralen over alle moeilijkheden, welke hem in den weg kwamen, was voor haar ook in dit hachelijk oogenblik van meer waarde.

Rokus Groskamp kon echter nog geen woord over zijn lippen krijgen en hij haalde slechts de schouders op en schudde het hoofd. Hoe het echter stormde in zijn ziel, dat verrieden zijn knikkende knieën, zijn trillende mond, en zijn doodsbleeke gezicht.

De machtige boer van Klavervier voelde zich zoo klein in deze ure, en met schrikwekkende duidelijkheid zag hij zijn geheele innerlijke leven in het heldere licht der naakte werkelijkheid !

Zeker, voor 't oog der wereld was hij altijd een man geweest, die met de geestelijke dingen ernst maakte, en in den kerkeraad was hij een der meest rechtzinnige leden, die naar aller meening de waarheid recht sneed, maar nooit had hij zóó gevoeld als thans in dit ontzaglijk oogenblik, dat God niet aanziet wat voor

oogen is, maar datgene wat in 't hart leeft en werkt en woelt.

Zelf en in eigen kracht had hij zich den weg afgebakend, een weg van stijgend succes, en altijd was alles hem gelukt.

Zijn dochter had hij zielslief, al zou hij liever een zoon gehad hebben. Maar ook die dochter kon hem dienen in zijn streven naar uitbreiding van macht en meer glorie van zijn huis.

Bart Brakkers leek hem voor haar geschikt, alléén omdat hij ééns den Klittenhof zou kunnen voegen bij Klavervier. Ze wilde niet, het arme kind, en mogelijk zou hij naar hebben gedwongen, indien niet, bij nadere kennismaking, Albert van Limmen hem nóg beter voor zijn plannen geschikt had toegeschenen.

Thans, nu hij neerzag op dat marmarbleeke gezicht met het bloed doorloopen verband, bezweek het harde hart van den boer van Klavervier. Hij zonk op de knieën voor het bed en boog het trotsche hoofd op zijn saamgeklemden handen.

„O God, o God !” jammerde hij, „neem mijn geld en goed, mijn huis en hof ; al moet ik werken voor mijn brood, maar spaar mijn eenig kind ! Verhard heb ik mijn hart, terwijl mijn eenig streven was, geld en goed te vermeerderen en door anderen geëerd te worden. In werkelijkheid heb ik niet naar U noch naar Uw Woord gevraagd, al scheen het voor de buitenwereld ook anders. Mijzelf heb ik gezocht. En nu, o God, komt Gij mij tegen op mijn weg. Om vergeving smee ik U. O God, red mij ! En geef mij dan de kracht, om een ander leven te beginnen in Uw dienst. Maar wanneer het in Uw raad kan bestaan, laat dan mijn kind daarvan nog getuige mogen zijn !”

Hartverscheurend klonk de belijdenis en de bede van den armen vader door het vertrek, en met op elkander geklemden tanden trachtte Albert van Limmen zich te beheerschen. Op een oogenblik werd het ook hem te machtig. Hij barstte in snikken uit, en tranen vloeiden langs zijn bleeke wangen.

„Tracht kalm te zijn, Groskamp,” zei de dokter, „er

is nog geen reden, om de hoop geheel op te geven, al is haar toestand ongetwijfeld hoogst ernstig.

„Ik moet nu weg,” vervolgde hij, zich tot juffrouw Rijnberg wendende, maar vóór de dag aanbreekt hoop ik weer hier te zijn.”

Na nog eenige instructies te hebben gegeven voor het geval, dat de patiënt bij kennis mocht komen vóór hij terug was, vertrok hij.

Het duurde geruimen tijd vóór Groskamp zich oprichtte uit zijn knielende houding, maar Van Limmen moest hem ondersteunen, anders zou hij in elkaar gezakt zijn, zoo knikten hem de knieën.

Eensklaps werd zijn sidderende gestalte als het ware vaster, en met verwilderde oogen Van Limmen aanstarend, riep hij met schorre stem: „Waar is de moordenaar, Van Limmen?”

De aangesprokene haalde de schouders op.

„Ik weet het niet, Groskamp, ik kán niet denken,” . . . en hulpeloos staarde de jonge man zijn kostvrouw aan. Deze begreep dien hulpzoekenden blik wel, en ze gevoelde ook den strijd, die werd gestreden in het hart van den boer. Gebroken was de trotsche man; vernederd had hij zich voor God, zijn eigen groote schuld beleden, maar toch trachtte Satan ook in dit oogenblik nog het werk Gods in het hart van dezen man te verstoren door het wraakgevoel van den zoo zwaar getroffen vader aan te wakkeren.

„Brakkers zal zijn straf niet ontloopen,” zei de weduwe met zachte stem. „Maar zet in deze ure alle gedachte aan vergelding ver van u, en laat in uw hart alléén plaats zijn voor verootmoediging, gebed en smeeking.”

Indien iemand, wie dan ook, het voorheen gewaagd zou hebben, Rokus Groskamp een terechtwijzing te geven, zou de zoodanige onmiddellijk een scherp antwoord van hem hebben ontvangen, maar nu, onder deze omstandigheden, boog hij het hoofd opnieuw en mompelde:

„O God! behoud mijn arm kind; spaar haar leven; ik ben alleen schuldig, ik alleen!”

Een oogenblik werd in het zijkamertje geen ander geluid vernomen dan het zachte steunen van de half versufte boerin van Klavervier, en de diepe, zware zuchten, die telkens opnieuw opstegen uit de borst van den vader.

Toen legde de weduwe Rijnberg haar hand op den schouder van Rokus Groskamp, en haar zachte, heldere stem sprak tot den boer van Jezus Christus, die ook om zijnentwil leed en stierf. Van Hem, die Zijn stem verhief tegen hoovaardij en hardheid des harten, maar die nooit den boetvaardige van Zich stootte, die met verslagen hart en verbrijzelden geest zich tot Hem wendde.

„Hier, in dit zelfde kamertje,” zoo ging ze voort, „stierf mijn man, dien ik lief gehad heb met al de kracht van mijn hart. Hier, in dit vertrek, lag mijn kind, mijn eenige, ook vreeselijk aan 't hoofd gewond, evenals Marie thans, en hier heb ik geworsteld in het gebed, tot ik ten slotte kon uitroepen : O Heer, Uw wil geschiede ! Wát Ge ook met mijn kind doet, U blijf ik vertrouwen, in Uw liefde zal ik roemen. Toen eerst daalde volle vrede in mijn hart. Rustig heb ik alles kunnen dragen en God heeft mij gezegend boven bidden en denken.

„Ik vertel u deze dingen, Groskamp, om u te laten voelen, dat er bij Hem troost is voor ieder leed en hulp voor elke smart ; mijn man stierf, maar mijn jongen bleef gespaard, en hij was erger gewond dan Marie.”

Terwijl de weduwe sprak, was Rokus Groskamp rustiger geworden ; de storm in zijn hart begon te bedaren ; en toen hij buiten het stampen en snuiven van zijn klepper hoorde, scheen iets van zijn gewone energie terug te keeren.

„Janus staat nog altijd te wachten in die bittere kou,” mompelde hij, en zacht verliet hij het kamertje en ging den knecht zeggen, dat hij maar naar huis rijden moest.

„Hoe is het baas ?” vroeg Janus met warme belangstelling. De boer haalde de schouders op en mom-

pelde : „Ik kan niets zeggen, Janus, ik weet niet, wat ik zeggen moet.”

„Baas,” zei de bouwknicht en zijn oogen waren gevuld met tranen, „ik kon het niet helpen ; den geheelen middag heb ik ze geen minuut uit het oog verloren, maar toen ze hier binnen gingen, kon ik toch niet meegaan, en”

„Stil maar Janus, jij kunt het niet helpen, 't is *mijn* schuld — mijn schuld alleen.”

Nooit had Janus die toon in de stem van den boer gehoord, en hoe het kwam, kon hij niet verklaren, maar terwijl hij in den helderen winteravond naar Klavervier reed, liepen hem telkens de tranen langs de wangen.

Met gebogen hoofd, als was hij in die paar uren, sinds hij zijn hoeve verliet, tien jaren ouder geworden, keerde Rokus Groskamp naar het kamertje terug, waar zijn kind lag. Eer hij door de achterdeur binnen ging, wierp hij nog een blik naar het kerkhof, waar men hier zoo dicht bij was ; 't was er zoo donker en zoo stil onder de zware boomen, die hun naakte takken ver uitstrekten over de graven.

Een huivering als van koorts deed zijn tanden klapperen. Zou hij daar straks zijn lieveling moeten heenbrengen, op wier zonnig, jong leven, hij, de hardvochtige vader, in trotsche eerzucht nog zoo kort geleden een schaduw wierp ?

Maar dan dacht hij aan die edele vrouw, in wier huis hij thans was, die zóóveel leed ondervonden en gedragen had en toch gelukkig was door het geloof in God en Zijn Zoon Jezus Christus, den Heiland der wereld. Onwillekeurig richtte hij het oog naar boven, waar de sterren fonkelden aan den diepblauwen hemel.

Uren verstreken en middernacht was reeds lang voorbij. Niemand dacht er aan te gaan slapen.

Toen juffrouw Rijnberg zich voor de zooveelste maal over de gewonde boog en de opmerking maakte, dat de ademhaling van het meisje niet meer zoo onge-

regeld ging, bewoog Marie opeens de handen, die tot dusver onbeweeglijk op het dek hadden gelegen, en na nog een oogenblik van groote spanning der aanwezigen, gingen de oogen open. Verwonderd dwaalden haar blikken door het vertrek, totdat ze een seconde op Albert van Limmen gericht bleven.

„Wat is er toch?“ fluisterde ze. Dadelijk daarop trok haar mond pijnlijk samen en terwijl ze zacht kreunde, sloten zich weer de vriendelijke oogen, terwijl haar hand zich in de richting van het gewonde hoofd bewoog.

„O, Rokus,“ fluisterde de boerin met bevende stem, „wat denk je er van? Je hebt het toch ook gezien, dat ze de oogen opsloeg! Maar nu zijn ze weer gesloten. Zou er nog hoop zijn, Rokus?“ De arme moeder klemde zich vast aan zijn arm en zelfs in deze omstandigheden bleef ze trouw aan haar onbeperkt vertrouwen in zijn onfeilbaarheid.

Maar alle eigendunk en zelfvertrouwen waren gebroken in de ziel van dezen man; hij had den greep gevoeld van den Almachtige, en hij had thans een diep besef van zijn hulpeloze nietigheid. Hij bekommerde er zich ook niet om, al wisten alle aanwezigen, dat de trotsche boer van Klavervier zich zwak en angstig gevoelde als een kind.

„Ik weet niets, moeder,“ antwoordde hij met gebroken stem. „Vraag juffrouw Rijnberg, wat zij van ons kind denkt; zij weet er meer van dan wij allen.“

„Groskamp,“ antwoordde de weduwe, na zich een oogenblik bedacht te hebben, „ik heb er wel wat meer moed op. Toen ze zoeven de oogen opsloeg, zocht haar blik den opzichter, en dat ze hem herkende, staat bij mij vast.“

„Dat bewijst,“ ging ze voort, „dat de hersenen niet ernstig getroffen kunnen zijn, anders zou ze beslist niemand herkend hebben. Maar stil! daar hoor ik, als ik me niet vergis, den dokter komen!“

't Was werkelijk de dokter, en na het meisje nauwkeurig te hebben onderzocht en zorgvuldig haar polslag te hebben opgenomen, verklaarde hij ten slotte,

dat direct levensgevaar thans niet aanwezig was, en dat veel, heel veel afhing van een verstandige, zorgvuldige verpleging.

Als bij afspraak keerden boer Groskamp en zijn vrouw, evenals de opzichter, zich gelijktijdig naar juffrouw Rijnberg, en met iets van zijn oude veerkracht, zei de boer haastig, terwijl hij in hevige gemoedsbeweging haar hand greep : „Juffrouw Rijnberg, wilt u de verpleging van ons kind op u nemen ? Natuurlijk zal ik alle mogelijke kosten voor mijn rekening nemen.”

„Marie kan natuurlijk in mijn kamer blijven,” viel Van Limmen den boer in de rede, „ik neem zoolang mijn intrek in Den IJzeren Ruiter.”

„Neen, Albert,” zei de boer, op zijn ouden toon, die geen tegenspraak duldde, „jij gaat met mij mee naar Klavervier ; van nu aan hoor je bij òns. Maar juffrouw Rijnberg, wat denkt u er van ?”

Glimlachend antwoordde de weduwe : „Van gansch harte ben ik bereid haar als mijn eigen kind te verplegen, en dat zou ik doen, al moest ik er me zelf de grootste ontbering voor getroosten ; spreek niet meer van kostenvergoeding of iets dergelijks.”

„En nu,” mengde de dokter zich in het gesprek, „moet ik er aan herinneren, dat de grootste stilte en rust om haar heen een eerste vereichte is ; ik zou dus beslist aanraden, Groskamp, dat ge met uw vrouw huiswaarts keert, dan zal ik verder juffrouw Rijnberg mijn instructies geven voor het geval, dat uw dochter mogelijk geheel tot bewustzijn komt.”

Met hun drieën, Groskamp, zijn vrouw en de opzichter, keerden ze te voet terug naar Klavervier.

Zwijgend liepen ze naast elkander voort de dorpsstraat door en den eenzamen polderweg op. De sterren schitterden en tintelden aan den donkerblauwen hemel, en de maansikkel glansde als zilver boven hen.

Daar lag de Klittenhof midden tusschen het dorre geboomte, en 't was Van Limmen, alsof eensklaps alles veranderde ; alsof de ijskoude winternacht verdween en hier weer de Meidoorn bloeide en de sering

geurden, evenals op dien heerlijken lentemiddag, toen bij deze poort Marie Groskamp antwoord gaf op het gezang van Mien Brakkers :

Hier rust de schoonste maagd van 't vlek,
In 's aardrijks kouden schoot.

Het beeld verdween echter even snel als het was opgekomen, en een oplaaierende vlaag van woede joeg hem het bloed als vuur door de aderen. Waar zou de moordenaar nu zijn ?

Rokus Groskamp hoorde, hoe gejaagd de ademhaling van den Fries ging ; hij zag, hoe diens vuisten zich balden, en ondanks de duisternis merkte de boer maar al te goed wat er omging bij zijn jongenmetgezel.

„Albert,” zei hij, „Bart Brakkers heeft gezondigd, zwaar gezondigd, en toen ik dezen avond bij het bed kwam, waarop mijn kind lag, had ik eerst dezelfde gedachte van vergelding als jij nu hebt. God is mij echter genadig geweest en heeft mij een blik doen slaan in mijn eigen leven en in mijn eigen hart. Daardoor heb ik alle wraak- en haatgevoelens overwonnen. God is mij genadig geweest. Wél heeft Hij een zware beproeving over ons allen moeten doen komen, alvorens ik naar Zijn stem luisterde, maar Hem zij dank : thans is mijn verhard hart, waarin trots en eerzucht de eerste plaats innamen, voorgoed gebroken. Moge Hij ook onze lieve Marie genadig zijn en als het in Zijn raad kan bestaan, haar van dit ziekbed oprichten.”

Zoo bereikte het drietal Klavervier, maar in een geheel andere stemming dan een ieder persoonlijk het bekende huis nog zoo kort geleden had verlaten.

HOOFDSTUK XII

Verzoening

SLECHTS EEN OOGENBLIK, NADAT WULFERT op het bevel van Van Limmen Bart Brakkers had losgelaten, was deze als een doode op het ijs blijven liggen. Geen vijf minuten, nadat de anderen waren verdwenen, had Bart zich opgericht. Zijn hoofd, waarvan de haren aan elkander kleefden door het uit de wonden vloeiende bloed, klopte en bonsde alsof het bersten zou, en toen hij zich met veel moeite had opgericht, was hij weer op de knieën teruggezonden, zóó vreeselijk hadden de ijzeren vuisten van den onnoozele, zijn hoofd op het ijs gebeukt.

De doodsangst gaf hem echter kracht, en na zich even aan de takken van den treurwilg te hebben vastgehouden, was hij dwars door het veld weggestrompeld in de richting van den Klittenhof.

't Was wel meer gebeurd, dat Bart in een ontoonbaren toestand was thuis gekomen; zooals hij er echter nu uitzag, deed hij de huisgenooten hevig ontstellen, en Mien meende onmiddellijk de geheele toedracht der zaak te begrijpen. Ze had op het ijs uit enkele uitlatingen van jongelui uit haar gezelschap begrepen, dat de stemming tegen Bart gekeerd was.

„Je hebt zeker weer ruzie gezocht met den opzichter en natuurlijk trok iedereen diens partij. . . . 't Is altijd eigen schuld,” zei Mien verbitterd; maar onderwijl goot ze warm water in een kom en zocht zwachtels om zijn wonden te verbinden. Hoewel Mien bijna voortdurend met Bart overhoop lag, was ze toch altijd weer bereid om hem te helpen.

Zwijgend en willoos liet hij zich verbinden en toen hij tenslotte met een geheel omzwachteld hoofd op zijn stoel zat, vroeg hij met schorre stem om water.

Twee volle glazen dronk hij uit, en de boer van den

Klittenhof, die hem opmerkzaam gadesloeg, hoorde zijn tanden klapperen tegen het glas, alsof de koorts hem door de leden voer.

„Bart, er is meer voorgevallen dan een gewone vechtpartij,” zei Tijs Brakkers. „Ik zie het aan je oogopslag; je bent de schande van mijn huis. Zeg mij ronduit wat er gebeurd is; wij komen het tóch te weten.”

Toen richtte Bart zich op en met onzekere stem stotterde hij:

„'t Is het laatste spektakel, dat je met me beleeft, vader, maar 't is ook het ergste.” En daarop vertelde Bart onopgesmukt en duidelijk, alsof hij over een ander sprak, de geheele toedracht der zaak.

„'k Heb het spel verloren, daar gaat niets van af,” eindigde hij zijn vreeselijke mededeeling, „en dat ik nu het gelag zal moeten betalen, is niet meer dan billijk. Dat ik Marie getroffen heb inplaats van den opzichter, spijt mij geducht, maar dat kon ik niet helpen, en als de opzichter niet zoo nobel geweest was, om Wulfert terug te roepen, zou het niet meer noodig zijn, mij achter de tralies te zetten. Thans zal ik moeten brommen, en dat heb ik verdiend.”

De wond van Marie Groskamp bleek niet zóó ernstig, als ze zich dien eersten nacht liet aanzien en reeds den daarop volgenden dag herkende zij haar huisgenooten. Een lichte graad van hersenschudding, maar een tamelijk zware vleeschwond, had de dokter geconstateerd en na eenige dagen van rust en zorgvuldige verpleging verklaarde hij, dat een volkomen herstel slechts een kwestie van tijd was.

Misschien was er nooit met dankbaarder harten Kerstfeest gevierd op Klavervier dan dezen winter, en allen, die met Rokus Groskamp in aanraking kwamen, en hem jarenlang kenden, beweerden, dat hij dezelfde niet meer was van vroeger.

De ongenaakbare hooghartigheid, en trotsche eigen-gerechtigheid waren in het doodgravershuisje als 't ware weggevaagd uit zijn ziel, toen hij als een gebro-

ken man neergezonken lag bij het bed van zijn eenig kind. Daar had hij leeren verstaan, dat menschelijke plannen en menschelijke berekeningen, menschelijke macht en menschelijke glorie, als spinrag zijn in de hand van den Almachtige.

Al het mogelijke had hij, en ook Van Limmen gedaan om de schuld van Bart Brakkers zooveel mogelijk te verzachten, maar deze vertelde voor de rechtbank precies, hoe de zaak in elkander zat, zonder er zich in het minst om te bekommeren, dat hij daardoor zijn straf verzwaarde.

Toch kregen de rechters wel den indruk, dat de jonge boer van den Klittenhof geen moord in den zin had gehad, en ten slotte werd hij veroordeeld tot negen maanden gevangenisstraf wegens het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel.

Zonder eenig teeken van ontroering, hoorde Bart zijn vonnis voorlezen; blaarblijkkelijk achtte hij het ten volle verdiend.

Natuurlijk werd het geval op het dorp druk besproken, maar de tijd snelde voort, en Bart Brakkers werd voor het oogenblik vergeten om weer opnieuw ter sprake te komen, toen zijn tijd om was, en men hem op een Octoberavond door het dorp zag wandelen op weg naar den Klittenhof.

De kennissen, die hij op zijn weg ontmoette, groette hij even onbevagen, alsof hij slechts een paar dagen voor zijn genoegen naar de stad was geweest, maar toen hij thuis gekomen zag, hoe zijn vader in die negen maanden verouderd was, greep het hem aan.

De oude man had zijn eenigen zoon in weerwil van al diens gebreken zoo lief en inplaats van hem, die zijn eerlijken naam zoo veel schande had aangedaan, met verwijten te ontvangen, merkte Bart, met meer ontroering dan hij liet blijken, dat vader en ook zijn zusters blij waren, hem gezond weer terug te zien.

Toen had Bart de hand van den ouden boer gegrepen en met trillende stem gezegd:

„Vader, ik heb daar ginds meer dan tijd genoeg gehad om na te denken, en dat heb ik gedaan ook.

Ik zag ten slotte alles in een geheel ander licht dan toen ik nog hier was. 'k Heb veel bedorven, vader, maar wat ik nog goed maken kan, dat zál ik doen.

„Tegen den opzichter was ik vervuld met haat en nijd, omdat ik hem Marie Groskamp niet gunde. 't Was dwaasheid van mij, want ik had niet de minste rechten op haar. Ik randde hem aan, en hij was mij voor 't oogenblik de baas. Hij was in zijn recht, ik niet. Ik overviel hem als een sluipmoordenaar, en trof zijn meisje. Wulfert sloeg mij neer met de kracht van een beer, en hij zou mij hebben vermoord, zoo waar ik hier vóór u zit. In mijn doodsangst hoorde ik echter de stem van den opzichter roepen: „Los Wulfert, los...!” en dat „los” redde mijn leven. Janus, de bouw knecht van Klavervier, zou mij niet hebben kunnen helpen tegen de razernij van Wulfert. 't Was niet meer dan billijk geweest als de opzichter inplaats van „los,” „sla hem dood!” geroepen had, want hij stond met Marie in zijn armen en die was door mij ernstig getroffen. Voor de rechtbank was het getuigenis van den opzichter voor mij zoo verzachtend mogelijk — zie vader, aan al deze dingen heb ik in de gevangenis gedacht. Nachten heb ik er mee geworsteld, totdat ik mijzelf zag, zooals ik was. Ik heb daar leeren bidden, vader. Maar genoeg hierover, morgen ga ik naar den opzichter, naar Marie en naar haar ouders, om vergiffenis te vragen voor het leed, dat ik ze aandeed. En al jaagt men mij de deur uit, dan zal men geen woord van verzet uit mijn mond hooren; de oude Bart, die bijna een moordenaar was, is dood, dood, vader, dood. God zij er voor gedankt!”

De oogst was al weer binnen. Ruwe herfststormen hadden over de kale stoppelvelden hun bulderende stemmen doen hooren, maar alsof de zomer was teruggekeerd, zóó zonnig en mild toonde zich de Octobermaand.

Op Klavervier was bezoek. De vader en een der broers van Albert van Limmen waren er te gast.

Er moesten gewichtige besluiten genomen worden,

en dat kon toch alles niet schriftelijk behandeld worden, daarom waren de Friesche boer en zijn zoon Woppe, die maar een jaar ouder was dan Albert, naar Holland gekomen.

't Was opmerkelijk, hoe uitmuntend de beide boeren, de Fries en de Hollander, dadelijk met elkander overweg konden.

Beiden uiterst bekwame mannen in hun beroep, dat ze van harte liefhadden, kon het wel niet anders of er waren steeds aanknoopingspunten vooreen gesprek.

In de drie dagen, dat de Van Limmens op Klavervier waren, was Tijs Brakkers met Mien een avondje komen buurten en terwijl de ouderen in druk gesprek gewikkeld waren over allerlei gewichtige onderwerpen, hadden de jongelui in een anderen hoek van de groote woonkamer aan een afzonderlijke tafel een plaatsje gevonden.

„Zorg toch vooral, dat we niet bij de ouwelui komen zitten,” fluisterde Mien al dadelijk na haar komst Marie in 't oor. „Ik ben niets nieuwsgierig naar de gemeentepolitiek,” voegde ze er nog bij, en lachend mengde de boerin, die haar gefluister toevallig gehoord had, zich in het gesprek met de opmerking: „k Zal je wel redden, Mien, als je maar niet bang bent voor dien langen Fries.”

't Ging vroolijk toe aan het jongeluintafeltje in den hoek, en de jonge Fries haspelde zoo wonderlijk zijn gebroken Hollandsch, dat zijn vader van de andere zijde der kamer riep:

„Schei er mee uit, Woppe; als we straks naar huis gaan, ken je geen Friesch en geen Hollandsch meer.”

't Werd laat, mèèr dan laat dien avond, eer Tijs Brakkers terug ging naar den Klittenhof. Wel tienmaal had hij gezegd: „Kom Mien, we moeten naar huis,” maar telkens had Rokus Groskamp geantwoord: „Blijf nog wat, Tijs, je jaagt dat jonge volk maar tegen je in 't harnas.”

Ten slotte echter stond de boer van den Klittenhof toch op.

„Nu moet ik werkelijk naar huis, hoor, anders be-

grijpen Bart en Koosje er niets meer van." En dan zich tot zijn dochter wendende, zei hij: „Nu, Mien, hoe denk je er over, 't is morgenochtend weer vroeg dag."

„Kom vader, zóó laat is het toch nog niet?" De boer wees daarop zwijgend naar de klok, en toen schrok Mien er zelf van.

Het aanbod van Groskamp, om even het wagentje in te spannen, werd door Brakkers van de hand gewezen, het eindje loopen was immers de moeite niet waard.

„U vindt het toch zeker goed, Groskamp, dat we Brakkers en zijn dochter een eindje wegbrengen," vroeg Albert aan den heer des huizes. „Welzeker," was het antwoord, maar wordt het dan voor jou niet te laat om Marie terug te brengen en dan eerst naar je kosthuis te gaan?"

„Dat geeft niets, ik heb juffrouw Rijnberg gezegd, dat het wel laat kon worden en ze maar niet op mij moest wachten."

Marie had er heimelijk schik van, zoo behendig als Mien het wist aan te leggen, dat Albert en zijn verloofde naast den boer van den Klittenhof kwamen te loopen; en daar de weg niet zoo erg breed was en er een tamelijk diep wagenspoor doorheen kronkelde, kon het niet anders of Mien raakte met Woppe in de achterhoede.

Van Limmen praatte onderweg met Brakkers over de nieuwe spoorlijn, en vertelde hem in vertrouwen, dat over een paar weken het station met de goederenloods gereed zouden zijn, en dat dan ook zijn werk bij de aannemersfirma zou afloopen.

„Ik weet het, Van Limmen," antwoordde Tijs Brakkers „en ik weet nog meer. Ik ben er van overtuigd, dat een wakkere Friesche boerenzoon best een Nederlandsche boer kan worden, maar kijk, daar staat Bart midden op den weg uit te kijken als ik mij niet vergis."

„Zoo, zoo! Ben je daar eindelijk, vader," riep Bart met zijn luide, ver klinkende stem. „Ik stond juist klaar om op verkenning uit te gaan. En breng jullie

vader thuis ? Dat vind ik aardig van je, Albert. Dag Marie ! Maar waar is Mien ?

Bart was oogenschijnlijk nog dezelfde van vroeger, tenminste wat zijn levendig temperament betreft, maar die hem goed kenden en met hem omgingen, wisten wel beter. Door dien éénen stokslag van Bart, zei men op het dorp, zijn er twee omgekeerd als een blad van een boom. Het zijn de boer van Klavervier en de voormalige ruziezoeker van den Klittenhof. — Rokus Groskamp heeft na dien dag niemand meer barsch en uit de hoogte behandeld, en Bart zal geen kind meer kwaad doen. Zoo getuigen de knechts en de dagloners van den Klittenhof.

Met Van Limmen had Bart vriendschap gesloten ; dat was al aanstonds te hooren aan de wijze, waarop hij den opzichter en Marie thans verwelkomde.

„En Albert, is dat je broer Woppe, die naast Mien komt aanstappen ? Wat een kerel !”

Met een wel te rusten samen, had de oude Brakkers van de jongelui afscheid genomen, en deze bleven nog een oogenblik praten aan de poort.

„Kom morgen eens oploopen, Woppe,” vroeg Bart aan den jongen Fries, „je bent nu al een paar dagen op Klavervier geweest. En kom jij dan als je werk afgeloopen is met Marie ook hier, Albert ; dan kun je tegelijk mijn prachtige jonge honden eens zien, waarvan ik je er een beloofd heb ; ze zijn nu vier weken oud.”

„Dat konden we wel doen, als tenminste Woppe er zin in heeft,” merkte Marie lachend op.

„Weet je, wat je doen moest, Mien,” merkte de opzichter plagend op. „Je moest dat oude lied nog eens zingen, je weet wel van :

„Zeg pelgrim ziet ge dezen steen
Met donker mos begroeid,
Waarop het dalend avondrood
Met purpren weerschijn gloeit.”

„Dat is een goed idee," schaterde Marie. „Als je dát zingt, staat er dadelijk een Fries vóór je."

Haastig werd thans afscheid genomen, en toen het drietal zich verwijderde, bleef Bart hen in de poort nakijken, totdat ze in het donker verdwenen.

„Wonderlijk ding toch, een menschenhart!" mompelde hij. „Háár had ik lief en hem haatte ik met een doodelijken haat. Thans is hij mij als een eigen broer en als ik hen samen zie, doet het mij geen pijn meer."

Nog even bleef hij peinzend staan. „Bij vader kan ik nog veel goedmaken, maar voor moeder is het te laat. Jammer, jammer toch, maar — 't moest zeker zoo zijn!" Daarop wendde hij zich snel om, sloot de zware poort, en liep de hoeve binnen.

Het plan bestond aanvankelijk, dat de Van Limmens Maandagmorgen weer zouden terugkeeren naar huis, maar het was al Woensdag, en nog steeds logeerden ze op Klavervier.

Alles wat besproken moest worden, was afgehandeld, en zoo was er vastgesteld, dat, als weer de Meidoorn bloeide, Marie Groskamp en Albert van Limmen bruid en bruidegom zouden worden. De opzichter zou er zijn beroep aan geven, om reeds over eenige weken voor vast op Klavervier zijn intrek te nemen, teneinde daar, onder leiding van den aanstaanden schoonvader, het boerenbedrijf in Zuid-Holland te leeren, opdat hij later zelf de bezitting naar behooren zou kunnen beheeren.

Woppe was voortdurend op den Klittenhof. Hij had vriendschap gesloten met Bart, en ze zaten bijna den ganschen dag bij het vee of in de schuren; en als 's avonds Albert en Marie kwamen, om, zooals de opzichter het uitdrukte, Woppe op te vangen, werd het doorgaans zóó laat, dat Bart hen met het wagentje naar Klavervier bracht.

Den laatsten Zondag brachten ze met hun vieren een bezoek aan tante Barbara op Langeveld en de gemoedelijke Woppe was bij de oude vrouw zóó goed

in den smaak gevallen, dat ze bij het afscheid hem op haar eigenaardige manier toevoegde :

„Jij moest eigenlijk maar bij mij op Langeveld blijven ; 'k heb al dadelijk begrepen, dat jij een boerenzoon bent van den ouden stempel en zóó een moet ik hier juist hebben ; 't wordt mij toch zachtjes aan wat zwaar.”

„'k Wilde wel, dat het waar was,” antwoordde Woppe lachend ; maar toen men eenige oogenblikken later langs het stille pad huiswaarts keerde, fluisterde Mien Brakkers hem in het oor :

„Woppe, zou je zin hebben om voorgoed op Langeveld te zijn ?”

„Zin hebben ? Al moest ik er als knecht werken dan nog graag, al was het enkel en alleen slechts om dicht bij jou te wezen, Mien.”

„Morgenochtend vroeg vertrekken we, Woppe ; vanmiddag moet je afscheid gaan nemen op den Klittenhof,” zei vader Van Limmen toen deze was teruggekeerd met den wagen ; hij had den bouwknacht vergezeld naar het dorp, waar deze een vracht koren naar den molenaar moest brengen.

„Laten we nog tot Zaterdag blijven, vader. Ik heb met Bart afgesproken”

„Neen Woppe, nu is het uit, morgenochtend gaan we terug naar West-Boggum.”

Drie keer was het den jongen man gelukt, zijn vader te bewegen nog wat op Klavervier te blijven, maar nu voelde hij, dat hij niet verder moest aandringen.

Hartelijk nam men afscheid, zoowel op den Klittenhof als op Klavervier.

„Zoo God wil, zien we elkander weer in de eerst volgende Meimaand, maar dan breng je ook je huisgenooten mee Van Limmen, dat spreekt vanzelf,” zei Rokus Groskamp.

En na een voorloopige belofte van den Fries, reed het wagentje, in een stofwolk gehuld, over den Polderweg.

't Was Zondagmiddag, en Albert van Limmen was voor de laatste maal als kostganger in 't doodgravershuisje.

Van Limmen was geen opzichter meer; zijn werk was afgelopen; en gisteren had hij zijn ontslag gekregen.

Het plan was, om den volgenden dag voor een paar weken naar West-Boggum te gaan, waarheen Marie hem zou vergezellen. En niet alleen de dochter van Klavervier, maar ook Mien en Bart Brakkers zouden meegaan; dat was met den boer van West-Boggum afgesproken.

En thans, op dezen Zondagmiddag, zaten ze voor het raam in de voorkamer van het oude huisje. Wulfert had zijn stoel naast dien van Albert geschoven, als wilde hij zoo lang mogelijk van diens gezelschap genieten.

Hij was lang zoo schuw niet meer, als toen de opzichter pas bij hen zijn intrek nam. Jongstleden Vrijdag was het Van Limmen zelfs gelukt, den eenigen vijand, dien de onnoozele had, met hem te verzoenen en wel op de gewone, hoogst eenvoudige manier, waarop Van Limmen steeds met Wulfert te werk ging.

„Kom nu eens mee, Bart,” had de opzichter gezegd, „en als je doet, wat ik zeg, zul je zien, dat Wulfert niet vijandig meer is.”

Reeds meer dan eens was dit punt ter sprake gekomen, maar de jonge boer van den Klittenhof was huiverig om den onnoozele te ontmoeten. Thans had hij echter toegegeven om te probeeren den ongelukkigen vijand zachter voor hem te stemmen. In gezelschap van den opzichter was hij naar het doodgravershuisje gegaan.

't Begon reeds te schemeren, toen de beide mannen de werkplaats van Wulfert binnentraden. „Je zult zien,” had Bart nog gezegd, „dat hij het een of ander oogenblik op mij aanvalt.”

„Goeien avond, Wulfert,” sprak hij, „heb je een paar klompen voor me?”

Bart zei het zoo onbevangen mogelijk, maar het hart bonsde hem in de keel.

Verward keek de klompenmaker op van zijn werk ; toen begonnen zijn oogen te fonkelen en het diepe gebrom steeg weer op in zijn keel. Op dit oogenblik kwam Van Limmen tusschenbeiden met de woorden : „Heb je geen klompen van die maat, Wulfert ? Dan moet je Bart de maat nemen en er zoo gauw mogelijk een paar maken ; zijn die daar niet goed ?”

De klompenmaker schudde het hoofd, keek eens naar Barts voeten en zette toen een paar klompen voor hem neer.

Bart stak er even de voeten in, en zei zoo rustig mogelijk : „Hoeveel geld krijg je, Wulfert ?”

De onnoozele draaide de klompen om en liet Bart het bedrag zien dat met potlood aan den onderkant stond geschreven.

De jonge boer betaalde en ging met een „Goeden avond, Wulfert !” de deur uit, door Van Limmen gevolgd, die hem de verzekering gaf, dat de onnoozele thans niet de minste vijandschap meer tegen hem koesterde.

De weduwe Rijnberg was er zoo echt blij over en straks had ze er nog met Marie over gesproken, voordat Wulfert binnen was.

Juffrouw Dalmer beklagde zich schertsend, dat het eigenlijk de schuld van Marie was, dat zij thans hun huisgenoot moesten missen, maar Wulferts moeder schudde het hoofd.

„Nu blijft Van Limmen in elk geval hier in de omgeving ; als hij Marie niet had leeren kennen, was hij toch vertrokken, wellicht voorgoed en wie weet waarheen.”

„'t Zullen voor mij steeds de mooiste herinneringen zijn, die betrekking hebben op den tijd, hier doorgebracht,” zei de jonge man, en zijn oog zocht het meisje, dat hem had aangetrokken van dien lentedag af, waarop hij haar voor het eerst had gezien.

„Voor jou is die herinnering wel eenigszins pijnlijk,

Marie," meende juffrouw Dalmer, en ze wees naar het breede litteeken, dat nog juist even zichtbaar was onder de kanten muts en dat altijd de plaats zou blijven aanwijzen, waar de knuppel van Bart Brakkers haar trof.

„Neen, juffrouw Dalmer, duizendmaal neen, want denk u eens in, hoeveel goeds uit dat beetje lijden is voortgekomen! Voor mijn vader, voor Bart en ook voor mij, want den tijd, dien ik daar, in dat vriendelijke kamertje heb doorgebracht, zal ik mij nimmer beklagen."

't Werd laat, eer men dien Zondagavond scheidde en toen Albert van Limmen de weduwe Rijnberg de hand drukte zei zij: „God zal je loonen Albert, voor de liefde, die je mijn armen jongen altijd bewezen hebt."

„Hij zal in mij altijd een broer vinden, die voor hem waakt en zorgt, zoolang wij leven, en zoolang dat noodig is."

Nog eens drukte zijn forsche vuist de hand van de weduwe, die zoo lang zij kon, de beide jonge gelukkige menschen nakeek, terwijl ze arm in arm voortstapten in den helderen maneglans. Toen liep ze het tuinpaadje door achter de laat bloeiende donkerroode dahlia's om tot aan den slootkant.

De volle maan scheen met haar zilverlicht op de stille graven, en met weemoed in het hart dacht ze aan den verminkten jongen militair, die eens, zoovele jaren geleden, haar tijding kwam brengen uit het verre land; de tijding van haars vaders dood.

Hoe gelukkig was ze met hem geweest; gelukkig evenals de beide jonge menschen, die thans vol blijde verwachting de toekomst tegengingen.

Haar blik dwaalde over de graven van het oude kerkhof, waar de lichamen rustten van geslachten, die hadden geleefd en geliefd, bemind en gehaat, geleden en gestreden....

De avondwind ruischte door de dorrende bladeren

en er dwarrelden er zachtkens omlaag, door 't maanlicht als verzilverd.... Ze hadden geleefd in lente-weelde en zomerkracht, maar thans was dat voorbij....

„Hier beneden, alles vergankelijkheid,” mijmerde de weduwe. Dan wendde ze den blik af van den dooden-akker en staarde omhoog naar den helderen hemel.

„Boven de sterren, dáár zal het eens lichten,” prevelde ze nu. Dan liep ze kwiek het tuinpadje door naar de achterdeur.

INHOUD

	Blz.
Op den Klittenhof	9
Lief en leed	20
De eenige dochter van Klavervier	39
Nieuwe ergernis	58
Een gewaarschuwd man	66
Tante Barbara	73
Het zaad van den haat	82
Toenadering	93
In ongenade	102
Onverwacht bezoek	110
De wraak gekoeld	119
Verzoening	142